

2 AYLIK
DERGİ

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 4 CİLT : 4 SAYI : 21 MART- NİSAN 2021

Sencer Karacalıoğlu

Prof.Dr.Ömer Demircan

Doç. Dr. Okan Baba

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Nuray Gök Aksamaz

Eray Canberk

Prof.Dr.Yıldız Tümerdem

Erhan Tıǧlı

Hasan Akarsu

Yılmaz Çongar

Turgut Acar

Türkay Korkmaz

Hikmet Kurter

Mustafa Öneş 01.07.1935 - 21.01.2017

YTDD

İÇİNDEKİLER

Yeniden Tür Dili Dergisi Yıl:4 Cilt 4 Sayı:21 Mart- Nisan 2021

<i>Sencer Karacalıoğlu</i>	<i>Ulus Devlet Kuruluş Sürecinde CHP(III)</i>	<i>01-03</i>
<i>Prof.Ömer Demircan</i>	<i>Türkçede “Odak” Seçimi,Odaklama</i>	<i>04-10</i>
<i>Doç.Dr.Okan Baba</i>	<i>Çıkar Gözetmeyen Düşünce</i>	<i>11-12</i>
<i>Prof Dr.Süreyya Ülker</i>	<i>Tekerce (Skuter)</i>	<i>13-20</i>
<i>Nuray Gök Aksamaz</i>	<i>Yaratıcı İnsanlar ve İçgörü</i>	<i>21-24</i>
<i>Eray Canberk</i>	<i>Benim Şair Komşum Ya da Emine Erbaş</i>	<i>25-27</i>
<i>Prof.Dr.Yıldız Tümerdem</i>	<i>Yıldızlar Eskimesin</i>	<i>28-30</i>
<i>Erhan Tıǧlı</i>	<i>Eli Kitap Tutan Adam</i>	<i>31-32</i>
<i>Türkay Korkmaz</i>	<i>Türkçede Anlatım İç İçe</i>	<i>33-36</i>
<i>Hasan Akarsu</i>	<i>Bilim Kurgu Romanı “Aelita”,Nejat İşler</i>	<i>37-39</i>
<i>Öyküler Başlık</i>		<i>40</i>
<i>Turgut Acar</i>	<i>Günaydın Mutluluk</i>	<i>41-47</i>
<i>Yılmaz Çongar</i>	<i>Türkü Yarası</i>	<i>48-51</i>
<i>Hikmet Kurter</i>	<i>Beyoğlu Bir Şenliktir</i>	<i>52-57</i>

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

ULUS DEVLETİ KURMA SÜRECİNDE CUMHURİYET HALK PARTİSİ (III)

Cumhuriyet Halk Partisinin Atatürk dönemindeki son kurultayı, 09-16 Mayıs 1935 tarihinde yapılan 4.Büyük Kurultayıdır. Bu Kurultayda kabul edilen program temelde 1927, 1931 Kurultaylarında kabul edilenlerin özellikle dil yönünden geliştirilmiştir.

Programın GİRİŞ başlıklı bölümünde “Cumhuriyet Halk Partisi’nin programına temel olan ana fikirler, Türk devriminin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak ortaya konulmuştur.” denildikten sonra: “Bundan başka, bu fikirlerin başlıcaları, 1927 yılında Parti Kurultayı’nca da kabul olunan tüzüğün genel esaslarında ve Genel Başkanlığın, aynı Kurultay’ca onanmış olan bildiriğinde ve 1931 Kamutay(Büyük Millet Meclisi) seçimi dolayısıyla çıkarılan bildirikte (bildirgede)saptanmıştır.

Yalnız birkaç yıl için değil, geleceği de kapsayan tasarılarımızın (tasarımlarımızın) ana hatları olarak yazılmıştır.” denilmiştir.

Bu programda ilk kez : “Parti’nin güttüğü bütün bu esasların, Kemalizm prensipleri olduğu” belirtildikten sonra, “esaslar: 1-Vatan 2-Ulus 3-Devletin esas kuramı(teşkilatı) 4-Kamusal haklar “ olarak belirlenmiş, ardından bu kavramların açılımlarına yer verilmiştir.

KEMALİZM :

Kemalizm ilk kez Kurtuluş savaşı yıllarında İngilizlerce olumsuz anlamda kullanıyor.“...Kemalizm deyimi daha önce Amerika kurtuluş Savaşı’nda ‘Washingtonist ‘ diye kullanıldığı biçimde, Türk milliyetçileri için kötü anlamda kullanılmıştır. ‘Washingtonist’ muhteris bir çete başıyla, ona çıkar ilişkileriyle bağlanmış bir avuç çeteci demektir. Kemalist deyimi de . ‘Kemal ve çetesi’ anlamına piyasaya sürülmüştür. ‘İngiltere’de hem hükümetin, hem de basının kullanmayı sevdiği Kemalist takma adı’ . Prof.Toynbee’ ye göre, tıpkı

Washingtonist gibi...’ birkaç hempasıyla birlikte bir askeri maceracının terör, yaltaklanma ve göz boyama yoluyla, Anadolu içlerine yerleşmesi ve sahte bir hareketi başlatması’ düşüncesini uyandırır. Toynbee, bu görüşünü ‘ Tanıklık edebilirim ki, Mustafa Kemal, bir Kemalist değildir diye tamamlamaktadır.” (Avcıoğlu Doğan, Milli Kurtuluş Tarihi 1838 den 1995 E, cilt 1, İstanbul Matbaası, 1974)

Tarih, İngilizlerin yarıldığını, ABD’de de, Türkiye’de de göstermiştir. Kemalizm Türkiye’de Ulus Devletin kuruluş sürecinin temelini oluşturmuştur.

CHP programının ilk 4 maddesi’ nde Esaslar’ın tanımlarına yer verilmiştir:

“Vatan 1- Vatan, Türk ulusunun eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerindeki eserleri ile bugün, üstünde yaşadığı, siyasal sınırlarla çevrilmiş, kutsal yurttur.

Vatan hiçbir bağ ve şart altında ayrılık kabul etmez bir küldür.

Ulus 2- Ulus, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı yurttaşlardan meydana gelen siyasal ve sosyal bir bütündür.

Esas kuram 3-Devletin esas kuramı(teşkilatı): Türkiye,ulusçu,halkçı,devletçi,laik ve devrimci bir Cumhuriyettir.

Türk ulusunun yönetim şekli, “Kuvvet birdir” esasına dayalıdır.Egemenlik birdir; ve bağısız,şartsız ulusundur.Egemenlik hakkını, ulus adına Kamutay(Büyük Millet Meclisi)kullanır...

İkinci Kısım ara başlığı altında “Cumhuriyet Halk Partisinin ana vasıfları” 5.madde de sayılmıştır.

Madde “5- Cumhuriyet Halk Partisi a-Cumhuriyetçi b-Ulusçu c-Halkçı ç-Devletçi d-Laik e- Devrimcidir.

A-Parti,ulus egemenliği ülküsünü en iyi ve en sağlam surette imsileyen(temsil eden) ve taplayan(uygulayan) devlet şekli Cumhuriyet olduğuna kanığdır. Parti bu sarsılmaz kanağatla Cumhuriyet’i her tehlikeye karşı, bütün araçlarla korur.

B-Parti,ilerleme ve gelişme yolunda ve arsiulusal(uluslar arası) değetlerde(temaslarda) ve ilgilerde(ilşkilerde) Türk sosyetesinin(toplumunun) çağdaş uluslarla yan yana ve bir uyumda yürümekle beraber ikinci maddede izah(açıklandığı) üzere kendine özgü ıralarını(karakterlerini) ve erkin(hür,bağımsız)benliğini korumayı esas sayar.

(3)

C- ...Kanun karşısında saltık(mutlak) bir eşitlik kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye hiçbir klase(sınıfa), hiçbir cemaata ayrılık tanımayan yurttaşları, halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.

Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı klaslardan karşıt değil, fakat, ferdî ve sosyal hayat için, iş bölümü bakımından, türlü hizmetlere ayrılmış bir sosyete (toplum) saymak esas prensiplerimizdendir; çiftçiler, küçük zanaat sahipleri, esnaf ve işçilerle özgür ertik(meslek) sahipleri, endüstrieller, tecimerler (tacirler) ve işyarlar (memurlar) Türk ulusal kuramının başlıca çalışma örgenleridir(organlarıdır). Bunların her birinin çalışması, öbürünün ve kamunun hayatı ve genliği (refahı) için bir zorağıdır(zorunluluktur).

Partimizin bu prensible amaçladığı gaye, klas kavgaları yerine sosyal düzenlik ve dayanışma elde etmek ve asığlar (çıkarlar) arasında, birbirine karşıt olmayacak surette. uyum kurmaktır. Asığlar, kapasite (yetenek) ve çalışma derecesine göre olur.

Ç- ...Devletin filiğ(öncelik) olarak,hangi ekonomik işleri yapacağını belirtmesi, ulusun genel ve yüksek asığlarına(çıkarlarına) bağlıdır.Bu lüzum üzerine,Devletin, filiğ olarak kendiyapmaya karar verdiği iş, eğer,özel bir girişit elinde bulunuyorsa,onun alınması her defasında özgü bir kanun çıkarmaya bağlıdır. Bu kanunda özel girişitin uğrayacağı zararın, Devlet tarafından ödem şekli gösterilecektir.

Bu zarar oranlanırken (tahmin edilirken),gelecekteki kazanç ihtimalleri hesaba katılmaz.

D- ...Din bir vicdan işi olduğundan,Parti,dini,dünya ve devlet işleri ile siyasadan ayrı tutmağı,ulusumuzun çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesi için başlıca şartlardan sayar.

E- Parti Devlet yönetiminde, tedbir bulmak için derecel ve evrimsel prensiple kendini bağlı tutmaz. Ulusumuzun sayısız özverilerle başarmış olduğu devrimlerden doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak Parti için esastır."

1935 Kurultayında onanan Programın öteki konulardaki görüşlerine gelecek yazımda yer vereceğim. 1950 ye dek yapılan seçim ve Kurultaylar ise aşağıda gösterilmiştir:

TBMM seçimleri	Kurultaylar(CHP)	MV.Seç.	MV.Says.	Cumh.Bşk.Seç.	Ald.Oy
26 Aralık 1938	I. Olağanüstü K.			11. 11 .1938	- 384
29.Mayıs-3 Haziran 1939	5.	24.Mart.1939-	424-	03. 04. 1939	- 413
10 Mayıs 1943	6.	28.Şubat.1943	455-	08. 03 .1943	- 435
10 Mayıs 1946	II. Olağanüstü K.(17 Kasım – 4 Aralık)				
	7. Kurultay	24.Temmuz 1946	465-	05. 08 .1946	- 338

Türkçede “odak” seçimi, odaklama

Prof. Dr. Ömer Demircan

Yüklem tabanı bir eyleme eklerle onbeş dolayında edimsel, durumsal ayrım bağlanmasına bakılır-sa, sözün en önemli ögesinin yüklem olduğu sonucuna varılabilir. Kendi işlevsel ayrımlarını taşıyan ögelerin önce konumlanıp, ardından etkileşimi belirleyen ayrımları taşıyan yüklem en sonda söze katılması “*olağan*” tümcel konumlama olur. Bilgi yüküne bağlı olarak yüklem odaklanması tutarlı bir işlem gibi görünse de, yeni bilgi yüklü odak-dışı ögelerden seçilen(ler)in anlamları işlevleri değiş-medene yüklem ardına konumlanınca, “*öge anlamları toplamına eşit tümcel bilgi yükü*”nün etkilenmemesi, *yüklem-göre olağan-anlamlı bir olağan-konumlamanın* varlığını gösterir. Bu durum, **yük-lemin, odak seçilse bile, sona konumlanma zorunluğunun bulunmadığını, ancak olağan anlamla yüklemson-konumlamasının anlatan için ancak bir seçenek olduğunu gösterir.** Nitekim, Eyüboğlu “*Mavi ve Kara*” (1966) denemesinde odakson, sönüşsüzkonumlama yüzde 40, karşıtsal-odakardı sönüş %40 artı devrik %20 ile sönüşlü bitiş oranı yüzde 60 dolayında çıktı. Sesletim kolaylığı, ezgisel alımlılık için odakardı sönüş devrik ögeler de katılır. Olağan anlama bağlı konumlamada “*odak-ardı, devrik konum*” *anlam-değişim* işlemine kapalıdır. Bilgi biriminde en önemli öge **odak** şu işlemlerle belirlenir. Ancak **olağan konumlamada odak yüklem**dir.

1. Belirleme: *Odak seçilen ögede vurgulu hece birinci derece vurgulanıp tonlanır:*

“Başkan yarın **ge**↓**L**iyor.

2. Anamlama: **yüklem önünde yüklem göre uygulanır. *olağan* odak yüklem, karşıtsal odak**

yüklem dışı bir ögedir: “Başkan ↓**YArın** geliyor (+ bugün değil).

3. Türkçede odak iki ayrı işlemle belirlenir:

a. Konumlama ile:

i. Odak seçilen yüklem sona konumlanır: *Anne bebeği besle*↓**Dİ**.

ii. **Yüklem dışı bir odak-öge ise yüklemle yanaşarak odak konumuna geçer:**

Çocuklar okula↓**YArın**gidecek (bugün değil).

b. İşlevsel birimlerden vurgusuz ekler, işlevsel sözcükler ile odak seçimi:

i. **Vurgusuz ekler (-mî, -mă), sonuna yanaştıkları, ya da içine katıldıkları sözel birimleri**

odak-seçerler: -Çocuklar okula **git**↓**Tİmî**? -↓**HAyır**. **Yüz-yüze** eğitim henüz **baş**↓**LA**mâdı.

ii. İşlevsel sözcükler (bile)önceki birimi, “ancak, yalnız, ...” ise sonraki birimi odak seçer.

İstanbul’da belediye ucuzek↓MEKbile üretilip dağıtıyor.

Bu soğukta ancak kö↓MÜRleisinabilirsiniz.

4. **Odak konumu:** Kendi yerinde odaklanabilen *yüklem dışı* ögeler, olağan odaklanmak için

yükleme yanaşıyorsa, **Türkçedebütün tümcel ögeler için olağan-odak-konumu, olağan**

dizimde **yüklem**in **olağan konumudur.**

Olağan odak: Öğrenciler Ağustos tatili↓LE çıkacak.

Karşıtsal odak: Öğrenciler tatile Ağustos↓TA çıkacak.

5. **Ezgisel konumlama:** Yüklem dışı ögeler, anlamı ya da işlevi değişmeden odakardına /

yüklem ardına konumlanabilir. Bu işlem bir konum kaydırma işlemidir.

i. Odak dışı ögeler **sönüşe katılır:** // Bugün dışarı çıkmak is↓TE-miyorum// >
// Dışarı çıkmak is↓TE-miyorum bugün//.

ii. Ayrı bir bilgi birimi ise, anlamı **pekiştirir:** (Sen bi↓ZİM bankaya gel! >) yerine:

“Sen gel# bi↓ZİM bankaya!”

iii. Odak öncesi bir birime bağlı: onunla eşlenmiş ya da ek bilgi veriyorsa, **açıklama** yapar:

“(-) **Şu balık ağını görüyor musun**#baldırların bir kısmını ve çıplak ayağının bir

tanisini yarı kaplayan balık ağını? (Sait Faik, YKY 2002: 81)

“**Anlam-ayrımı yaratmayan tek-ögel devrik-konumlama**” da “**olağan dizim**”den sayılır.

6. **Devrik konumlama**, “(167): 5” içinde verilen ayırım ve örneklemelere göre, zorunlu değil, **ezgi-**

sel bir “**yüklem-ardına öge kaydırma**” işlemidir. *Dilbilgisel* değil, *metinsel*, *söylemsel* bir işlem-dir. Bir sözde, işlev, içerik değişmeden bütün yüklem önü ögeler yüklem-ardına kaydırılabilir.

7. Atasözleri ile halk deyişlerine bakılırsa **yüklem** sözün başında, ortasında, sonunda yer alabilir.

↓SIKmatatlı canını! *İşi oluru*↓NAbıraktı. O↓LUR böyle şeyler!

“E↓LE verir *talkı*↑NI, ken↓Dİyutar *salkı*↓MI!”

8. “**Devrik**” deyişler bile oluşmuştur: “Ancak, //... müşteriler gittik↓TENson↑RA// //kadın

ağzını↓ÇARdı// // da↓HAdoğru↑SU// // a↓ÇARdı ağzını// . Bu sözde “ağzını a↓ÇARdı”

“ağız açmak” düzanlamını, “a↓ÇARdı ağzını” ise, “ağzına ne gelirse söylerdi” yananlamını taşır. “↓ÇEK arabayı” sözüne de “buradan uzaklaş” yananlamı yüklenmiştir. O nedenle,

“yananlamlı” birimler sözlüksel olup bu kuralların dışında kalır.

9. *Heyecan, kızgınlık, sevinç, ...* gibi duygusal değişimler, yüklemi başa konumlar. Bağlamda

verili ögeler sözdışı kalıp izlenir. Yeni ögeler yüklemardına eklenir: *Bayıl↓DIM bu işe!*

Çe↓KİL karşımdan! ...

Türkçe sözel üretimde **odak** iki ayrı işlemle seçilir yakonumsalolarak, ya da birodaklayıcıbirim ile. Konumsal seçimde olağan dizim,olağan seçimle yayalın ya da tamlama-tabanlı **yüklem**odaklanır :Sabahleyin anne bebeği**yika↓DI**.Karşıtsalseçim ise, odak-vurgusu ile tonlama ya odak seçilen öge üzerine kaydırılarak **konum-değişimsiz**, ya dayüklemdışı odak-öge **yükleme yanaşık konumlanarak** belirlenir: Sabahleyin an↓NE bebeği**yıkadı**. İşlev değişmeksizin karşıtsal odak yükleme yanaşabilir: Sabahleyin bebeği an↓NE **yıkadı**. Anamlama-konumlama ilişkisine göre, Türkçede bir tek **konumsal-odaklama konumu** vardır. O konuma ya olağan odak olarak **yüklem**,ya da karşıtsal odak seçilen yüklemdışı bir öge yerleşir. “**Olağan – karşıtsal**”, ezgilemeye göre ise, bu uygulamada öge dizimi “**yüklemson – devrik**” olarak ayrılır. Her iki tür odak öge de yükleme yanaştırılarak**konum-değişimli** olarak belirlenir.

“**Devrik**” tümce, “**yüklemi sonda olmayan tümce**” anlamını taşır. Sözlü dilde Türkçenin başlangıcından beri kullanılan bir sözel üretim işlemidir. Bütün sözel, tümcel ögeler sonekle işlevlendiği için, tümcecik-altı, öbek düzeyinde [**niteleyici+nitelenen**] dizimli “**tamlama**” dışında, “**konumlama**”yatümcel-işlev-ayrımı koşulusına gerek kalmaz. O nedenle, görelî-konumlama, yalnızca **sözel-bilgileme** ile **ezgilemeye** bağlanır.

Söze giren ögeler taşıdıkları bilgi-yükü açısından “**yeni - verili**” diye ayrılır. “**Verili**” bilgi taşıyan ögeler sözdışı kalır. Ancak aldıkları işlevsel ekler düşmez, birimden arta kalan ögelere yanaşarak düşen ögeyi izler: “*güzel bayan-lar>güzel Ø-lar>güzeller*. Bilgi-biriminde “**yeni**” bilgi taşıyan ögeler “**konu-yargı**” olarak bölünür: (konu:) **Anne** (yargı:) **bebeğidoyurdu**. Yargı da “**odakdışı-odak**” diye ayrılır: (odakdışı:) **bebeği** (odak:) **doyur↓DU**: Annebebeği **doyur↓DU**. “**Odak**” bilgi-biriminde en önemli bilgi yüklenen ögedir; vurgulu-hecesi (-↓DU) birinci derece vurgulanıp tonlanır (↓).

Odak seçimine göre bilgi-birimi ögeleri “**olağan – karşıtsal**” olarak konumlanır. Olağan konumla-mada “**odak**”, bütün ögelerin bağlandığı yüklemidir: Annebebeği **doyur↓DU**. Öyle konumlanmış bir sözün **olağan**-iletisi: “*işlevlenmiş öge-anamları toplamına eşittir.*” Eğer odak değişir de:

“*An↓NEbebeği doyurdu*” denirse, iletiye ayrıca (*başkası değil*) bilgisi eklenir. O durumda bilgi-birimi “*karşıtsal*” anlam yüklenmiş olur. Karşıtsalanlamlamada “odak” yükleme yanaşırsa: “*Bebeği an↓NEdoyurdu*”, iletide bir değişiklik olur mu? Hayır. Yüklemonü, odakdışı bir öge, yüklemardına konum-lanırsa: “*An↓NEdoyurdu bebeği*” ne olur? İleti gene değişmez. Oyleyse, olağan dizimde odak yüklemidir. Olağan odak seçilen *bilgi-birimindeyüklemin tümce* sonunda olmasığerekir mi? Hayır. “*Bebeği*

doyur↓DUanne>Annedoyur↓DUbebeği>Doyur↓DUannebebeği”. Karşıtsal odak yüklem-ardına konumlanabilir mi: *“*Bebeği doyurdu An↓NE*” ? Hayır! Buradan şu sonuca varılabilir: **Yalnızca olağan dizimde yüklem sonda olabilir, ancak bu bir zorunluluk değildir.** Ezgisel açıdan sözlü dil örneklerine bakılırsa, tümcede yüklem her konuma yerleştirilebilir.

Sözel anlamlamabilgileme işlemleri yüklemönündeugulanır. İşlevi belirlenmiş ögeler, “*iyeliklitamlama*” daiyelikli öge bile, işlevi değişmeden yüklemardına kaydırılabilir. Sesletime bağlı bir birezgileme işlemidir bu. Öyleyse, Konumsal odaklama yükleme göre yükleme bağlı olarak yapılır. *Olağan-odak* konumunu yüklem belirler. Karşıtsal-odak da o konuma yerleşir. “Belirsiz nesne” yükleme yanaşır. Öyle ögeler aynı zamanda yüklem-tabanı eylem ya da adı niteler, yüklem tabanı bir *tamlamada* olabilir: //*Öğrenciler Kadıköy’de [göste↓Rİ yap]-tı, ‘Yakartop’ bir [ço↓CUK oyunu]-dur.* Odaklama, birim vurgusunu değiştirmez; o nedenle tamlama tabanlı yüklemde “niteleyici” öge vurgulanıp tonlanır. Geçiş sözlerini sona konumlama, sözün bütünsel olarak üretilip algılandığını gös-terir. Bitiş, ezgisel olarak izlenir. Yazılı metinde yorum, tümceyi sözel okuma sonunda tetiklenir.¹

(1)-*Doğa-görünümleri, bitkiler, hayvanlar, tek-tek insan bireyleri, davranışlar toplum ile dile*

yansımış olur böylece. (46)

-*Sanata yönetimin uydusu gözüyle bakan politikacılarla, bilerek bilmeyerek elele veren*

sözüm ona sanatçılara rastlarız kuşkusuz. (60)

-*Sayıları hiç de az olmayan bazı politikacıların, askerlerin, silah satıcılarının, sömürü*

cambazlarının kulakları çınlasın, çınlayacağı yoksa da söyleyiverdim işte, (64)

Aşağıdaki örneklerden birincisinde düz-anlamli “*arabanı çek-*” dizimi devrik konumlanarak “*çek arabanı*” denince, “*buradan uzaklaş*” anlamında bir deyim olur; anlam ayrılığı devrik dizime yüklenmiştir. İkinci örnekte (2.ii) “**ben**”, özne işleviyle devrik dizilmeli, çünkü başa gelince, ezgi değişir, öteki birimlerle de birleşebilir. Devrik konum, duraksamadan anlamayı sağlar. Üçüncü örnekte (2.iii) “**ben de**” başa gelirse, ayrı bir ezgi ile “**dA**” ögesi “*çaresiz*

(8)

kalınca, karşılık olarak” anlamını ekler. Devrik konumda ise, sönük bir sesletimle “ben de” yalnızca bir “karşılığında” anlamını iletir.

(2)

i. “-Ulan ne dalga geçiyorsun? -Bir daha görmeyim, dedi. -Haydi, çek **arabanı!**.Faik: YKY, 2006, 240) .

ii. “...bedenden ayrı türden, kendine özgü bir varlıktır **ben**” (Uygur,DG, 75).

Kanal Türk’te çalışanlara vergi denetimi uygulanmış: -Yayın organlarını baskı altına almaktır **bu**.

iii. “(Ekmek verdim yemedi, yumurta verdim yemedi,) Aç bıraktım **ben de**, (aç kalsın, ekmeğe alışır

diye düşündüm.) Alışmak şöyle dursun, canavarlaştı o uysal kedi” (Anday, 1969, MÇ, 267).

Olağan-odak-dışı alan ikiye ayrılır: “**konumsal-odak**”**konumu öncesi**” ile “**odakardı- alan.**” **Odak-ardı- alan** da i) *odakardındanyüklem sonuna kadar olan* ile ii) *yüklemden sonrası*. Birinci alana yüklem önünden öge kaydırılmazken, yüklem-ardı alana işlev ve ayrımları değişmeksizin, yüklemönü ögeler, birimler kaydırılabilir. **Yüklemardına kaydırma “devrik” adını alır.** Amaç yüklem-son dizim kırılarak, ezgileme doruğunu ortalamak, sesletimde güç-dağılımını dengelemektir. Eğer devrik dizilen öge: “↓**NE**mutlu, ↓**TÜ**rkümdiyene!” içindeki gibi yüklemsiz bir bilgi birimi, ya da “*Sen gel bi*↓**Zİ**Mbankaya” içindeki gibi yalnızca odak öge ise, işlem: önceleyerek pekiştirmedir. Odaktan sonraki bölüme “odakardı” demek gerekir. Bilgi birimi de “**odak-öncesi - odak-ardı**” olarak bölünür. **Tek bilgi birimi içeren, bitimli bir tümcecikte ‘yüklem-ardı-konumda odaklama yapılmaz, odak-öge işlevi değişmeden birim** (Mehmet) **yüklem-ardına kaydırılarak sönüşe katılır:** (Oğluna bir **ara**↓**BA**)aldı Mehmet.².

Yükleme-göre, ezgisel-konumlama oranları

Odakardı birimler açısından *tümceler, bilgi birimleri* üç genel türe bölünür. Birincisi yüklemsonodakson konumlu olanlar: “*Bir insanın içinde para kaygusuyla sanatın uzlaşacağına i*↓**NAN**mıyorum”, ikincisi yüklemson olup yüklemi odakardına düşenler: “*Sanat hiçbir ortak kabul emeyecek kadar kıs*↓**KANÇ** bir sevgilidir”, üçüncüsü ise, yüklemardı devrik ögesi olanlar: “*İşte bu* ↓**ZOR** iş(tir) gerçekten, dünyanın en zor i↓**Şİ**belki de.” Öneğin tamlama-tabanlı yüklem ile karşıtsal-odaklı örneklerde yüklem sonda olsa da tümcenin sönüş bölümünde kalır. Öyleyse gerçek terim “**odakardı**” olmalı, o bölüm, *odakdışı yüklemi, devrik*öğeleri de içermelidir. İki türlü sönüşten söz edilebilir: i) odak-öge ile biten, ii) odakardı öğelerle süren sönüşler. Yalnızca “odakardı-sönüş” bölümü denecekken, “yüklemardı-öge(ler)” anlamında “**devrik**” de, bir alt-terim olarak betimlemeye girer. Öyleyse, yazar metinlerinde bilgi-birimler

ile tümceciklerin oranını belirlemek zorunludur. Yüklem ardına kaydırılan odak, açıklama birimleri de belirlenirse, tür sıklıkları açıkça anlaşılabilir.³

Bilgileme konumlama, ezgilemeye bağlı olarak iletişimde sözler “*bilgi-birim*”lerine ayrılır. Bir tümce ya da söz ile bilgi-birimi her zaman eşlenmez, ya da örtüşmez, Kimi sözler tek bilgi birimi olursa da, kimileri birden çok bilgi birimine bölünebilir: //Ormanda kaybolan çocuğunu gün-↓**LÈR-cē**aradı// > //Gün-↓**LÈR-cē** //, //ormanda kaybolan çocuğu-↓**NÜ**aradı//. Yalın bir tümce ya da tümcecik bir *bilgi-birimi / tonlu küme* oluşturursa da, bilgi birimine bölme işlemi bireysel ezgilemeye bağlıdır.

(3) Odak konumu + odakardı öge oranı.

Birim sayıları	1. Sönüş	Sönüşlü bilgi-birim türleri	
Tümcecik	ögesiz, yüklemson bil-gi birimi	2.a. Yüklem Sönüşlü	2.b. Devrik öge sönüşlü
S. Eyüboğlu: <i>Mavi ve Kara</i> : 126	52: %41,2 <i>Odak: yüklem</i>	54: %42,9 <i>Odak: yüklem dışı</i>	20: %15,9 <i>Odak: yüklem</i>
		%58.8	
Nermi Uygur : <i>Dil</i> : 114	55: %48.3 <i>Odak: yüklem</i>	40: %35.1 <i>Odak: yüklem dışı</i>	19: % 16.6 <i>Odak: yüklem</i>
		59: %51.7	

“Devrik-dizim”, ne işlev ne anlam değiştirmeden yüklemardına sözel öge kaydırma işlemidir. Sabahattin Eyüboğlu: “*Mavi ve Kara*” (1966), N. Uygur (1999) “*Dil*” denemesinde “tek odaklı sözel ileti birimi” anlamında “*bilgi-birimi*”ni tümcecik ile eşitleyerek yaptığım okumada odakson-odak-ardı sönüşlü, yüklemson-devrik ögeli tümce oranları şöyle çıktı.: 1. % 40yüklemsondizimli-yüklem odaklı: //İçlerindekimaviyiharaç mezatsattı↓LAR//türü, odakardısonüşsüzbilgi birimleri çıktı.Ona karşılık, 2.a. yüklemsondizimli, yüklem dışı-karşıtsal-odaklı, sönüşlü: //Ma↓VİYlesa↑nat (-)//, //ka↓RAY↑lapa↓RA demek istiyorum//türü bilgi birimleri de % 40dolayında.Yüklem: “demek istiyorum”vurgusuz, sönüş bölümünü oluşturuyor. Onlara,2.b. % 20yüklem-odaklı devrik-sönüşlü: //Mavisabahlarakadar çenkle↓ŞİRKaranlıkla// gibi bilgi birimleri katılırsa, odakardısonüşlü bilgi-birim oran %60 dolayında olur.Yüklemson tümce ile tümceciklerin yüzde kırkında yüklemardı sönüş bölümü yok (3). Odakardı sönüş bölümü olanlar toplam yüzde altmış dolayında (3.i, ii). “Devrik” tümceciklerin hepsi yüzde 20 dolayında ve Yüklem-odaklı. “Devrik” işlemini buna göre, doğru anlamak zorunludur.Yazı dilinde işlenmesi 950-1928 arası (950 yıl süreyle) engellenen Türkçenin kısa sürede eriştiği bilgisel-ezgisel konumlama böyle. Yazınsal anlatımda, sözel üretimde “odakardı-sönüş”sıklığı yetmediği için yüklemson ama karşıtsal-odaklı sözlere “devrik”ögelii sözlere de katıldığı açıkça görülüyor.

O nedenle Sabahattin Eyüboğlu’nun, anlatımını en beğendiğim denemesini inceledim: “*Mavi ve Kara*” (1966) denemesinde *bilgi-birimini* tümcecik ile eşitleyerek yaptığım okumada yüklemson odaklı sönüşsüz bilgi-birimi %40 çıktı. Karşıtsal odaklı vurgusuzyüklem-sönüşlü bilgi birimleri ile yüklem-odaklıdevrik konumlama ile birlikte sönüş bölümlü bilgi birimi oranı ise %60. Öyleyse *devrik işlemin bir işlevi:yüklemson-odak ardına, işlev, anlam değiştirmeksizin,yüklem önündensönüş birimi kaydırmaktır.*

Yüklemson dizim söze duygusal anlam katmayan sakince bir anlatım ürünüdür. İster yalın-tabanlı, isterse “*tamlama*-tabanlı” olsun, olağan dizimde: **yüklem** sona da konulanır, odak dışı öğelerden kimileri odak ardında kalarak kimileri yüklem ardına kaydırılarak ortada da kalabilir. Buna göre Osmanlı kâtip üst-ayrım “**odakardı**” vurgusuz bölümü gözardı ederek yalnızca tümceson odaklı sözlere takılmış.⁴

Orientalist güdümlü betimlemeler en görünüre odaklayarak yanıltıyor!Türkçe sözel üretimde devrik işleme birçok nedenle başvurulur. Batılı türkolog etkisinde Osmanlı, Türkçeyi engellemek için dilimizi yalnızca yazı diliyle eğitim dışında tutmakla kalmamış, “devrik tümce”yi, “ikileme” işlemini, sözcük üretim kaynağı olan “*yansıma*”ları kullanım dışına itmiştir.⁵Halk ise, sözlü dilde devrik tümceyi çekici sözel işlevler ile duygusal anlam

(10)

ayrımlarına bağlamıştır. İncelemelerin sezdirdiği sonuç: *devrik konumlama seçeneğinin, anlamlamayı bozmayan ezgisel bir işlem, düşünsel-duygusal bir esneklik, algısal bir alımlama olarak biçimlendiğidir*. Gerçekte en üstte “**odak-ardı**”, onun altında “**devrik**” işlemine koşulan çok sayıda anlatım ayrımı ortaya çıkmıştır. O ayrımların yazında izlenimsel değil, bilerek kullanılması gerekir.

¹ Bk. Felsefeci N. Uygur, 1996: “*Başka Sevgisi*” ile 1999: *Dipten Gelen*’den örnekler, Demircan, 2009a: 18-40. 1930-1960 arası: Eyüboğlu, Tanpınar, Nâzım Hikmet (1902-1963); Nurullah Ataç (1898-1957); Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962); Sait Faik (1906-1954) metinleri de tarandı.

² Bilge Karasu’dan alınan: “*Bu biçimeya*↓*RİM-çizme*[*derler evlâtçığım*,” *dediydi Refikamteyzesi*.] tümcesinde [*derler evlâtçığım*,” *dediydi Refikamteyzesi*] bölümüne “*yüklemardı*” yerine, bütün sönüş öğelerini içeren “**odakardı öğeler**” demek daha doğrudur.

³ S. Eyüboğlu: *Mavi ve Kara*, 1958: 113-115. Bilge Karasu: . *Al Semender*, 1991: 161-163. Haldun Taner: *Dışardakiler*, 1953: 144-146.

⁴ Oysa “*devrik*” terimi “*odakardı*” üst işleminin bir alt terimi. Ne yazık ki Türkçe her sözel işlemin betimlenişinde aynı sorun çıkıyor. O kadar çok ki hangisini belirteyim!? Örneğin “*tamlama*” terimiyle anlatılan “*niteleme*” işlemi: “*çok az, biraz yavaş, yalnız adam / bilim adam-ı, para çek-/koşarak git- / sessiz ol- ...*” gibi her sözcük türüne uygulanmasına karşın, yalnızca **adlara** özgülenerek bir alt-işlem sanki üstişlemmiş gibi betimlenir.

⁵ Osmanlının öncelediği “*devrik-tümce*” yasağı 600 yıldan uzun süre sözdizimini yüklem-son konumlamaya çakmış. Engelleme, şu uydurma kurallara bağlanmış: **Türk cümlesi yüklemle biter. Yansımalar ve ikilemeler sözcük değildir.**

ÇIKAR GÖZETMEYEN DÜŞÜNCE

M.Okan Baba

Edebiyat yapıtları, çeşitli yönlerden ele alınabilir. **Romantikler** “Şiir, şairin bireysel duygularını anlatmaktır.” diyorlardı. İyi bir yapıtın başarısını sanatçının yeteneğinde görüyorlardı. Böylece sanatçıyı sanatın odağına alıyorlardı. İtalyan felsefisi Croce “Estetiğin konusu tümel bir varlık olan sezgidir. Sezginin kavranması bilgiden önce gelir. Bilginin temelini sezgi oluşturur.” diyordu. Ona göre sanat özgürce bir eylemdir. Yaratma duygunun anlatılması olarak düşünüyordu. Ona göre “Sanat bir sezgi ise ve sazgi en ilk anlamda seyirlik kuram değeri taşıyorsa, sanat yararcı bir davranış olamaz” dı. Sanatsal bir imge ahlaksal bakımdan övülür ve ya yerilebilir bir davranış yansıta bilir. Fakat imgenin kendisi ne yerilebilir, ne de yerilebilir. İmgenin görevi duyguyu yansıtmaktır, taşıdığı değer göndegesel bir değerdir. Sanatın bu görevi sanatçının duygularını özgürce anlatmaktır. Bazı düşünürler, yapıtın değerini sanatçının özelliklerinden kaynaklandığını düşürler, Geçekte her yapıtta sanatçının yaratıcılığından izler talır. Bu okuyucunun (seyircinin) ilgisini çeker. Bu durum sanatçıyı diğer insanlardan ayırır. Burada şairin düşüncelerini değil, özgürce anlattığı duygulardır.

Duyguyu anlatmak ustalık isteyen bir iştir. Duygunun anlatmakla duyguyu betimlemek ayrı şeylerdir. Duyguyu anlatmak bir yaratma işidir. Duyguyu anlatmak ona bir ad vermek değildir. Önemli olan betimlemektir. “Yalnızım” dememek yalnızlık duygusunu vermez. Fakat şu dörtlük bize yalnızlık duygusunu betimler.

Gözlerimde parıltısı bakır bir tasın

Kulaklarım komşuların ayak sesinde

Varsın gene bir yudumsu veren olmasın

Baş ucumda biri bana “su yok” desin de

Dugu ile anlatım arasında önemli ilişkiler vardır. Sanat sezgiye dayanır düşüncesinde olanlar, sezgi bir imgenin üretimidir, diyorlar. Onlara göre önce sezgi belirsiz tümel bir varlıktır. Sezgiye tutarlık veren duygudur. Fakat duygu ya biçim veren dildir. Duygunun dile dönüşmesi bir hal ve bir biçim alır. Dış dünyadan gelen izlenimler veya sezginin ne olduğunu bilemeyiz, onları anlamak için dile çevirmek gerekir. O zaman duygu belirginleşir ve anlaşılır hale gelir. O zaman bir edebiyat

Yapıtında anlatılan duygudur.Bu duygu şaire ait özgün” tek “bir duygudur. Estetik bir değer kazanır.

Burda bir noktayı da göz önünde tutmaktır.Sanat dili ile bilim dili arasındaki ayrım önemlidir.Bilim dili düz bir sözcük dizgesidir sözcükler kendi anlamında görev alırlar.Genel kavramları gösterirler .Biçim bizi doğrudan kavrama bir götürür.Örneğin“Ağaçlar çiçek açtı.” Tümcesinde bütün sözcükler kendi anlamında kullanılmıştır.Fakat şiir dili farklıdır. Duygular böyle anlatılmaz.Şiir dili sözcükler birden fazla özellik taşır.Dizeye giren sözcük genel anlamını korur, yanındaki sözcüklerle bağlamsal ilişki ile yani bir anlam kazanır.Buna ton, vurgu ölçü gibiSele ilgili özellikler katılınca burdaki gösterge bir simgedir. Şiir çeşirli öğelerin örüntüsü dır, çoklukta birlik içinde estetik değerler taşır.sözcük bu bütünün bir parçası olduğu için yeri değiştirileme, düayazıya çevrilince özelliği kaybolur

.Şiir bir duygu uyandırmak için yazılmaz.Şiir kendi dışında başka bir amaç taşımaz.Bu .gerçek sanatla sözde sanatın ayrım noktasıdır.Bir yapıt sanatın dışında bir amaç taşıyorsa sanat yapıtı sayılmaz.Bunların yaptığı iş sanat değil zenaattır.Sanatçı şiirre başlarken duygularının ne olduğunu tam bilmez. Bu nedenle gerçek sanatçı önce Duygusunu keşfetmek , aydınlatmak bilincine varmak için çaba gösterir. Bu anlayışagöre, sözde sanat , eğlendirici, etkileyici, öğretici yapıtlardır. Sanat yapıtı hoş sayılan duygular uyandırmak amacıyla yazılır.Bu yapıtlar eğlendirici yapıtlardır, okuyucu bu yapıtları okur çoşar,fakat bu geçici bir durumdur.Bazı aşk ve savaş romanları gibi. Etkilemek insanları yönlendirmek amacılı yazılan propoğanda kitapları gibi . Öğretici kitaplar, bunlar kavramlar öğretmek için yazılan yapıtlardır. Edebiyat kitapları belli bir yarar için yazıldığı için sanat yapıtı sayılmaz.

Sanat yapıtları hiç mi bilgi vermez.Croce ve onun düşüncesinde olanlar,Bilgiyi veriş şekline ve kaynağına göre ikiye ayırıyorlar.”iki çeşit bilgi vardır:Ya sezgidir ya da mantıksaldır. Ya imge ile elde edilir ya akıl oluyla .Sezgiye dayana bilgi tikeldir. Akla dayanan bilgi evrenseldir, tikel olanların ilintisini kurar.Sanatsal bilgi görüngülerden oluşur,göstergeseldir.Bilimsel bilgi kavramsaldır.Sözcükler bizi direk kavrama götürür.Demek ki sezgisel olan bilgi,tikel göstergsel olan bilgi sanatsal bilgidir.Bu bilgi tekil ve özgül bir bilgidir.Sanatçı duygusunu dile çevirken bilgiyi bireyseleştirir.Böylece dile çevrilen bilgi genellikten ve evrensellikten kurtulur.Felse ve diğer insan bilimleri ibi kavramlarla çalışmaz.. Romanlarda ve şiirde kavramlar kullanılır . Fakat bunlar yapıtın içinde duyguya dönüştürölüp yapıtın bütünü içinde onun bir parçası durumuna gelir.Melih Cevdet’in “Rahatı Kaçan Ağaç” adlı şiiri böyledir.

(13)

TEKERCE (SKUTER)**Prof. Dr. Süreyya Ülker**

Kökleşik sözlüklerimizde yer almayan, İngilizce “scooter”dan bozma “skuter” sözü Okyanus Türkçe sözlükte “sürücüye büyük bir rahatlık veren, gövde biçiminde açık kadrolu özel bir motosiklet” olarak tanımlanmıştır (Tuğlacı 1971). Tuğlacı bu söze “skoter” yazımıyla da yer vermiştir. Bu tanım çocukların öteden beri sürdükleri teker (bisiklet) benzeri iki tekerlekli aracın tanımı olmayıp, İngilizcede “motor scooter” , ülkemizde “motoskuter” de denen bir çeşit devimtekerin (motosiklet) adıdır. Çocuk skuterinin ıldırıklı biçiminin kullanımı YASI-19 tümsalgınından sonra çok yaygınlaşmış, gidişgelişte (trafik) sorunlar yaratmaya başlamıştır. Adı geçen aracın adı, yeni çevre yasası önerisine girerken tartışma konusu olmuş, TDK’nin bu aracın karşılığı olarak “başgit, baskay, bingit” gibi sözler önerdiği belirtilmiş, ancak öneriye skuter biçiminde girmesi kararlaştırılmıştır (Hürriyet 2020).

Çocuk skuterinin Almanca adları “yuvarlanan” anlamına gelen “Roller” ile “Kinder – Roller” (Steuerwald 1983), Fransızcaları “patinette” ile “trottinette”tir (Saraç 1976). İkincisi “küçük otomobil” anlamına da gelir (Saraç 1976). Fransızcaları da dilimize “patinet”, “trotinet” biçimlerinde girmişlerdir (Steuerwald 1983). Bu aracın adını 2002’de yazdığımız bir yazıda “tekerce”, “çocuk tekercesi” biçimlerinde özleştirmiştik. Bununla aracın kısaca teker de denen binektekere benzerliğini vurgulamak istemiştik. Motoskutere de “devimtekerce” demiştik (2001).

Tekerceye son günlerde yaygın olarak “gidonlu kaykay” da denmektedir. “Didon”, “gidon” sözleri “bisiklet dümeni” anlamında olup, Türkçesi “yönelteç”tir (Bekensir 1970). “Kaykay” ise son yıllarda “üzerinde kaymaya yarayan tekerlekli araç” anlamında kullanılan bir sözdür. TDK’nin sözlüğüne 1998’de girmiş (Ağakay), Dil Derneği’nin sözlüğüneyse daha girmemiştir (Özel 2018). Dolayısıyla gidonlu kaykay “yönelteçli kaykay” anlamında olup, bu söz tekercenin bir başka eşanlamlısını oluşturur.

Özleştirme kılavuzunda (1978) patene “kayakkabı”, “kayakça” karşılıkları verilmiştir. Demiray ise “kayaç” demiştir (1972). Kayaç yerbilim dilinde irözü (mineral) yığını ((Pamir 1971, Tuğlacı 1971) anlamında olup, Osmanlıcası “sahre” (Pamir 1971), Yunancaları “petra” ile “petros” (Ülker 1986), Latincesi “petra”dır (Ülker 1986). Almancası “Gestein” (Pamir 1971) olan kayaç öbür batı dillerinde kaya anlamına gelen sözlerle adlandırılır. Fransızcası “roche” (Saraç 1976), İngilizcesi “rock”tur (Webster 1993). Yerbilim terimleri sözlüğünde Fransızcasıyla İngilizcesi kayanın çoğulu olan “roches”, “rocks” olarak gösterilmişse de (Pamir 1971) bu yaklaşım başka kaynaklarca doğrulanmamaktadır. Yunanca petra, petros ile Latince petra da özleyin kaya, taş anlamlarına gelirler (Ülker 1986). Sahrenin karşılıkları orta

(14)

öğretim terimleri kılavuzunda “külte”, “taş” olarak verilmiştir (1963). Bu anlamdaki külte sözünün varlığı 1945’e dek izlenebilmektedir (Ağakay). Yerbilim terimleri sözlüğünde “kaya” sözü de kayacın eşanlamlısı olarak gösterilmiştir (Pamir 1971). Nişanyan’a (2018) göre kayaç sözünün bu anlamdaki varlığı İr Araştırma - AramaKurunu’nun 1965 yılında yayımlanan “Kayaçlar ve mineraller” adlı yapıtına dek izlenebilmektedir.

Bu anlamda önerilen karşılıklardan kültenin de anlamıyla kökeni tartışmalıdır. Kökleşik sözlüklerimize külçe (Ağakay 2011, Özel 2018), kayaç (Ağakay 2011, Özel 2018), bağlam (Ağakay 2011) anlamlarında giren bu söze Tietze (1958, 2016) ile Eren (1960, 1999) yalnızca bağlam anlamında yer vermiş, Tietze, sözcüğü Arapça bir alıntı olarak değerlendirirken, Eren Avrasya’daki Türk dillerinde de kullanılmasına dayanarak Türkçe bir türev olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir (Eren1960, Eren1999, Tietze 2016). Räsänen, sözcüğün Moğolca “küli-: bağla-” eylem kökünden bozma olduğunu belirttiği Türkçe “kül-: bağla-“ eylem kökünün türevi olduğunu ileri sürmüş (1969), Eren de bu görüşü düşündürücü bulduğunu belirtmiştir (1999). Sözcüğe külçe, bağlam anlamlarında yer veren Gülensoy yanına soru imi koyarak “kül-: bağla-“ eylem kökünün türevi olabileceğini belirtmiştir (2007). Bağla- anlamındaki kül- eylem kökünün Anadolu’da da yaygın olarak kullanılması (Derl), buna karşılık Orta Türkçede böyle bir kökün bulunmaması Räsänen’in görüşünü arkalayan verilerdir. Dolayısıyla biz de bu sözün dilimize Arapçadan geçmediği, kül- eylem kökünün türevi olduğu, bu kökün Moğolca küli- eylem kökünden bozma olduğu kanısındayız.

Eritilerek kipe dökülmüş ir ya da alaşım anlamına gelen “külçe” sözünün kökeni de ayrı bir tartışma konusudur. Ahmet Vefik Paşa’nın doğu kaynaklı bir alıntı olarak değerlendirdiği bu sözü (2000) Şemsettin Sami Türkçe dışında bir kökene bağlamamıştır (Fraşerî 2010). Tarama dergisinde (1934) Şemsettin Sami kaynak gösterilerek madenin Türkçe karşılıkları arasında gösterilmiştir. TDK’nin Türkçe sözlüklerinin eski basılarıyla (Ağakay 1945, 1966, 1974, 1983) Dil Derneği’nin Türkçe sözlüklerinde (Koçak 1999, Kutlu 2005, Özel 2012, Özel 2018) Türkçe dışında bir kökene bağlanmayan bu söz TDK’nin sözlüğünün 1983 yılında Eren başkanlığında bir kurulca düzenlenen 7. basısından başlayarak Farsça bir alıntı olarak gösterilmeye başlanmıştır (Ağakay 1983, 1988, 1998, 2005, 2011). Sözcük halk dilimizde “kül çöreği” anlamına da gelmektedir (Derl). İrbilimsel anlamını kül çöreğiyle birleştiren Räsänen’e göre Farsça bir alıntıdır (1969). Tietze’ye göre sözcük Farsçada “çörekçik” anlamına gelen “küliça”dan bozma olup, irbilimsel anlamını Türkçede edinmiştir (1964, 2016). Eren yalnızca kül çöreği anlamındaki külçeye yer verip, Räsänen, Tietze ile Müncizade’yi (1990) kaynak göstererek, bunun Farsça bir alıntı olduğunu belirtmiştir (1999). Eyuboğlu’na göre kül çöreği anlamındaki külçe Türkçe “kül” sözünün türevidir; sözcüğün irbilimsel anlamıysa Farsça bir alıntıdır (1991). Nişanyan’a göreyse sözcüğün her iki anlamı da Farsça “gülle”nin türevidir (2018).Sözcüğün yalnızca irbilimsel anlamına yer veren Karaağaç, bunu Türkçe kül sözünün türevi olarak değerlendirmiştir (2008).Tietze’nin, külçe sözünün Farsçada çörekçik anlamına gelen küliçadan bozma olduğu yolundaki görüşüne katılıyoruz. Sözcüğün irbilimsel anlamının Türkçe kökten doğal karşılığı “topak”tır (Derl).

(15)

Paten, sözlüğümüze kayakkabı biçiminde girmiş (1991), kayaç (1991), kayakçayla (1991) kayak (2004) da eşanlamli seçenekler olarak sunulmuştur. Bunlardan ayrı bir aracı tanımladığı anlaşılan kaykayın sözlüğümüzden çıkarılması gerektiğini de bu nedenceyle belirtmek isteriz.

Paten, dirgerlik dilinde sağlam ayağa giyilen irsel (madenî) dayangaç anlamında (Ülker 2009) olup, karşılığı sözlüğümüzde “çarık” olarak verilmiştir (1991). Nitekim İngilizcesi “patten”, “Fransızcası “patin” olan bu sözün sözlük anlamı çarıktır (Ülker 1991(Webster 1993’te “a clog, sandal, or overshoe often with a wooden sole)). Çarık anlamına gelen İngilizce “patten” paten anlamına gelmez. İngilizcede patene “skate”, kaykaya “skateboard” denir. Paten sözü dilimize Fransızcadan geçmiştir. Yeni bir kavram olan “skateboard”ın Almanca karşılığı yoktur. Bu anlamda İngilizcesi kullanılır (Brockhaus 1984)

“Motorlu” ya da “motorize” tekerceyi motoskuterden ayırmak gerekir. İlki motorla çalışan çocuk tekercesini tanımlarken, ikincisi bir çeşit devimtekerdir. İlkinin “devitgeli tekerce” biçiminde özleştirilmesi gerekir. Motor anlamındaki “devitge” sözünü cep kılavuzunda “kuvve – i muharrike”nin karşılığı olarak önerilip (1935), Mihçioğlu’nca “işletke” biçiminde “makine” anlamı yüklenen (Simon 1980) “işletge” sözünü örnekseyerek türetmiştik (1986). Daha sonra Başkan bu söze bir çeşit dilbilimsel gösterge anlamı yüklemiştir (1988). Büyükkantarcıoğlu bu anlamının Fransızca karşılığını “signal” olarak vermiştir (2001). Adı geçen kavramın karşılığı dilbilim sözlüklerinde “belirtke” olarak verilmiştir (Karaağaç 2013, Vardar 1980, Vardar 1988). Başkan ise “belirtge” biçiminde düzelttiği bu terimi başka bir göstergenin adı olarak sunmuştur (1988). Büyükkantarcıoğlu bunun İngilizce karşılığını “conventional sign” olarak vermiştir (2001). Söz konusu terimin doğal çevirisi “saymaca gösterge”dir. “Geleneksel” anlamına gelen “konvansiyonel” niteminin çağdaş batı dillerindeki eşdeğerlerinin dilbilimsel anlamlarının karşılıkları “saymaca” ile “uzlaşımsal”dır (Vardar 1980, Vardar 1988). Belirtge, devitge, işletge gibi terimlerin yazımlarının doğru mu olduğu, yoksa belirtke, devitke, işletke biçimlerinde mi yazımları gerektiği ayrıca tartışılabilir. Biz cep kılavuzunda (1935) verilen işletge biçimine bağlı kaldık. Mihçioğlu motoru “devingeç” biçiminde özleştirmiş (Simon 1980), Okay ise “işletke” sözünü motor anlamında kullanmıştır (1995). Sözlüğümüzde (1991) “kinetogenicus” niteminin karşılığı olarak gösterdiğimiz “devitken” sözüne Ercan, Hançerlioğlu’nu kaynak göstererek, motor anlamı yüklemiştir (2011). Bu nitem kökleşik sözlüklerimizde, Latincesi yine “motor” olan “muharrik” niteminin karşılığı olarak yer almaktadır (Ağakay 2011, Hançerlioğlu 2007, Özel 2018, Tuğlacı 1971). Dilgibilim dilinde kasları oynatan sinirleri tanımlayan “motor” nitemi Zeren’ce (1946, 1959) “oynatıcı” biçiminde özleştirilmiş, bu doğal karşılık sözlüğümüze girmiştir (1986). Bu yüzden biz devitken nitemine sözlüğümüzde, “bir örgenliğin bir uyartıya yanıt olarak gösterdiği etkinlik” anlamına gelen “devim: kinesis”e yol açan etkiyi tanımlayan “kinetogenicus” niteminin karşılığı olarak yer verdik. Görüldüğü üzere devitken nitemi bir deviminin oluşmasını sağlayan aracı tanımlayan motorun karşılığı değildir. Ercan’ın, bu sözün kaynağı olarak gösterdiği Hançerlioğlu’nun sözlüğünde de bu anlamda değildir. Ercan ayrıca Tümen’i kaynak göstererek Mihçioğlu’nun (1996) bir ezgi türünü tanımlayan “marş”ın karşılığı olarak önerdiği “yürüt” sözüne de motor anlamında yer vermiştir (2011). Mırınla (Müzik) ilgili bir

yazımızda marşın“çaldırı” biçiminde özleştirilmesinin daha uygun olacağını düşündüğümüzü belirtmiştik (2010). Yürüt sözünün motorun da uygun bir karşılığı olmadığı kanısındayız.

İldırıkla çalışan devitgeli tekerceye “elektrikli skuter”, devimtekerceyeyse “elektroskuter” denmektedir. İlkine “ıldırıklı tekerce”, ikincisineyse “ıldırtekerce” denmelidir. Bu arada Hançerlioğlu’nun (2000) motosikleti “devitkenteker” biçiminde özleştirdiğini, bu yaklaşımın Ercan’ca (2011) da benimsendiğini belirtmekte yarar görüyoruz. Motosiklete Kars’ta “tırtır”,Gümölcine’de “patpatı”, Konya’da “poturdak”, Tokat’ta “potpot” denmektedir (Derl). Bunlardan tırtır Hançerlioğlu’nun (2007) sözlüğüne de girmiştir. Bu söz genel dilde Latince adı “Ichneumon pisorius” olan bir sinek türünün de adıdır (Ağakay 2011, Özel 2018, Tuğlacı 1971). Bu sineğe “tırtır sineği” de denmektedir (Tuğlacı 1971, Yarar 1970). Bu söz birçok kökenbilimci eliyle kelebek kurtçuklarının özel adı olan “tırtıl” ile birleştirilmiştir (Eren 1999, Nişanyan 2018, Räsänen 1969, Tietze 2019). Räsänen’in Türkçe dışında bir kökene bağlamadığı bu sözler Eren ile Tietze’ye göre Ermenice “t’rt’ur”dan bozmadır. Gülensoy (2007) ile Nişanyan ise bu görüşe karşı çıkarak Türkçe bir yansıma olduğunu belirtmişlerdir.Karaağaç Ermenice “tirtir” biçimini Türkçe bir verinti olarak değerlendirmiştir (2008). Tırtır sözü halk dilimizde “boncuk”, “yay”, “yemeni ya da gelin kesesi çevresine dikilen kıvrımlı sarı tel” anlamlarına da gelmektedir (Derl). Derleme sözlüğünde tırtır sözünün anlamları biribiriyle birleştirilmemiştir. Zülfikar, sözcüğün halk dilinde kullanılan anlamlarını da, “tırtıl”ı da yansıma olarak değerlendirmiştir (2018).

Çakır (Şarap) taşı anlamındaki Osmanlıca “tırtır” (Fraşerî 2010, Redhouse 1999, Steuerwald 1983) Redhouse’a göre Fransızcadan bozmadır. Sözcüğe “tırter” biçiminde yer veren Tietze (2019) ise Meyer’i (1893) kaynak göstererek sözcüğün İtalyanca “tartaro”dan bozma olduğunu belirtmiştir. Sözcük Şemsettin Sami’ye göre “diş taşı” anlamına da gelir (Fraşerî 2010). Steuerwald ile Tietze ise bu sözün anlamını çakır taşıyla ereylendirmişlerdir. Odontolit de denen diş taşının Osmanlıcası lûgat – ı tıbda (1900) tekalluh – u esnân” olarak verilmiştir. Unat (2004) bunu “tekalluh – i esnân” biçiminde vermiştir. Çağdaş batı dillerindeki biçimlerin kökeni Ortaçağ Latincesi “tartarum”a (etymonline, Nişanyan 2018) ya da Bizans Rumcası “tartaron”a dayanmaktadır (en.wiktionary/tartar 2020). Bilim diline “tartarus” biçiminde girmiştir (Roth 1914, Strauß 1976, Ülker 1986).

Ortaçağ Latincesi (etymonline, Nişanyan 2018) ya da Bizans Rumcası (en.wiktionary / tartar 2020) biçimlerin çökündürük (tortu) anlamına gelen Arapça “durdî”den (Nişanyan 2018) ya da daha eski bir Sam dilinden (etymonline, en.wiktionary / tartar 2020) bozma oldukları bildirilmektedir. Arapça durdî Aramca “durdâ”dan, o da bir İran dilinden bozmadır (en.wiktionary / durdiyy 2020). Farsça biçimleri “durd” ile “durdî”dir (Steingass 1947, en.wiktionary / dert 2020). Kökeni İlk İranca “drti-“ eylem köküne dayanmaktadır (en.wiktionary / dert 2020). Räsänen, tortu sözünü çökelek anlamına gelen “torak” ile karşılaştırmış, Türkçe dışında bir kökene bağlamadığı torağın Moğolca eşdeğerinin “tarag” olduğunu belirtmiştir (1969).Dûrâğı Farsçadaki Türkçe alıntılar arasında ele alan Doerfer, torağın Türkçeye başka bir İran dilinden geçmiş olabileceğini belirtmiştir (1963 – 1967). Räsänen’in verdiği bilgiyi yorumsuz aktaran Eren torağın Farsça “dûrâg”dan bozma olduğunu

(17)

belirtmiştir (1999). Tortu sözüne “tort” başlığı altında yer veren Tietze, bunun Farsça durddan bozma olduğunu belirtmiştir (2019). Gülensoy torak sözünü Türkçe “to-: toplan-“ eylem köküne, tortu sözünü Türkçe “tor-: süz-, durult-“ eylem gövdesine bağlamıştır (2007). Farsça dūrâg ile durdu Türkçe verintiler olarak değerlendiren Karaağaç Arapça ya da Farsça durdîyi Türkçe bir verinti olarak değerlendirmemiştir (2008). Karaağaç Farsça durdu Türkçe bir verinti olarak değerlendirirken Erşadi’yi kaynak göstermiştir. Tarama dergisinde (1934) tortu küspeyle “rüsup”un Türkçe karşılığı olarak gösterilmiştir. Kamus (Fraşerî 2010), Dil Derneği’nin Türkçe sözlüğüyle (Özel 2018) TDK’nin Türkçe sözlüğünün eski basılarında (Ağakay 1945, 1966, 1974, 1983) Türkçe dışında bir kökene bağlanmazken TDK’nin sözlüğünün yeni basılarıyla (Ağakay 1988, 2005, 2011) “Wiktionary”de (en.wiktionary / derd 2020) Farsçadan bozma olduğu belirtilmiştir. Sözcüğün Wiktionary’de derd başlığı altında yer alması Farsçada derd ile “durd”un yazılışlarının bir olmasına dayalıdır.

Tortu sözü Türkiye Türkçesiyle ereyli bir söz olmayıp Çağatayca, Kazak Türkçesi, başta Altay Türkçesi olmak üzere Güney Sibiry’a konuşulan çeşitli Türk dillerinde de genellikle çökündürük anlamında kullanılmaktadır. Kazak Türkçesinde **torta** sağyağın erimesiyle oluşan çökelek anlamındadır. Räsänen (1969) bunların hepsini Osmanlıca tortuyla birleştirmiş, bunları torta başlığı altında toplamıştır. Räsänen ayrıca Teleütçede öne sür-, önle- anlamlarına geldiğini belirttiği **toro**-eylem kökünün saplan- anlamına geldiğini belirttiği Moğolca **tor**- eylem kökünden bozma olduğunu, adı geçen eylem kökünün Türkçe **dur**-eylem kökünün eşdeğeri olduğunu, Kalmukçada kir, is anlamlarına gelen **tortag** sözünün de tor- kökünün türevi olduğunu belirtmiş, ancak tortağı tortuyla birleştirmemiştir. Kalmukça tortağın Moğolca biçimi “**tortug**” olup tortu, kurum, is anlamlarındadır (Lessing 2003). Karaağaç’ın Moğolca tortuğu Türkçe bir verinti olarak değerlendirmemesi bu sözleri iki Altay dilinin ortak verisi olarak gördüğünü göstermektedir. Moğolca tortugla tortu arasındaki yakınlığı düşündürücü, tortu sözünü ele alan kökenbilimcilerin bunu tortugla karşılaştırmamalarını ilginç buluyoruz

Halk dilimizde devimteker anlamında kullanılan patpatı, potpot sözlerini andıran “patpat” sözü yeni bir kavram olup, “küçük yerleşim yerlerinde yeğnik (hafif) yük taşımak amacıyla kocabaş (pancar) sulama devitgesi kullanılarak yapılan taşıt” anlamındadır (Ağakay 2011). Bilgisunarda tırtır sözünün bu anlamda da kullanıldığını belirledik. Tırtırın bu anlamı daha sözlüklere girmemiştir.

Tekerceyle birlikte ele alınabilecek başka bir taşıt “tornet”tir. “Bilyeli tekerlekler ve küçük bir sandıktan oluşan basit taşıma aracı” olarak tanımlanmıştır (Özel 2018). Dil Derneği’ne göre İtalyancadan (Özel 2018), TDK’ye göre Fransızca “tournette”den (Ağakay 2011, Akalın 2015) bozmadır. Sözcüğün İtalyanca kaynağını belirleyemediğimiz gibi Fransızca “tournette” in de böyle bir anlamını bulamadık. Bu taşıt çocuklarca oyuncak olarak kullanılmasının yanı sıra yük taşımak amacıyla da kullanılabilir. Halk arasında “bilyeli”, “bilyeli araba” adlarıyla da anılmaktadır. İtalyancadan bozma bilyenin karşılığı otomobil terimleri sözlüğünde “yuvarcık” olarak verilmiş, onun hemen altında “bilyeli rulman”a “yuvarlı yatak” denerek bu anlamda yuvar sözü kullanılmıştır (Kuyumcu 1980). Bilye sözünün doğru

(18)

karşılığının yuvar olduğu kanısındayız. Buna dayanılarak tornetin adının “yuvarlı”, “yuvarlı araba” biçimlerinde özleştirilebileceği kanısındayız.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. TDK. İstanbul, 1945.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 4. bası. Ankara, 1966.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 6. bası. Ankara, 1974.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 7. bası. Ankara, 1983.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 8. bası. Ankara, 1988.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 9. bası. TDK. Ankara, 1998.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 10. bası. TDK. Ankara, 2005.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 11. bası. TDK. Ankara, 2011.

Akalın ŞH, Toparlı R, Gülsevin G, Öner M, Boz E, User HŞ, Öztekten Ö, Ay Ö, Kaya MY. Türkçede batı kökenli kelimeler sözlüğü. TDK. Ankara, 2015.

Başkan Ö. Bildirişim. İnsan dili ve ötesi. Altın Kitaplar. İstanbul, 1988.

Bekensir H. Çifteler terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1970.

Brockhaus FA. Der Sprach Brockhaus. 9. Aufl. Wiesbaden, 1984.

Büyükkantarcıoğlu N. Türk Dil Devrimi'ne ve Türkçe sözcük üretimine katkıları ile Özcan Başkan. XV. Dilbilim Kurultayı. <https://www.guncelmeydan.com/pano/turk-dil-devrimine-ve-turkce-sozcuk-uretimine-katkilari-ile-ozcan-baskan-t19115.html> .

Osmanlıcadan Türkçeye cep kılavuzu. TDAK. İstanbul, 1935.

Demiray K. Batı dilleri sözcüklerine karşılıklar kılavuzu. TDK. Ankara, 1972.

Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Wiesbaden, 1963 – 1967.

Türkiyede halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963 – 1982.

Ercan ÖA. Şu üretken Türkçemiz konulu sözlük. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul, 2011.

Eren H. Anadolu ağızlarında Rumca, İslâvca ve Arapça kelimeler. TDAY 1960: 295 – 371.

Eren H. Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara, 1999.

<https://www.etymonline.com/word/tartar> .

Fraşerî ŞS. Kamus – ı Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

- Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.
- Hançerlioğlu O. Türk dili sözlüğü. 4. bası. Remzi. İstanbul, 2007.
- Basgit değil, skuter denecek. Gündem. Hürriyet 17 Ekim 2020 Cumartesi, s. 11.
- Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.
- Karaağaç G. Dil bilimi terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 2013.
- Koçak S, Alkan K. Türkçe sözlük 2. Dil Derneği. Ankara, 1999.
- Kutlu A, Yaşayan S, Ateş K, Dizman İ, Kul E, Özel S, Çotuksöken Y, Küçükceylan N. Türkçe sözlük. 2. bası. Dil Derneği. Ankara, 2005.
- Kuyumcu İ, Beşorak Y. Otomobil ve motor bilgisi terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1980.
- Lessing FD. Moğolca – Türkçe sözlük. Çev. Karaağaç G. TDK. Ankara, 2003.
- Lûgat – ı tıb. Cemiyet – i Tıbbiye-i Osmaniye. İstanbul, 1900.
- Mihçioğlu C. Sözcüklerin öyküsü. Kültür Bak. Ankara, 1996.
- Monchi-zadeh D. Wörter aus Xurasan und ihre Herkunft. Leiden, 1990.
- Okay G. İngilizce – Türkçe inşaat mühendisliği terimleri sözlüğü. Saypa. Ankara, 1995.
- Orta öğretim terimleri kılavuzu. TDK. Ankara, 1963.
- Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoğlu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.
- Özleştirme kılavuzu. TDK. Ankara, 1978.
- Pamir HN, Öztunalı Ö. Yerbilim terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1971.
- Räsänen M. Versuch Eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Lexico Societatis Fenno – Ugricae. Helsinki, 1969.
- Redhouse Türkçe / Osmanlıca – İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.
- Roth's klinische Terminologie. Achte Auflage von Oberndörffer E. Georg Thieme. Leipzig, 1914.
- Saraç T. Fransızca – Türkçe büyük sözlük. TDK. Ankara, 1976.
- Simon HA, Smithburg DW, Thompson VA. Kamu yönetimi. 4. bası. Çev. Mihçioğlu C. AÜSBF. Ankara, 1980.
- Steingass F. A comprehensive Persian – English dictionary including the Arabic words and phrasees to be met with in Persian literature. 3rd ed. London, 1947.

Steuerwald K. Türkçe – Almanca sözlük. ABC. İstanbul, 1983.

Strauß, Ruediger. Medizinische Fachsprache verständlich gemacht. Alwin Fröhlich. Frankfurt / Main, 1976.

Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi. TDTC. İstanbul, 1934.

Tietze A. Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch. Jean Deny armağanı. Ankara, 1962, s. 373 – 3888.

Tietze A. Persische Ableitungssuffixe im Azerosmanischen. WZKM LIX – LX, s. 154 – 200.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. Dördüncü cilt. TÜBA. Ankara, 2016.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. Sekizinci cilt. TÜBA. Ankara, 2019.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yüzyıl ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Unat EK, İhsanoğlu E, Vural S. Osmanlıca tıp terimleri sözlüğü. TTK. Ankara, 2004.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. İnkılâp. İstanbul, 1986.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Bütünlenmiş 2. bası. İnkılâp. İstanbul, 1991.

Ülker S. Dirgerlik terimlerinin dirgerlikdışı anlamları. Dirgerin Sesi 2002; 12: 25 – 26.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Açıklamalı 3. bası. İstanbul, 2004.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 4. bası. İstanbul, 2009

Ülker S. Küğ mü mırın mı? II. Türk Dili Dergisi Temmuz – Ağustos 2010; 24 (139): 30 - 32.

Vardar B, Güz N, Öztokat E, Rifat M, Senemoğlu O, Sözer E. Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1980.

Vardar B, Güz N, Öztokat E, Senemoğlu O, Sözer E. Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü. ABC. İstanbul, 1988.

Ahmet Vefik Paşa. Lehce – i Osmanî. Haz. Toparlı R. TDK. Ankara, 2000.

Webster's third new international dictionary of the English language unabridged. Könnemann. Cologne, 1993.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=dert&oldid=61315806> , 16 December 2020. <https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=durdiyy&oldid=61121582> , 14 November 2020.

<https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=tartar&oldid=60337383> , 8 September 2020.

Yarar MT. Asalakbilim terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1970.

Zeren Z. Lâtince – Türkçe – Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. 2. bası. İÜTF. İstanbul, 1959 (1. bası 1946).

YARATICI İNSANLAR VE İÇGÖRÜ

NURAY GÖK AKSAMAZ

Herkes bir düzeyde yaratıcılığa sahiptir. Kimi bir yemek sofrası hazırlarken gösterir yaratıcılığını, kimi bir kitap kapağının grafik tasarımında, kimi görsellikle donanmış bir internet sayfası hazırlamada... Bu tür yaratıcılıklar, biçimlendirme ile estetik algıya yöneliştir. Dilde söz sanatlarını öykünme yoluyla ya da denenmiş tekniklere bağlı kalarak kurgulamak da biçimlendirmedir ve yüzeysel bir yaratıcılık düzeyindedir. Sanat, bilim ve endüstri alanındaki kimi edimler ise daha yüksek düzeyde yaratıcılık gerektiriyor olabilir. Resim yapmak, beste yapmak, şiir yazmak, bilimsel bir deney ya da ürün tasarlamak gibi edimler, sözgelimi. Sanatçıların kimilerinin güçlü bir iç görüye sahip olduğu da değerlendirilmektedir.

Yaşadığımız toplumda “Ya bu davarı güdersin ya da bu diyardan gidersin”, “Eski köye yeni adet getirme”, “Herkes ne yapıyorsa sen de onu yap” gibi sözler yaygındır. Gençler, kendilerine aileden, çevreden, toplumdan, yönetimlerden gerçeklik olarak yansıyan tabuları ve gelenekleri olduğu gibi benimseyip dayatılana sorgulamadan uymalı, yaptırımlara boyun eğmeli ya da dışlanmaya ve başına gelecek başka şeylere katlanmalı diye düşünenler de çok yaygındır. Oysa, içlerinden gelen bir tepkiyle yaratıcı insanlar, “Ne güzel yuvarlanıp gidiyoruz, şurada; ne deniliyorsa onu yapalım,” diyemezler. Yaşamlarını anlamlı ve değerli kılmak isterler, çarklara kapılıp gitmekten hoşlanmazlar; özgürlüğü ararlar. Her şeyden önce kendilerini ifade etmek isterler, düşüncelerini açıkça söyleyebilmek isterler. Kurallara uymak zorunda kalsalar da sistemin sürekli olarak başarma ve kazanma mantığına dayanan yaptırımlarını benimsemezler. Yaratıcı insanlar, kendilerini ifade etmelerini ve sevdikleri işlerle ya da yapılması gerektiğini düşündükleri işlerle uğraşmalarını engelleyen, yapmak istedikleri şeyleri “tuhaf” olarak nitelendirip kısıtlayan davranış ve tutumlardan nefret ederler; eğer, insanları bu konuda ikna edemeyeceklerini anarlarsa ya da çatışarlarsa içinde bulundukları ortamdan uzaklaşmanın yolunu ararlar.

Yaratıcı insanlarla ilgili gözlemlerimiz, deneyimlerimiz; sanatçı, bilim insanı, düşünür, tasarımcı vb. kişilerin özgeçmişlerini okuyarak öğrendiklerimiz ve kimi araştırmaların bulguları şunları da söylüyor, bizlere: Yaratıcı insanlar, ilgilendikleri herhangi bir alana son

derece odaklanırlar. Zihinlerinde genellikle başkalarının gündeminde olmayan sorular vardır. Sorunları kendi geliştirdikleri yöntemlerle ya da kendilerine özgü tutumlarla çözmekten çok hoşlanırlar. Bilinmeyenine içine tutkuyla yürürler. Neden ve nasıl diye sorgulamayı, yeni şeyler denemeyi, gözlem yapmayı, verileri çözümlemeyi, karşılaştırma yapmayı, farklı şeyler arasında özgün bağlantılar kurmayı ve yeniliği severler. Yüksek düzeyde yaratıcı insanlar yüzeysel bir yaratıcılıkla yetinemezler; kendilerine önerilen kalıplara ve geleneksel biçimlere bağlı kalmayı sevmezler. Odaklandıkları alanda deneyimledikleri ya da yüzleştikleri durumu/süreci kişiliklerinden süzerek, ayrıntıları öne çıkararak ve kimileyin biraz abartarak, kimileyin düş gücüyle biçimlendirerek kendi bakış açılarıyla yorumlamayı severler. Yaptıkları işlerin başkaları tarafından onaylanmasını ya da ödüllendirilmesini pek önemsemezler. Yeterki kendilerine engel olunmasın, işler zorlaştırılmasın! Yaratıcı insanların kolaycılığı benimsemedikleri, farklı ve zor yolları seçtikleri, maddi çıkarlarını pek gözetmedikleri de görülür. Zorlukların üstesinden gelmek onları mutlu eder. İç amaçlarını gerçekleştirebilmek için sabır ve tutkuyla çalışırlar. Başkalarının ya da kurulu bir sistemin onları güdülemesine gereksinim duymazlar. Gerilim altındayken kendi gizilgüçlerini keşfederler. Doğrusu, insanı zorlayan koşullarda, gerilim altındayken hızlı çözüm üretebiliyor, özgün yanıtlar verebiliyor, yaratıcı insanların beyni!

Sanata yönelen yaratıcı insanlar kendilerine her koşulda neredeyse dokunulmazlığı olan özel bir alan oluşturmayı başarabilirler. Çünkü, kendilerini böyle yapmaya zorunlu duyumsarlar. Çünkü, sanat için zihinsel özgürlük birinci koşuldur. Kendi iç seslerini duymaya başladıktan sonra ondan uzak kalmayı istemezler. Odaklandıkları alandaki nesneler ve kavramlarlakendi aralarında derin bir bağ yapılandırırırlar. Gelişmiş sezgileri ve içsel deneyimleri kendilerine yol gösterir, ilgi alanlarında yeni ve güçlü bağlar yapılandırmalarını sağlar. Yaşam hakkında kendilerine özgü düşünce ve anlayış oluştururlar. Özgüvenleri geliştikçe her şeyi sıfırlayıp yeni baştan başlamaya eğilim gösterir, sanatçılar. Picasso, “Her yaratma edimi, ilk önce bir yıkma edimidir,” dememiş miydi, sahi. Önyargılı tutumlardan nefret ederler. Ve Albert Einstein’ın dediği gibi “Önyargıları yok etmek, atom çekirdeğini parçalamaktan daha zordur.” Yaratıcı insanlar, baskılara ve türlü biçimlerde koşullandırmalara karşı istenç gücü sergilerler. İçinde yaşamak zorunda oldukları, yüzleştikleri ve yoğunlaştıkları gerçekliği dönüştürmeye, değiştirmeye çalışırlar. Bunu

yapamaları da en azından zihinlerinde düşlere yer açarlar.Sosyal ortamlara uzun süre bağlı kalmak zorunda olurlarsa zihinleri bulanır ve başkalarının arasında kaybolup gittikleri duygusuna kapılırlar.

Yaratıcılığını iç amaçlarına uygun olarak sanata yönlendirebilen kişilerin süreçte içgörülerini de güçlenir. Öte yandan odaklanılan izlekler ve uğraşlar içgörüyü geliştirmeyi sağlar. Bu bağlamda,kültürel ve sosyal etkenlerle de ilişkili bir kavram olan içgörünün sanatsal edimin sürekliliğini sağlamada önemli olduğu söylenebilir.İçgörüler sanatsal edimde kendiliğindenliği dışlamadan farkındalığa yeraçar. Çünkü; içgörü, kişinin kendini, duygularını ve neyi, neden yaptığını anlayabilme yetisi olarak güçlü bir farkındalığa işaret eder.Ayrıca güçlü duyguların ardına düşerek insanlarla duygusal bağlar kurmanın da önemli içgörüler oluşturabilmeyi sağladığı deneyimlerle bilinmektedir.İçgörüler ilişkide olunan toplumu tanımayı, sistemin nasıl işlediğini kavramayı, çözüm üretilmesi gereken sorunların farkına varmayı, yeni bir bakış açısıyla durumlara yaklaşımı, yaşamı canlı kılan güdülerin keşfini ve var olan durumları yorumlayabilmeyi, eleştirebilmeyi de sağlayabilir.

İçgörüsü güçlü, başkalarının etkisi altında kalmadan karar verebilen ve risk alabilen yaratıcı insanlar, belirli hedeflere yönelmiş güçlü liderler olarak da karşımıza çıkabilir. Eşgüdüm sağlamamanın önemini hızla kavrar; kendilerini ön plana çıkarmayan nesnel yaklaşımları ve süreçte geliştirdikleri farkındalıklarıyla enerji yayarlar. Kimileyin başkaları için esin kaynağı da olabilirler. Toplum içinde ilgiyi çekmek ve kendilerini göstermek için pek bir şey yapmasalar da yüksek enerjileri, güçlü odaklanma yetenekleri, konulara özgün yaklaşımları ve güçlü ifade yetenekleriyle kısa sürede ilgi odağı olurlar. Yüksek düzeyde içgörü, yaratıcılığın yanı sıra araştırma sonuçlarını değerlendirebilmeyi, derinlemesine çözümleme yapabilmeyi ve uğraşların sürekliliğini gerektirir. Büyük veri

yığımlarının çözümlenerek kısa, öz ve ilgi çekici bulgulara indirgenmesi de başkalarında bir içgörü oluşturma yöntemidir. Bilimsel çalışmalarda içgörü dikkate alınmakta ve endüstriyel alandaki tasarımlarla tüketimi yönlendirmede de içgörüden yararlanılmaktadır.

Sanatçının içgörüsü, içsel amacı ve izleği belirlemeyi, ikilemlerle yüzleşmeyi, verileri yorumlayarak kimi sorunları çözümleyebilmeyi, cesaretle öznel bulguları dile getirebilmeyi, düşlere yer açarak yeni bir biçimle estetik algıya yönelmeyi, umutsuzluğa karşın hayatla yeni köprüler kurarak yürüyüşü sürdürmeyi sağlayabilir.Yoğunlaştığı yaratıcılık anlarında nesnesiyle bir olan tinin varlığını da gösteren içgörü, beynin tümleşik bir devre gibi çalışmasını sağlayabilir. Çünkü içgörü, bilinçdışı dürtü ve çatışmaların farkında olunması anlamına da gelir. Topluma uyum sağlamaya, kurallara bağlı kalarak yaşamaya özen gösterseler bile adaletin zamanında gerçekleşmediğini, insanlar arasında eşitliğin olmadığını, ayrımcılığın her alanda sürdüğünü gördükçe,sanatçıların öfkeleri artar. Teknolojinin emek ve yaratma süreçleri üzerindeki belirleyiciliğiyle giderek baskısı artan yabancılaşıma duygusunun da üstesinden gelme isteği duyarlar. Hiçlik ya da parçalanmışlık duygusunun karşısında yeni bir varlık yaratmak üzere nesneleriyle bütünleşmek ve süreçte yüzleştikleri tepkisizlik, duyarsızlık, sınırlandırma ve engellemeler karşısında bir tutum almak zorunda duyumsayabilirler, kendilerini. Ve bu durumda yaratıcı edim başkaldırıdan doğar. Sözelimi, şairin öfkesi adaletsizliğe karşı çıkar ve insan haklarından yana tutum alır.

(25)

BENİM ŞAİR KOMŞUMDU**YA DA****EMİNE ERBAŞ****Eray Canberk**

Emine Erbaş'ı 15 Aralık 2020'de yitirdik. Haberi aldığımda önce Şahinkaya Dil'in seçkisini hatırladım ama Erbaş'ın adına ilk kez, izlediğim edebiyat dergilerinde mi rastlamıştım, yoksa söz konusu seçkide mi? Doğrusu bilemiyorum.

Şahinkaya Dil'in *Türk Kadın Şairler Antolojisi*'ni hemen çıktığı sıralarda edinmiş olmalıyım. Çünkü hem en eski kitaplarımdan biri olması ve hem de, seçkide belirtilmemiş ama kaynaklarda 1959(?) olarak gösterilen yayın tarihi bunu doğruluyor. O tarihte *Varlık* ve *Yelken* dergilerini izliyor, arada bir de *Türk Sanatı* dergisi alıyordum. Erbaş'ın şiirleri de bu dergilerde yayımlanıyormuş. Demek ki şairin adını ilk görüşümde iki olasılık da söz konusu.

Seçkide Erbaş şöyle tanıtılıyor (yazım aynen aktarılmıştır):

“1935 de İstanbul’da doğmuştur. İlk, Orta ve Lise öğrenimini Kadıköy’de yapmıştır. Bir ara öğretmenlik yapmış sonra da öğretmenlikten ayrılarak memuriyet hayatına atılmıştır. Emine Erbaş halen memur olup, bir taraftan ailesini geçindirmekte, diğer taraftan da şiir yazmaktadır. Sanat zevkini her şeyden üstün tutan bu şaire, daha ortaokul sıralarında iken şiir yazmaya başlamıştır. 1950 yılında (Sakin) adlı ilk şiiri yayınlanmıştır. Bundan sonra çeşitli sanat dergilerinde şiirleri yayınlanmaya başlamıştır. Yakında çıkaracağı (Kadıncıl Boğuş) adlı şiir kitabını hazırlamaktadır.”

Ne var ki ilk kitabı, söz konusu seçkiden yaklaşık yirmi yıl kadar sonra *Perizat Hanım Akasya* adıyla 1988'de yayımlanabilmiş. Yeri gelmişken ekleyelim; Şahinkaya Dil'in seçkisinde “Kadıncıl Boğuş”, “Aşk Kompleksi” ve “Kötümserlik” adlı şiirleri yer alıyor.

Bir tanıdığımızı, dahası bir yakınımızı yitirdiğimizde “keşkeler” eşliğinde yakını dururuz çoğunlukla. “Keşke şöyle yapsaydım... Keşke şunu sorsaydım... Keşke şunu anlattırsaydım...” deriz. Artık olan olmuş, iş işten geçmiştir oysa. Emine Erbaş'ın ölümünden sonra ben “Keşke enine boyunu konuşsaydık... Keşke yaşadıklarını anlattırsaydım....” dedim durdum. Oysa edebiyat ortamından tanıştık, arkadaşlık, üstüne üstlük yıllardır da komşuluk ediyorduk... Konuşup söyleşmek bakımından, 2014 yılında “toplu şiirleri” çıktığı sırada Kadir İncesu'nun yaptığı söyleşiye ulaşabildim ancak (internetten). O söyleşide yaşamından yer yer şöyle bir söz edip geçmiş. Hepsinin bu kadar olmadığını görmek için bilebildiğim kadar yaşamına göz atmak gerekiyor.

(26)

Emine Erbaş İstanbul'un Anadolu yakasında, Kadıköy'ün Acıbadem semtinde 1935 yılının Ocak ayında dünyaya gelmiş. Anne ve babasını yitirince babaannesi tarafından büyütülmüş. Öğrenim ve gençlik yıllarında hep aynı yerde, doğduğu semtte yaşamış (24 yaşına kadar). Henüz 15 yaşında iken yazdığı hikâye/anlatı karışımı yazısıyla birincilik kazanmış ama şiir kendisini, kendi deyişiyle “kanatlandırdığı” için diyelim, şiir yazmayı seçmiş. İkinci Dünya Savaşı yıllarının yokluk, yoksunluk ve sıkıntısını yaşamış. Derken “ailesini geçindirmek için” çalışma hayatına atılmış. Ankara'da iş bulmuş. Bu işte bir yıllık çalıştıktan sonra Ankara, Kaman ilçesi, Çağırköy'de ilkokul öğretmenliği yapmış (1955-56) ve sonra tekrar İstanbul ... (İstanbul'da bir genç kızın, o yıllarda Anadolu'da, gurbet ellerde bir köydeki öğretmenlik anılarını kendisinden dinleyebilseydik...) İstanbul'da Haydarpaşa DDY'da memurluk (1957-60) ve evlilik. İki çocuk büyütmüş. Bu arada belli bir süre suskunluk dönemi yaşamış.

Uzunca bir süreden sonra şiirleri tekrar dergilerde yayımlanmaya başladığı sırada tanıştığımızda bizden birkaç sokak ötede, Kızıltoprak'ta oturuyordu. Bir ara kendisine Şahinkaya Dil'in seçkisinden söz ettim o sıralar; daha doğrusu seçkiyi hatırlattım. Eski bir tanışla karşılaşmış kadar hem şaşırmış ve hem de memnun olmuştu. Adı, yeniden dergilerde görülmeye başladığında şiirin onun için genç kızlık heyecanını, genç kızlık duygularını dizelere dökmekten ibaret olmadığını kanıtlamak istercesine yazıyordu. Belli ki suskunluk dönemi kendi için bir birikim dönemi olmuştu.

Son yıllarda Kızıltoprak'tan Feneryolu'na taşınmış, bu kez ters yönde, yine birkaç sokak öte komşumuz olmuştu. Eşimle de tanıştığında ilginç bir rastlantı, oğullarından birinin lisedeyken eşimin öğrencisi olduğu ortaya çıkmıştı.

Şairliğine gelince; ilk kitaptan sonra art arda şiir kitapları yayımlandı: *Rüzgârın Yazdığı Suya* (1990), *Denizin Kalbi* (1994), *Öpüyorum Sizi Parçalanmış Ağzınızdan* (1998), *İstanbul Annem* (2003). Toplu şiirleri *Korkuya Doğru Yürüdüm* (2011) adıyla kitaplaştıktan sonra *Aşk Lirikleri* (2016), *İnce Zamanlar* (2019), *Yarınki Rüya O* (2020) adlı kitapları yayımlanmıştı. 15 Aralık 2020'de aramızdan ayrılana dek şiirden kopmadığı, amansız hastalığıyla boğuşurken de yazdığı anlaşılıyor. Bu da şiiri bir “yaşama biçimi” olarak içselleştirdiğinin, benimsediğinin açık kanıtı.

Bütün kitaplarını gözden geçirip şiiri konusunda bir değerlendirme yapmak isterdim doğrusu ama bunun olanağı yok. Çünkü, “kentsel dönüşüm” yüzünden evden eve taşınma sonucu kitaplık düzenim bozuldu. Bu yüzden Erbaş'ın şiir kitaplarını bir türlü bulamadım kitaplarımın arasında. Elimde yalnızca *İnce Zamanlar* adlı, eşime ve bana imzalayıp (Feneryolu, 10 Nisan 2019) ulaştırdığı kitabı var.

Yeri gelmişken; Nuray Gök Aksamaz'ın şairin ölümünden sonra yazdığı ve Erbaş'ın şiiri konusunda doyurucu ve kapsamlı bir değerlendirme yaptığı yazısını anmak isterim (*Yeniden Türk Dili Dergisi*, Ocak-Şubat 2021). Bu yazı zaten şair ve şiiri konusunda yeterince aydınlatıcı bir yazı.

Yine de, “bir şairi, bir yazarı anmanın en iyi yolu kitaplarını okumaktır” deyip Emine Erbaş'ın elimdeki tek kitabını gözden geçiriyorum. Kitapta 2010-2018 arasında yazdığı şiirler var. İtalo Calvino, Samsatlı Lukianos, Bayburtlu Zihni, Ursula K. Le Guin, Madam Mnečka (?),

(27)

Visconti, Thomas Mann (ve *Venedikte Ölüm*), Mahler, Lou Anreas Salome, Antonio Casas Ros (ve *Almadovar Teoremi*), Dostoyevski, Nesimi, Tolstoy, Efesli Heraklitos, Aldous Huxley göndermeler yaptığı adlar ve bunların yanı sıra adına şiir yazdığı besteciler Franz List, Leonard Cohen, Schubert, Shostakovich, Carlos Santana şairin entelektüel dünyası konusunda birer ipucu. Şiirlerin söyleniş biçimlerindeki çeşitlilik içeriğe/konuya uygunluk sağlamayı amaçlamaktan kaynaklanıyor denebilir. Bu da Emine Erbaş şiirinin bir özelliği. Şiirinin bir özelliği de yeri geldikçe İstanbul'a gönderme yapması ya da İstanbul'u yansıtmayı, anıştırması. Dostları ve son oturduğu yerdeki komşuları Ayten ve Sait Maden çiftine adadığı şiirin bir dizesinde "Can havliyle yazıyorum bu şiiri" diyor; Kadir İncesu ile yaptığı söyleşide de "Şiir özgürlüktür" demiş. Bu sözlerle sanki şiirini tanımlar gibi. Bir de, anısı alttan alta işleyip duran "anne" sevgisinin ve özleminin şiirlerinin ana izleklerinden biri olduğunu da unutmamak gerekir. Söz kitabındaki şiirlerde de bunu görüyoruz.

Ölümünden sonra şair ve yazar dostları, arkadaşları, bir başka deyişle Emine Erbaş'ı yakından tanıyanlar onun bütün çektiği sıkıntıları, acılara karşılık hayatla barışık biri olduğunu vurgulamışlar. Bunlardan biri de Emin Karaca. "Karaca iletisinde "Başımız sağ olsun, biraz önce öğrendim." demiş. İlginç olduğu kadar hüznün de verici bir rastlantı; Emin Karaca'yı da kısa bir süre sonra 11 Ocak 2021'de yitirdik.

Başka söze ne hâcet; Emine Erbaş neredeyse 60 yıldır tanıdığım bir şairdi ve yine neredeyse 30 yıllık komşumdu. Artık "di-li geçmiş zaman" ile anıp, hatırlamak kalıyor geriye...

Yıldızlar Eskimesin

Prof. Dr. Yıldız TÜMERDEM

Gerçeklerle kucaklaşmış, imgelerimi ve düşlerimi gün ışığına çıkaran kitabımın öyküsü bu.

Yıl 2002.Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden bir davet alıyorum. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramımızı kutlama gününde öğrencilere, toplumu, özellikle de gençlerimizi yanlış davranışlara yöneltten, eğitimlerini yarıda bırakmalarına neden olan, ruh ve beden sağlıklarını bozan, yaşamların bitiren, sigara, alkol, madde bağımlılığı, uyuşturucu maddeler konusunda bilgilendirmem isteniyor. Her zaman olduğu gibi, bu daveti geri çeviremezdim. Yıllar önce, hekim ve eğitici olmaya karar verdiğim günlerde sağlıkla ilgili bilgilerimi toplumla paylaşma konusunda kendime söz vermiş, Tıbbın Babası; **“Hipokrat Yemini”** ile de onaylatmıştım.

Beynimdeki bilgileri yüreğimin sesi ile bir araya topladım. Görsel anlatımlar slâyt makinesi ve slâytlarla yapıliyordu, o günlerde. Slâyt makinemi her yere taşıyor, slâytlarımı kendim hazırlıyordum. Çok sayıda fotoğrafı yazı ile değerlendirip, gençlerin dikkatini çekerek, onları bilgilendirmeliydim. Gazetelerden kesip sakladığım resimli yazıları, çalışmalarım sırasında çektiğim fotoğrafları, dünya sağlık örgütünün kitapları ve dergilerinden seçtiklerimle yeni ve değişik bir sunu çıktı ortaya.

Üniversitenin görkemli konferans salonunu dolduran, değişik dallarda eğitim alan, kızlı erkekli öğrencilerin yanı sıra, yöneticiler ve öğretim üyeleriyle paylaştım, beynimde birikmiş doğru bilgileri, yüreğimin sıcacık duygularını da katarak, her zaman olduğu, gerçek yaşamdan örnekler vererek. O gün bir kez daha yürek dolusu alkışların getirisi ile yaşam evrenime yeni bir mutluluk sayfası eklemenin dayanılmaz mutluluğunu yaşadım. Anadolu'muzun gizemli tarihi ile dünyanın dikkatini çeken bir kentinde, yeni kurulmuş bir üniversitede öğretim üyesi olan öğrencilerim, yeni tanıştığım bilim insanları, hekimlik yaşamıma yeni güzellikler katmıştı. Yaşam yolunu açan **Mustafa Kemal Atatürk**, Yol Arkadaşları ve de onların öncülüğünde bizleri çağdaş bilgilerle donatan **Aydın Cumhuriyet Öğretmenlerimizle** paylaştım Tanrısal mutluluğumu, sessizce.

Çalışmalarımız, yaklaşık bir hafta sürdü. İlk, Orta ve Liseli Öğrenciler, onların Ana, Babaları ile paylaştım hekimlik bilgimi. Sokaklarda adım yazılı pankartları görünce şaşırdım, mutlu oldum. Halk Eğitim Merkezinde, doğru bilgiye susamış insanlarla dolup taşıyordu. Konuşmalarım bitince, sağlık

(29)

sorunları olan çocukları muayene ettim. Gençlerle sohbetlerim sırasında yakaladığım ilginç ve beni etkileyecek yeni anılarımı, gençlik anılarıma uladım. Çalışmalarımızdan kalan zamanı, eski dostlarımın yanı sıra üniversitede tanıştığım yeni dostlarımla bölgeyi gezerek geçirdim. Van'ın dillere destan Kahvaltı Sofrası, **Urartu yazıları** ile duvarları süslü Van kalesindeki mitolojik öyküler, Muradiye Çavlanının peri masallı sesi, tozlu topraklı kıvrımlı yolların gizemi, Üniversitedeki Kedi Evinin şirin görüntüsü, öğrencilerle paylaşılan ilkeli dostluk. **Ak Damar Adasındaki** yitimsiz güzellikler, Van gölünün sodalı suyunun ışıltılı damlaları arasından yükselen yedi renkli gök kuşağı. Beni büyüleyen rengârenk taşlar, kayaların kovuklarında fişkırان suları. Gördüğüm, yaşadığım, beynime, yüreğime dolan her şeyi ama her şeyi, yanımdan eksik etmediğim kurşun kalemim ile çizgili defterlerimle paylaştım. Durup dinlenmeyen, yorulmayı bilmeyen ekibimizin bu çalışmalarına, filmleri bittikçe beni sıkıntıya sokan, modası geçmiş fotoğraf makinem de eşlik etti.

Fotoğraf karelerine sığdırmaya çalıştım düşlerimi, imgelerimi. Yüzyılların izlerini taşıyan bu yerlerdeki gizemli yaşam beni büyüledi, çok şey gördüm, öğrendim. Tek sözcükle; kısacık yaşam diliminde yüzyılları yaşadım dolu, dopdolu. İzlerinin silinmesi olası değil yaşanılanların. Karlı yollarda attığımız kahkahalar, **Süphan Dağında** güneşin gizemli batışı sırasında dilek tutmamız, Akdamar kilisesinde söylediğimiz şarkıların gökyüzüne yansması, topladığımız taşlar, içtiğimiz demli çaylar, yediğimiz bölgesel yemekler, yol sohbetlerimiz, her şey ama her şey unutulmazdı.

Gece sohbetlerimiz, dinlerken eşlik ettiğimiz şarkılardaki sözlerle çok uzaklara dalıp gidiyor, anlık gidiş dönüşlerimizle çocukluğumuzu, gençlik günlerimizi yaşıyorduk sessizce. Öğretim üyesi, bilimsel kızım **Ayşe Yüksel**'in Van Gölüne bakan evinin bahçesinde, tüm dostlarına hafta sonu yemekli bir davet verdi. O davete genç bilim insanları katıldı Onların arasında benim de görev yaptığım İstanbul Tıp Fakültesinde Mikrobiyoloji kürsüsünde Doktora yapan **Nafi Çoksöyler**, öğretim üyesi olmuştu. Eşi **Nurşen**, meslek arkadaşı idi. Nafi'nin Anı, Öykü ve Şiir yazdığını ilk orada öğrendim. O da benim bu yanıımı o gün öğrendi. Toplantıda Van ve çevresinin fotoğraflarını çeken, yarışmalara katılanlar beni heyecanlandırdı. Sanatsal sohbetlerimiz sırasında Nafi; "Hocam, Hollanda Rotterdam'da üç Türk Aydını, Anafilya adını verdikleri Kültür, Sanat, Edebiyat sitesi kurmuş Arkadaşlarımız sitenin açtığı fotoğraf yarışmasına katıldı. Ben de anı, öykü gönderdim, yayımlandı. Şiirleriniz çok güzel. Anı, öykü de yazıyorsunuz, onları gönderin, gün ışığına çıksınlar, herkes okusun, yalnızca öğrencileriniz, bir de Saatli Maarif Takvimi okurları tanıyor sizi" dediğinde, gülümseyerek; "**Şiire, öyküye zaman ayıramıyorum, adresi alayım, fırsat bulunca bakarım, teşekkür ederim, beni yüreklendirdiniz**"

yanıtı ile yetindim, o gün.

Yıl 2003. Mart ayını ilk günleri. Cemreler düşmüş, cemreler için yazdığım şiir Saatli Maarif Takviminde yayımlanmış, çocuk gibi sevinmişim. Birden aklıma Van'daki konuşmalar geldi. Günlüğümdeki bir şiirimi gün ışığına çıkarma kararı alarak www.anafilya.org sitesine girdim. Siteyi oluşturanlardan biri hekimdi. Meslek arkadaşımın yıllar önce doçentlik sınavına girdiğim, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olması beni heyecanlandırdı. Diğer de Erzurumlu idi. Hacettepe Üniversitesinin kurduğu Erzurum Tıp Fakültesinde beş yıl görev yapmıştık eşimle. Sağlık ocaklarının kurulmasına destek olmuş, köylerde sağlık taramaları yapmış, çocukları aşılamıştım. Anafilya kapakları, içindeki fotoğraflar ve yazılardan etkilendim... Siteye gün ışığına çıkmasını istediğim bir şiirimi gönderdim... Hemen yanıt geldi. Benimle ilgili bilgi isteniyordu. Kendimi anlatmaya çalıştım... Şiire başladığım ilkokullu yıllarımın siyah beyaz fotoğrafımın yanı sıra yeni fotoğrafımı ekledim. **Dr. Halit Umar**'dan aldığım övgü dolu yanıt, yazın yaşamıma ışık tuttu, beni yüreklendirdi.

O gün başladı **Anafilya** 'da tanıştığım yazın dostlarımla yazı yaşamım. Bu güne kadar hiç değişmedi dostluğumuzun sıcacık sevgi yüklü yolculuğu. Günlüklerimden gün ışığına çıkan şiirlerimi, yol yazılarımı, anı, öykülerimi paylaşma duygusu beynime yerleşti. Meslektaşım ile yüz yüze görüşme fırsatı bulamadım ama tuşlarla dostluğumuz dört mevsimde de sürüyor. **Dr. Halit Umar** ve arkadaşlarının her yıl bize ulaştırdığı, yazılarımızın dost kalemle buluştuğu; "**Anafilya'dan Seçkiler**" yazılı yapıtları kütüphaneme değer kattı. Okuduklarımdan çok şey öğrendim. Çevremdeki yazın dostlarımı da yönlendirdim. Değerli meslektaşımın 2010 yılında, Anafilya'da yayımlanan tüm yazılarımın bir kitap haline getirilmesi önerisi ve yayımına yaptığı katkı, en değerli armağanlardan biri oldu.

Nereden nereye. Üniversitede açılış konuşması için Van'a gidiyorsun, Anafilya'daki yazın dostlarıyla kesişiyor yolun 2010 yılına kadar. Yazdıkların; "**Yıldızlar Eskimesin**" adı ile elle dokunulacak bir yapıt olarak gün ışığına çıkıyor. Onu gün ışığına çıkaran, kitabın kapağını emeği ile güzelleştiren benim gibi hekim, eğitici. Site kapandı ama tuşlardan, kâğıtlara uzanan yitimsiz dostluğumuz, yazı yazma tutkumuz sürüyor. Yazıyor ve de paylaşıyoruz, dostlarımızla; "**yazmak, paylaşmak yaşamaktır**" diyerekten...

Çoğu insan eli boş gezmez. Kimi çanta taşır, kiminin sigara düşmez elinden. Kimi şişe, kimi kadeh tutmayı sever, kimi tesbih çeker, kimi zincir sallar. Ben, elimde kitap olmadan sokağa çıkamam, bir yere gidemem. Parkta otururken, otobüs beklerken boş durmam, etrafıma aval aval bakmam, kitabımı açıp okurum. Yanımda kitap olmadığı zaman kendimi çıplak hissederim, yürümemi şaşırırım, elimi kolumu nereye koyacağımı bilemem. Kitap okumaya bir daldım mıydı konuşmayı, hatta yemeyi içmeyi unuturum. Bu huyumu bilen dostlarım, konuşayım, okumaya dalmayayım diye, evlerine geldiğimde, kitap, dergi, gazete gibi okunacak şeylerini saklarlar, ortadan kaldırırılar.

Geçenlerde bir veli toplantısına gittim. Sınıf öğretmenini, öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanamadıklarından söz etti. Veliler de bundan dert yandıkları için, benden bir çözüm yolu istediler. Velilere, “Siz evde kitap okuyor musunuz?” diye sordum. Hiçbiri evet diyemedi. Kimi kitap pahalılığından yakındı, kimi işlerinin çokluğundan dem vurdu, kimi kitap okumak için boş zaman bulamadığını, hatta günlük gazeteleri bile okuyamadığını ileri sürdü. Acı bir gülüşle, “Siz elinize bir kitap alıp çocuğunuza iyi örnek olmadıktan sonra ne deseniz boş. Çocukların okuması, kültürünün gelişmesi öğütlerden çok örneklerle olur” dedim.

Kim ne derse desin, ben okurum arkadaş! Kitap alacak param yoksa kitaplıklara giderim, kitapçılarda kitapları, dergileri karıştırırım, sayfaları çevirerek fikir edinmeye çalışırım. Okuyan birini gördüğüm zaman sevinir, ne okuduğunu anlamak isterim. Ama şöyle bir bakıyorum da kitap okuyanlar gittikçe azalıyor. Bu yüzden elinde kitapla dolaşan, kitap okuyan benim gibiler bir yama gibi sırtıyorlar herkesin içinde.

Geçenlerde benim elimden hiç kitabın düşmediğini gören Ayşe Teyze ne dedi biliyor musunuz? “Ne zormuş senin işin yavrum. Memurlar bile okumayı yazmayı dairelerinde bırakırlar. Oysa sen gece gündüz kitap okuyor, bir şeyler yazıyorsun. Bundan hiç yorulmuyor, bıkmıyorsun. Madem bu kadar kitap okuyorsun da niye az para alıyorsun? Okumamışlar neden senden daha çok kazanıyorlar?”

Sustum, önüme baktım. Ne diyebilirdim ki? Okuyup yazmam işimin değil aydın olmamın gereğidir. Bu da parayla pulla ölçülmez. Ben para kazanmak için değil, zevk için okuyorum desem, bana enayi gözüyle m bakardı, yoksa şaka ettiğimi mi sanırdı...

Çarşıya çıktığımız zaman karım manifatura, tuhafiyeye mağazalarının vitrinlerinden gözlerini ayırmaz, ben kitaplara bakarım. Bu konuda sık sık tartışırız. “Her taraf kitapla doldu, ev darlaştı. Senin yüzünden eşyalarımı koyacak yer bulamıyorum” der. Hiç aldırmam. Kitaplığımıdaki kitapların tozlarını alırım, siler, okşarım sayfalarını, gözüm gibi bakarım onlara. En kızdığım kişiler kitabın değerini bilmeyenler, onu yırtan, hırpalayan, çöpe atanlardır. Hele şurada burada saatlerce bomboş oturanları ya da incir çekirdeğini doldurmayacak laflar edenleri görüyorum da sinir oluyorum. Ellerine birer kitap tutuşturmak, boş duracağınıza kitap okusanız günaha mı girersiniz, diye bağırarak, azarlamak istiyorum. Kitapsız insanlardan nefret ediyorum. Onları adam yerine koymuyorum.

Kimileri de, “Okuyayım ama ne okuyayım? O kadar çok çeşitli kitap var ki, insan hangi birini okuyacağına şaşıyor” diyorlar. Bu da laf mı yani? Oku da ne okursan oku; al bir kitap eline, sevgili gibi bas bağrına. Kitap bulamazsa gazete, dergi oku, şarkı, türkü oku. Kimi sayın büyüklerimiz gibi vatandaşın canına okuma da istersen maval oku, hariçten gazel oku, dua oku, kim ne derse desin, bildiğini oku! “Oku oku budur sonu” diye okumuş yazmış adamların itilip kakılmalarına kafayı takma, karamsarlığa kapılma, kötümser olma. Kitap okuyarak vatani kurtaramazsın belki ama kendini bilgisizlikten, görgüsüzlükten kurtarırısın.

Kitap taşımak tabanca, bıçak taşımaktan iyidir. Sıcak havalarda yelpaze yerine koyar, sallar, serinlersin, sayfalarının arasına para, değerli eşyalarını koyarsın. Nasıl olsa kitabın kapağını açmayacağı için her şey yerli yerinde durur, gel gidelim diyen olmaz! Sizi taciz etmeye kalkanların başına kitabınızı indiriverdiniz mi, tacizci feleğini şaşıtır, neye uğradığını bilemez, kafasına balyoz indiğini sanır. Bir de, kitapsız olmakla suçlanamazsınız. Hele elinizde kara kaplı bir kitap varsa saygınlığınız artar. Bir şey soran olursa yüzüne anlamlı bir bakış fırlatır, dudak bükerek; “Hele şu kara kaplıya bir bakalım” dersiniz, sayfaları ağır ağır çevirir, kafanızı sallarsınız. İtiraz edenlere “Kitapta yeri var” dediniz mi akan sular durur, akıl ve mantık tavana vurur! Elinizdeki kitap kültürlü bir hava verir, sizi ayrıcalıklı bir kişi yapar.

Geçenlerde beni hiç görmeyen ama tanışmak, görüşmek isteyen biri evimize gelmiş. Karım Tanyeri parkında olduğumu söylemiş. Adam geldi ve beni şıp diye buldu. Şaşırdım, o kadar kişinin arasında beni nasıl bildiğini sordum. Güldü, “Gayet basit, dedi. İçlerinde elinde, masasında kitap olan sadece siz vardınız.” Çevreme şöyle bir baktım. Haklıydı. İlaç için bile olsa, kitaplı biri yoktu oturanların arasında, ben aralarında ayıkotu gibi kalmıştım.

Buna benzer şöyle bir olay olmuş geçenlerde. Dış memleketlerinden birinden Türkiye’ye gelen yabancı biri, turistik bir otelin lobisinde, aradığı Türk’ü hemen bulmuş. Nasıl mı? Oturanların arasında kitap okumayan bir tek kişi bizimkiymiş...

Kitapların, değerini bilmeyenlerin eline düşmesi, kaldırımlara, ayaklar altına serilmesi, yok pahasına satılması içimi çok sızlatıyor. Onların okunmadan raflarda sararıp solmasına, yıpranmasına dayanamıyorum. Hele kendisine yazarı tarafından armağan edilen, imzalanan kitapları atan satan kişileri görünce tepem atıyor.

Kitabı o kadar seviyorum ki, kitap okurken öleyim, mezar taşıma kitap resmi yapılınsın ve şöyle yazılınsın diyorum: “ Herkes birbirinin canına okurken/ O, sadece kitap okudu Kitap okumaktan, okutmaktan başka suçu yoktu”

Kitap okumak, okutmak suç mu olur demeyin. Öğretmenliğim sırasında öğrencilere tebliğler dergisinde tavsiye edilmeyen kitapları sınıfta okuttuğum, satışlarında yardımcı olduğum için ceza aldım ve sürüldüm! Bunu Milli Eğitim Bakanlığı yapıyor, şu işe bakın!

Kendini yorma. Biz biliyoruz kitabın önemini, değerini mi diyorsunuz? Oh, içime su serpildi, çok memnun oldum, sevindim. Gelin tanışalım, görüşelim sizinle. Buyurun, bir acı kahvemi için. Kitaplardan söz edelim, kitap sevgimizi paylaşalım, kaynaşalım. Beni nasıl mı bulacaksınız? “Eli kitaplı adamı arıyorum” deyin, hemen gösteriverirler.

TÜRKÇEDE ANLATIM İÇ İÇE

TÜRKAY KORKMAZ

Türkçe anlatım metin, bölümce, tümce, sözcük birimleriyle gerçekleşir. Anlatımda bu anlatım birimlerinin alt birimleri olan belirtme öbekleri de önem taşır. Belirtme öbekleri biçimsel olarak şöyle adlandırılır: iyelik, niteleme, çekim, bağlaç, ünlem, ikileme. Bunlar yargısız anlatımlardır. Örneklersek, benim evim, bebeğin sesi, kırmızı halı, birkaç kişi, papatyadan beyaz, denize karşı, o ve ben, ey çocuk, siyah beyaz,

beyaz	beyaz,	ev	mev...	vb.
Cahit	Külebinin	şiiirine	kulak	verelim mi?

Bir	mavi	balon	mudur	bu	yaz?
-----	------	-------	-------	----	------

İçi	sevi	dolu	yolculuk
-----	------	------	----------

Kurtar	beni	ey	çocuk
--------	------	----	-------

Dişleri	papatyadan	beyaz
---------	------------	-------

Örneklediğimiz belirtme öbeklerine ozan şiirinde yer vermiş. Örneklemeler noktalarla gösterildi.

Türkçede bu anlatım birimleri iç içe gelişir. Metin tüm anlatım birimlerini kapsar. Metin en büyük kümedir. Bu bakımdan Türkçe matematiksel anlatımlı bir dildir. Matematikte kümeler konusu işlenirken A) B, A kümesi kapsar B kümesini; B (A, B kümesi alt kümesidir A'nın açıklaması Türkçe için de geçerlidir. Örneğin, metin (bölümce (tümce (sözcük sıralaması bir önceki sonrakini kapsar anlamındadır. Bu adlandırmayı tersinden okursak sözcük tümceyi, tümce bölümceyi, bölümcelerin metni oluşturduğunu anlarız. Bu durum matematik ile Türkçe ilişkisini göstermektedir.

TÜRKÇENİN MATEMATİĞİ

Türkçe kısa anlatımı seven matematiksel bir dildir. Konuşurken, yazarken matematik işlemleri yaparız.

Örneğin,

üç yüz: 3.100 Bir çarpma işlemidir.

yüz üç:100+3 Bir toplama işlemidir.

Üç yüz altı: (3.100)+6=306 çarpma ve toplama işlemi iç içe yer almıştır.

Sevmiyor değil. (- . - = +) olumlu,seviyor

Seviyor değil. (+. - = -) olumsuz, sevmiyor

Türkçede düşünce matematikteki kümelerin işleyişine bağlı olarak gelişir, oluşur.

En büyük küme metin-bölümce-tümce-sözcük sıralamasına göre oluşur.

Örnek,

A . Dil bir uygarlık olayıdır. : en büyük küme

B . bir uygarlık olayı : alt küme

C . uygarlık olayı : alt küme

D . uygarlık : alt küme

E . olay : alt küme

Beş küme iç içe yer almış.

E(D(C(B(A kümeleri bir sonrakinin alt kümesidir.Tümevarım yöntemi

A)B)C)D)E kümeleri kendinden sonraki kümeleri kapsar.Tümden- gelim yöntemi

Türkçede anlatım kümelerin iki matematiksel işlemiyle gösterilmeye çalışıldı.

Türkçe anlatımda Türkçe düşünmeyi sağlamak için metni temel araç olarak ele alıp dilimizdeki anlam ayrıntılarına inerken tümevarım, tümdengelim yöntemleri yerine göre öne çıkarıldı. Kümelerin sıralanmasında bunu görebiliyoruz.

En büyük küme olan "A" kümesi içinde yer alan "B, C" kümeleri bir belirtme öbeğidir. "B" kümesi önad tamlaması, "C" kümesi ise belirtisiz ad tamlamasıdır. Sözcükler, kavramlar arası ilişkiler kurarak sözcük öbeklerini oluşturur. Burada ad soylu sözcükler bir yüklem olmaksızın doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki kurar.Sözcüklerin bu tür ilişkilerinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar (sözce) doğar.

Sözün belli işaretlerle saptanması demek olan yazı bir işaret sistemini gerektirmekte, bu işaretler harf dediğimiz şekillerle gösterilmektedir. Harflerin bütünü ise

abece (alfabe)'yi oluşturmaktadır. Bir dilin belli bir abc kullanarak yazıyla gösteriliş biçimine yazım denir.

(Atilla Özkırmılı, Türk Dili, Dil ve Anlatım, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2001, s.49)

Yazılı anlatımda sözcükleri Türkçenin kurallarına, geleneklerine göre yazmak için bir tutum birliği gereklidir.Yani yazma olayını belli kurallara bağlayarak ortak yazım birliğine ulaşmak, yerinde noktalama işaretlerini kullanmak.

Yazım birliğinin sağlanması için 12 Aralık 1928'de hazırlanan “ İmla Lügatı” bunun ilk adımı olmuştur. Bu yazım kılavuzunun 1941, 1948, 1956, 1957, 1960, 1962 yıllarında yedi baskısı yapılmıştır. Bu kılavuz yirmi dört yıl boyunca kullanılmıştır.Bu kılavuzda “söyleyişe göre yazım” öncelik taşımıştır.Örneğin, “söyle-” gövdesinin, “söyliyen” biçiminde kullanılması; “gözüyle” söyleyişinin, “göziyle” olarak yazımı, “tren-tiren, linyit-liğnit, prens-pirens” ikili yazım biçimleri yeni sorunlar doğurur.

Türk Dil Kurumu’nca hazırlanan yazım kılavuzu, 1965, 1966, 1967, 1969, 1970’de Yeni İmla Kılavuzu; 1970’de tıpkı basım Yeni Yazım (İmla) Kılavuzu; 1973,1975, 1977, 1980, 1981’de Yeni Yazım Kılavuzu adıyla yayımlanır.1985, 1988, 1993, 1996, 2000’de genişletilmiş gözden geçirilmiş yeni İmla Kılavuzu; 2005, 2008, 2009, 2012’de de Yazım Kılavuzu adlarıyla yazım alanındaki sorunlarımıza çözümler üretmiştir.

Yazım, toplumun uyduğu, uyguladığı ortak yazım biçiminin adıdır. Bunu sağlayacak olan da abecedir. Türk abecesi her ses için bir harf ve her harf yalnız bir ses ilkesine göre düzenlenmiştir. Harfler Türkçedeki sesleri karşılamak için belirlenmiştir. Abc, Arapça, Farsça sesleri karşılamadığından daha önceden dilimize yerleşen bu dillerin seslerini yazmada, okumada zorluklar yaşanmaktadır.

Türkçede sesler söylendiği gibi yazılmakta, yazıldığı gibi okunmaktadır. Bu özellik sözcüklerin söylenip yazılmasında, yeniden okunmasında kolaylık sağlıyor. Bütün sesler yazıda gösterilir ve söylenir. Bu nedenle Türkçe sesçil bir dildir.

Sesçil bir dil olan Türkçede yazım ilke ve kuralları bu gerçeğe göre saptanmıştır. Yabancı kökenli sözcüklerin yazımında yine sözcüğün söyleniş sırasında çıkarılan sesler yazıya geçirilmektedir. Türkçede yer alan yazım ilke ve kurallarını öğrenerek ortak yazıma ulaşabiliriz .

“ Türk abecesinden önce kullanılan Arap harfleri tek ses değil hece yazar. Bu nedenle Kuzey Sami (Suriye) Arami bölgesinde gelişen bu yazıyı “Eskiyazı” ola adlandırıyoruz. Bu yazıyı Türkler 950’den yeni Türk Abecesi’nin kabulüne kadarkullanmıştır. Bu yazıyla 720 yılda halkın ancak yüzde beşi okur yazar olabilmiştir.” (Ömer Demircan, Uyanış; Yeni Türk Alfabeti ve Yazımı Üzerine, Ocak 1972, 10/89, s. 3-5; Yazı Sistemleri Üzerine, Mart, Nisan, Mayıs 1972, s.5-7, 14 ; 8-9,23 ; 9-10, 2

sorunu aşar. Örgün ve yaygın eğitim kurumları üç ay gibi kısa zamanda önemli kazanımlar elde eder.1928 öncesi yazılamayan Türkçe sözcükler yazı diline döner, yeni harflerle yazılamayan sözcükler dilimizden dışlansa da bu sözcüklerden kaynaklanan yazım sorununuz sürmektedir. Örneği, kâr, âdet, hâlâ vb.

Bugünkü Türk abecesi 1 Kasım 1928’de 1353 sayılı yasayla TBMM’de onaylanmış 3 Kasım 1928’de Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu yasaya göre Türk abecesi 29 harften oluşmaktadır. ABC devrimi kendimize özgü her sesi bir imle karşılar. Latin ABC’si imleri seçim yapılarak, kimi seslere de özellik kazandırılarak gösterilmiştir. **Örneğin. “ş” Büyük Atatürk’ün buluşudur.**

Batı kaynaklı Latin ABC’sinde tek sesi birden çok imle gösterilir. **Örneğin, Nietzsche**

ş

Kimi sesler gösterilse de okunmaz **Örneğin Fransızca “ le livre “ sondaki “e” okunmuyor vb.**

Tarih boyunca 4 ABC kullanmışız :

Göktürk :8.yyıl, 38 harf, 5.yyıla uzanır

Uygur : 9-13 yüzyıl, 8.yyılın ilk yarısından 18 harf Soğd abc’nin Geliştirilmiş.

Arap : 10. 20. Yıl kadar, 12.yyılda yaygınlaşır, 28 harf

Latin : 1862 Münif Paşa her sese bir harf önerisi.29 harften oluşan abc Atatürk’le yürürlüğe girer. Atatürk Sarayburnu’nda bir şenlik sırasında:

“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul

Ediyoruz”

ABC seçimi ulus olma yolunda atılmış bir adımdı. Latin ABC’si önemli bir seçimdi. Ümmet toplumdan ulus topluma geçişin bir adıydı ABC. Arap harfleriyle Türkçenin sesleri, özellikle ünlüleri belirtilemiyordu.

Toplumun yazıyla tanışması, sözlü yazından sıyrılması ABC ile gerçekleşecekti. Yazmak konuşmaktan elbette önemliydi. Uygur dünyaya açılmak onların kullandığı ABC’yi seçmek toplumsal bir seçimdi.Bunu Atatürk’le başardık

BİLİM KURGU ROMANI: “AELİTA”**Hasan Akarsu**

Aleksey N. Tolstoy (1882-1945) Rus ve Sovyet edebiyatının önde gelen yazarlarındandır. Ünlü yazar Lev Tolstoy’un akrabası olan yazarın tiyatro, roman, şiir ve masal türünde yapıtları vardır. Aelita adlı bilim kurgu romanında Sovyetler’in Petersburg’dan bir füzeyle Mars’a gidişini, orada yaşananları ve dönüşü anlatır.

Mühendis Los, işçi Kuzmin ve Hohlov ile birlikte, hükümetin desteğiyle roket gibi bir aygıt yapar, kentin birçok yerine duyuru asarak kendisiyle Mars’a gelecek bir gönüllü arar. Kızılordu’da savaşmış ve birçok yerinden yara almış olan İvanoviçGusev onunla uçmaya karar verir. ABD gazetecisi Skiles de Mars izlenimleri için mühendisten bir yazı dizisi sözü alır. Yazar, romanda Petersburg’u, uçuş günü halkın ilgisini, uçuş heyecanını, devrim sonrası Sovyetler’deki yaşamı etkileyici bir dille anlatır. Dünya, uzay gemisinden mavimsi bir fincan gibi görünürken Ay’ın yanından geçerek Mars’a inen iki kişinin orada gördükleri şeyler ilgi çekicidir. Daha sonra Mars’ta yaşayanların da bir düzenleri olduğu anlaşılır. Marslılar, bir uçan gemiyle onları alıp Mars’ı gezdirirler. Yüksek Kurul Başkanı Tuskub, Mars’ın yöneticisidir, onun konağına giderler. Onları karşılayan güzel kadın Aelita (Yıldız Işığı) Başkanın kızıdır. Konakta çok iyi ağırlanıp çevreyi tanırırlar. Bu sürede Mühendis Los, Aelita’ya, asker Gusev de İhoşka adlı kadına tutulurlar. Mars’ın tarihini onlara Aelita anlatır. Yeni kurulan kentte işçiler baskı altındadır, hakları verilmez ve başkaldırı olur. Asker Gusev ile Mühendis Los, isyancılara öncülük ettikleri için Başkan Tuskob tarafından öldürölmek istenir. Onların kaçıp mağaralara gizlenmeleri, kuşatmayı yarıp bir labirentten geçerek uzay gemilerine ulaşmaları heyecan vericidir. Böylece Dünya’ya dönüş yolculuğu başlar. “İnsanoğlunun yurdu. Yaşamın bedeni. Evrenin yüreği. Dünya...” (s.225) özlemiyle Michigan Gölü kıyısına sert bir iniş yaparlar. 18 Ağustos 1921’de başlayan yolculuk dört yıl sonra 03 Haziran 1925’te sona erer. Altı ay sonra Gusev, Los’u bir radyo istasyonuna götürür. Los, Mars’tan gelen sinyal sesinde Aelita’nın sesini dinler. Aleksey N. Tolstoy, “Aelita” adlı bilim kurgu romanında, Mars’ta da insanların bir düzen kurup yaşadıklarını, onların da çok eski bir tarihleri olduğunu, yaşam biçimleri ve ilişkileriyle birlikte yansıtarak düş gücümüzü zenginleştirir. Sinemaya da uyarlanan romanın heyecan verici olduğunu belirtmeliyiz.

(*) Aelita-Aleksey N. Tolstoy, Çeviren: Mazlum Beyhan, Bilim Kurgu Roman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2020, 234 s.

“GERÇEK HESAP BU!” (*)

Hasan Akarsu

Nejat İşler, 1972 İstanbul-Eyüp doğumlu olup tiyatrocu, oyuncu olarak ünlenir. “Gerçek Hesap Bu!” yapıtında anılarını, yaşamöyküsünü alaycı bir dille anlatır. “Hayatın acayip şeylere gebe olduğunu yakından deneyimlemiş bir herifim...” der ve kitabın ortaya çıkış öyküsüne de yer verir. “Kahramanları uydurma olan gerçek hikâyeler anlatacağım” diyerek başlar anılarına.

Nejat İşler’in dedesi İnebolu’da ayakkabı sayacıdır. İstanbul’a yerleşip Feshane Fabrikasında mesleğini sürdürür. Annesi ve babası daha doğmadan “Nejat” adını koyarlar. Dedesi ise adını “Necat” olarak kaydettirir. Annesi Trabzonlu’dur. Nejat, çocukluğundan anımsadıklarına ayrıntılı olarak yer verir. Dedesiyle Mısır Çarşısına gidişleri, Ramazan ayında sahura kalkmayı sevmesi, sünnet olurken düşündükleri, ilkokul ve sonrası Anadolu Lisesi sınavını kazanması, bunun arkadaşları üzerindeki etkisi, âşık olması, kuşpalazına yakalanması vb. olaylar ilgi çekicidir. Evrenin en güzel kızına tutulduğunu düşünür, karşılık bulmayı ise ayrı derttir. 12 Eylül 1980 darbesinin etkilerini anlatır. Babasının karakola başka bir nedenle çağrıldığı öğrenilince gülmekten kırılmaları doğaldır.

Etkileyici Sözler

Yazar, çoğunlukla her yazısının başına önemli sözler koyar. Bu sözlerin deneyimler sonucu ortaya çıktığı anlaşılır. Sözgelimi; “Birini kaybetmeye alıştırsan, artık hiçbir şeyden korkmaz. Senden hiç...” (s.39). Babasının iş dünyası, emekli olunca yeni iş tutma çabası ve başarısızlığı, Nejat’ın ise onun yanında olaylara tanık olması önemlidir. Müzik gruplarına ve oyunculığa ilgisi bu dönemde artar. Fenerbahçe tutkusu, içkiye düşkünlük de ilgi çekicidir. “Tek Sevgilim Fenerbahçe” pankartı taşıdığını belirtir. Spora ilgisi, amatör spor kulüplerine yöneltir onu. Geçimini sağlamak için kitap, müzik vb. tezgâhı açar. Tezgâh ve oyunculuk anıları bu anlatılarda önemli bir yer tutar. “Gerçekten istediğim şeyleri yapmak, gerçekten istediğim yerde, gerçekten istediklerimle zamanımı değerlendirmek. Tek istediğim ve halihazırda yaptığım şey bu” (s.69) diyerek düşündüğü gibi yaşadığından mutlu olduğunu vurgular. Otostop öyküsünde, arkadaşıyla Güney’e inişleri, iki kız arkadaşla yaşadıkları, “felekten gün çalma” gibidir. Figürasyon, tiyatro işleriyle uğraşırken ünlü oyuncularla, sinemacılarla tanışır. Gümüşlük’te uzun süre kalır, yerleşir. Gümüşlükspor’la tanışır ve yönetiminde görev alır. Bu anlatı kitabının gelirini de Gümüşlükspor’a bağışladığını belirtir. Oyunculuk anılarının ilgi çekici olduğunu belirtmeliyiz. Tuncel Kurtiz’i anlatırken onun “zamansız” birisi olduğunu vurgular. “Keşke seninle daha fazla zaman geçirseydik Tuncel Abi...” (s.149) diye yakınması boşuna değildir. Onu en çok Grup Yorum konserindeki konuşmasıyla anımsayacağını söyler. “Yetti Artık” sözleri unutulur mu? Zamanın ruhunu anlamak, korkmadan, yılmadan yaşamak, “alayına isyan” etmek, “zamansız bir adam olmak” Kurtiz’e özgüdür.

Nejat İşler, anılarını yazmakla çok iyi etmiş. Bir tiyatroçunun, sinema oyuncusunun yaşadıkları ilgiyle okunuyor. Yakın zamanın sanat, sanatçı olayları, ilişkileri vb. gözler önüne seriliyor.

(*) Gerçek Hesap Bu!-Nejat İşler, Anlatı, Can Yayınları, 1. Basım, Mayıs 2016, 184 s.

“BEN HEP SENİN YANINDAYDIM” (*)**Hasan Akarsu**

kitabından sonra “Ben Hep Senin Yanındaydım” adlı öykü yapıtıyla okurlarına ulaşır. Yapıtta altı uzun öykü var. Öykülerde bohem yaşantı, küfür dili ve bıçkın delikanlı tipleri ilgi çeker. Düş ürünü bir anlatım, olağanüstülükler öykülerin ilgiyle okunmasını sağlar.

“Dört Yılda Bir” öyküsünde anlatıcı, 29 Şubat doğumlu olduğu için doğum gününün dört yılda bir kutlandığını anımsatır. **“Ahmet’in Öyküsü”** askerlik anılarına yaslanır. Anlatıcı Ahmet Asteğmendir ve Urfa’da askerlik yapar. Kötü düş gördüğünde annesini arama alışkanlığı vardır. Gece yarısından sonra annesini arar ve olumsuz bir olayın olduğunu sonradan öğrenir. Babası, evlerini amcasının zorlamasıyla satmak zorunda kalmıştır. Narkotikte çalışan amcası onu uyuşturucu işine karıştırır. Askerliğinin bitimine 52 gün varken babasının ölüm haberini alır ve Üsteğmen Levent’in kayırmasıyla idare edilerek izinli gider, geriye dönmez. İstanbul’da arkadaş çevresinde gece yaşamına uyar. Arkadaşı Müco ile Maria birlikte olurken Ahmet de Sırp Milena’yla takılır. Adnan amcasından evin satılmasının hesabını sormak ister, öldürmek için planlar yapar. Kan davasından çocukken İstanbul’a kaçırılan Ado (Adalet) abisi silah verir. Ahmet’in annesi, Ahmet’e asıl babasının Adnan Amcası olduğunu söyler. Çocukları olmadığı için annesi Adnan’la yatmıştır. Adnan, Ahmet’in Amcababasıdır. Yine de onu öldürür, o sırada Adnan’ın adamları da annesini öldürür. Karışık bir öykü gibi görünse de olayların bağlantıları öykünün kolay okunmasını sağlar.

“Adı Bahtiyar

Nejat İşler, 1972 İstanbul-Eyüp doğumlu olup tiyatro öğrenimi görür, dizilerde oynar, İstanbul Devlet Tiyatrosu’nda çalışır. Televizyon dizilerinde ve sinema filmlerinde oynar. Gerçek Hesap Bu (2016) r” öyküsünde anlatıcı Bahtiyar olup bir kıyı kasabasıdır. Çocuklara futbol oynatır, antrenörlük, oyunculuk yapar. Günceli izler, kendini yeniler sürekli. Muğla’nın bir köyünde maç sonuçlarını fala bakarak önceden bilen hoca olduğunu duyup ona gider. Onun verdiği içkiyle kendinden geçer.

“Biz Zavallı Erkekler” öyküsünde altı bölüm vardır. Anlatıcı Armut’un asıl mesleği mimarlıktır; ama Nişantaşı’nda bir bar işletir. Okul arkadaşı Hıyar, Amerika’da okur, evlenir, boşanır, zor durumlarda Armut’ta kalır. Barmen’in doğum günü olduğu için izinlidir. Barda Armut kalır, geç gelen bir kadınla içip sevişir. Adı Lilith olan kadın, Armut’un arkadaşı Hıyar’ı kendisine âşık eder. İki arkadaş böylece aynı kadınla yaşarlar. Hıyar, üstünlük sağlar ilişkilerinde. Lilith ise erkekleri kullanarak “256 Erkek Tipi” kitabını yazar. Ardından “Zavallı Erkekler” kitabına başlar. Seviştiği erkekleri “salaklar” olarak adlandırır.

“Hayalet Palyaço’nun Laneti” öyküsü beş bölümdür ve öykü adını çalınan Picasso’nun tablosundan alır. Tablonun Kuveyt Sarayı’ndan çalındığı, ederinin on milyon dolar olduğu bilinir. Tabloyu ele geçirmek için birçok oyunlar oynanır. En son Hamburg’a kaçırılır, orada uyuşturucu baronuna verilecekken polisler olaya el koyar. Hamburg Müzesi’ne konulan tablonun birkaç hafta sonra oradan da çalındığı haberi duyulur. Merakla okunan sürükleyici bir öykü olduğunu belirtmeliyiz. **“Öfkeli Piçler Bataryası”** öyküsü de düş düşler dünyasını yansıtan ve olağanüstülükler taşıyan bir öyküdür. 10 bölümlük öykünün sonunda anlatıcı, kendi yetiştirdiği üzümlerden yaptığı şarapları içerken ölmeye yakın olduğunu belirtir ve “Başka bir dünyanın mümkün” olduğunu söyler.

Nejat İşler, alışılmış öykünün dışında, aykırı bir gençliğin öykülerini yazıyor. Kendine özgü bir anlatım yakaladığını söyleyebiliriz. Düşler, olağanüstülükler öykülerin ilgiyle okunmasını sağladığı gibi heyecanlandırıyor da.

(*) Ben Hep Senin Yanındaydım-Nejat İşler, Öykü, Mundi Kitap (Can Sanat), 1. Basım, Mayıs 2019, 160 s.

Yıldızlar Eskimesin

Prof. Dr. Yıldız TÜMERDEM

Gerçeklerle kucaklaşmış, imgelerimi ve düşlerimi gün ışığına çıkaran kitabımın öyküsü bu.

Yıl 2002.Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nden bir davet alıyorum. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramımızı kutlama gününde öğrencilere, toplumu, özellikle de gençlerimizi yanlış davranışlara yöneltten, eğitimlerini yarıda bırakmalarına neden olan, ruh ve beden sağlıklarını bozan, yaşamların bitiren, sigara, alkol, madde bağımlılığı, uyuşturucu maddeler konusunda bilgilendirmem isteniyor. Her zaman olduğu gibi, bu daveti geri çeviremezdim. Yıllar önce, hekim ve eğitici olmaya karar verdiğim günlerde sağlıkla ilgili bilgilerimi toplumla paylaşma konusunda kendime söz vermiş, Tıbbın Babası; **“Hipokrat Yemini”** ile de onaylatmıştım.

Beynimdeki bilgileri yüreğimin sesi ile bir araya topladım. Görsel anlatımlar slâyt makinesi ve slâytlarla yapıliyordu, o günlerde. Slâyt makinemi her yere taşıyor, slâytlarımı kendim hazırlıyordum. Çok sayıda fotoğrafı yazı ile değerlendirip, gençlerin dikkatini çekerek, onları bilgilendirmeliydim. Gazetelerden kesip sakladığım resimli yazıları, çalışmalarım sırasında çektiğim fotoğrafları, dünya sağlık örgütünün kitapları ve dergilerinden seçtiklerimle yeni ve değişik bir sunu çıktı ortaya.

Üniversitenin görkemli konferans salonunu dolduran, değişik dallarda eğitim alan, kızlı erkekli öğrencilerin yanı sıra, yöneticiler ve öğretim üyeleriyle paylaştım, beynimde birikmiş doğru bilgileri, yüreğimin sıcacık duygularını da katarak, her zaman olduğu, gerçek yaşamdan örnekler vererek. O gün bir kez daha yürek dolusu alkışların getirisi ile yaşam evrenime yeni bir mutluluk sayfası eklemenin dayanılmaz mutluluğunu yaşadım. Anadolu'muzun gizemli tarihi ile dünyanın dikkatini çeken bir kentinde, yeni kurulmuş bir üniversitede öğretim üyesi olan öğrencilerim, yeni tanıştığım bilim insanları, hekimlik yaşamıma yeni güzellikler katmıştı. Yaşam yolunu açan **Mustafa Kemal Atatürk**, Yol Arkadaşları ve de onların öncülüğünde bizleri çağdaş bilgilerle donatan **Aydın Cumhuriyet Öğretmenlerimizle** paylaştım Tanrısal mutluluğumu, sessizce.

Çalışmalarımız, yaklaşık bir hafta sürdü. İlk, Orta ve Liseli Öğrenciler, onların Ana, Babaları ile paylaştım hekimlik bilgimi. Sokaklarda adım yazılı pankartları görünce şaşırdım, mutlu oldum. Halk Eğitim Merkezinde, doğru bilgiye susamış insanlarla dolup taşıyordu. Konuşmalarım bitince, sağlık

(29)

sorunları olan çocukları muayene ettim. Gençlerle sohbetlerim sırasında yakaladığım ilginç ve beni etkileyecek yeni anılarımı, gençlik anılarıma uladım. Çalışmalarımızdan kalan zamanı, eski dostlarımın yanı sıra üniversitede tanıştığım yeni dostlarımla bölgeyi gezerek geçirdim. Van'ın dillere destan Kahvaltı Sofrası, **Urartu yazıları** ile duvarları süslü Van kalesindeki mitolojik öyküler, Muradiye Çavlanının peri masallı sesi, tozlu topraklı kıvrımlı yolların gizemi, Üniversitedeki Kedi Evinin şirin görüntüsü, öğrencilerle paylaşılan ilkeli dostluk. **Ak Damar Adasındaki** yitimsiz güzellikler, Van gölünün sodalı suyunun ışıltılı damlaları arasından yükselen yedi renkli gök kuşağı. Beni büyüleyen rengârenk taşlar, kayaların kovuklarında fişkırان suları. Gördüğüm, yaşadığım, beynime, yüreğime dolan her şeyi ama her şeyi, yanımdan eksik etmediğim kurşun kalemim ile çizgili defterlerimle paylaştım. Durup dinlenmeyen, yorulmayı bilmeyen ekibimizin bu çalışmalarına, filmleri bittikçe beni sıkıntıya sokan, modası geçmiş fotoğraf makinem de eşlik etti.

Fotoğraf karelerine sığdırmaya çalıştım düşlerimi, imgelerimi. Yüzyılların izlerini taşıyan bu yerlerdeki gizemli yaşam beni büyüledi, çok şey gördüm, öğrendim. Tek sözcükle; kısacık yaşam diliminde yüzyılları yaşadım dolu, dopdolu. İzlerinin silinmesi olası değil yaşanılanların. Karlı yollarda attığımız kahkahalar, **Süphan Dağında** güneşin gizemli batışı sırasında dilek tutmamız, Akdamar kilisesinde söylediğimiz şarkıların gökyüzüne yansması, topladığımız taşlar, içtiğimiz demli çaylar, yediğimiz bölgesel yemekler, yol sohbetlerimiz, her şey ama her şey unutulmazdı.

Gece sohbetlerimiz, dinlerken eşlik ettiğimiz şarkılardaki sözlerle çok uzaklara dalıp gidiyor, anlık gidiş dönüşlerimizle çocukluğumuzu, gençlik günlerimizi yaşıyorduk sessizce. Öğretim üyesi, bilimsel kızım **Ayşe Yüksel**'in Van Gölüne bakan evinin bahçesinde, tüm dostlarına hafta sonu yemekli bir davet verdi. O davete genç bilim insanları katıldı Onların arasında benim de görev yaptığım İstanbul Tıp Fakültesinde Mikrobiyoloji kürsüsünde Doktora yapan **Nafi Çoksöyler**, öğretim üyesi olmuştu. Eşi **Nurşen**, meslek arkadaşı idi. Nafi'nin Anı, Öykü ve Şiir yazdığını ilk orada öğrendim. O da benim bu yanıımı o gün öğrendi. Toplantıda Van ve çevresinin fotoğraflarını çeken, yarışmalara katılanlar beni heyecanlandırdı. Sanatsal sohbetlerimiz sırasında Nafi; "Hocam, Hollanda Rotterdam'da üç Türk Aydını, Anafilya adını verdikleri Kültür, Sanat, Edebiyat sitesi kurmuş Arkadaşlarımız sitenin açtığı fotoğraf yarışmasına katıldı. Ben de anı, öykü gönderdim, yayımlandı. Şiirleriniz çok güzel. Anı, öykü de yazıyorsunuz, onları gönderin, gün ışığına çıksınlar, herkes okusun, yalnızca öğrencileriniz, bir de Saatli Maarif Takvimi okurları tanıyor sizi" dediğinde, gülümseyerek; "**Şiire, öyküye zaman ayıramıyorum, adresi alayım, fırsat bulunca bakarım, teşekkür ederim, beni yüreklendirdiniz**"

yanıtı ile yetindim, o gün.

Yıl 2003. Mart ayını ilk günleri. Cemreler düşmüş, cemreler için yazdığım şiir Saatli Maarif Takviminde yayımlanmış, çocuk gibi sevinmişim. Birden aklıma Van'daki konuşmalar geldi. Günlüğümdeki bir şiirimi gün ışığına çıkarma kararı alarak www.anafilya.org sitesine girdim. Siteyi oluşturanlardan biri hekimdi. Meslek arkadaşımın yıllar önce doçentlik sınavına girdiğim, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olması beni heyecanlandırdı. Diğer de Erzurumlu idi. Hacettepe Üniversitesinin kurduğu Erzurum Tıp Fakültesinde beş yıl görev yapmıştık eşimle. Sağlık ocaklarının kurulmasına destek olmuş, köylerde sağlık taramaları yapmış, çocukları aşılamıştım. Anafilya kapakları, içindeki fotoğraflar ve yazılardan etkilendim... Siteye gün ışığına çıkmasını istediğim bir şiirimi gönderdim... Hemen yanıt geldi. Benimle ilgili bilgi isteniyordu. Kendimi anlatmaya çalıştım... Şiire başladığım ilkokullu yıllarımın siyah beyaz fotoğrafımın yanı sıra yeni fotoğrafımı ekledim. **Dr. Halit Umar**'dan aldığım övgü dolu yanıt, yazın yaşamıma ışık tuttu, beni yüreklendirdi.

O gün başladı **Anafilya** 'da tanıştığım yazın dostlarımla yazı yaşamım. Bu güne kadar hiç değişmedi dostluğumuzun sıcacık sevgi yüklü yolculuğu. Günlüklerimden gün ışığına çıkan şiirlerimi, yol yazılarımı, anı, öykülerimi paylaşma duygusu beynime yerleşti. Meslektaşım ile yüz yüze görüşme fırsatı bulamadım ama tuşlarla dostluğumuz dört mevsimde de sürüyor. **Dr. Halit Umar** ve arkadaşlarının her yıl bize ulaştırdığı, yazılarımızın dost kalemlerle bulunduğu; "**Anafilya'dan Seçkiler**" yazılı yapıtları kütüphaneme değer kattı. Okuduklarımdan çok şey öğrendim. Çevremdeki yazın dostlarımı da yönlendirdim. Değerli meslektaşımın 2010 yılında, Anafilya'da yayımlanan tüm yazılarımın bir kitap haline getirilmesi önerisi ve yayımına yaptığı katkı, en değerli armağanlardan biri oldu.

Nereden nereye. Üniversitede açılış konuşması için Van'a gidiyorsun, Anafilya'daki yazın dostlarıyla kesişiyor yolun 2010 yılına kadar. Yazdıkların; "**Yıldızlar Eskimesin**" adı ile elle dokunulacak bir yapıt olarak gün ışığına çıkıyor. Onu gün ışığına çıkaran, kitabın kapağını emeği ile güzelleştiren benim gibi hekim, eğitici. Site kapandı ama tuşlardan, kâğıtlara uzanan yitimsiz dostluğumuz, yazı yazma tutkumuz sürüyor. Yazıyor ve de paylaşıyoruz, dostlarımızla; "**yazmak, paylaşmak yaşamaktır**" diyerekten...

Çoğu insan eli boş gezmez. Kimi çanta taşır, kiminin sigara düşmez elinden. Kimi şişe, kimi kadeh tutmayı sever, kimi tesbih çeker, kimi zincir sallar. Ben, elimde kitap olmadan sokağa çıkamam, bir yere gidemem. Parkta otururken, otobüs beklerken boş durmam, etrafıma aval aval bakmam, kitabımı açıp okurum. Yanımda kitap olmadığı zaman kendimi çıplak hissederim, yürümemi şaşırırım, elimi kolumu nereye koyacağımı bilemem. Kitap okumaya bir daldım mıydı konuşmayı, hatta yemeyi içmeyi unuturum. Bu huyumu bilen dostlarım, konuşayım, okumaya dalmayayım diye, evlerine geldiğimde, kitap, dergi, gazete gibi okunacak şeylerini saklarlar, ortadan kaldırırılar.

Geçenlerde bir veli toplantısına gittim. Sınıf öğretmenini, öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanamadıklarından söz etti. Veliler de bundan dert yandıkları için, benden bir çözüm yolu istediler. Velilere, “Siz evde kitap okuyor musunuz?” diye sordum. Hiçbiri evet diyemedi. Kimi kitap pahalılığından yakındı, kimi işlerinin çokluğundan dem vurdu, kimi kitap okumak için boş zaman bulamadığını, hatta günlük gazeteleri bile okuyamadığını ileri sürdü. Acı bir gülüşle, “Siz elinize bir kitap alıp çocuğunuza iyi örnek olmadıktan sonra ne deseniz boş. Çocukların okuması, kültürünün gelişmesi öğütlerden çok örneklerle olur” dedim.

Kim ne derse desin, ben okurum arkadaş! Kitap alacak param yoksa kitaplıklara giderim, kitapçılarda kitapları, dergileri karıştırırım, sayfaları çevirerek fikir edinmeye çalışırım. Okuyan birini gördüğüm zaman sevinir, ne okuduğunu anlamak isterim. Ama şöyle bir bakıyorum da kitap okuyanlar gittikçe azalıyor. Bu yüzden elinde kitapla dolaşan, kitap okuyan benim gibiler bir yama gibi sırtıyorlar herkesin içinde.

Geçenlerde benim elimden hiç kitabın düşmediğini gören Ayşe Teyze ne dedi biliyor musunuz? “Ne zormuş senin işin yavrum. Memurlar bile okumayı yazmayı dairelerinde bırakırlar. Oysa sen gece gündüz kitap okuyor, bir şeyler yazıyorsun. Bundan hiç yorulmuyor, bıkmıyorsun. Madem bu kadar kitap okuyorsun da niye az para alıyorsun? Okumamışlar neden senden daha çok kazanıyorlar?”

Sustum, önüme baktım. Ne diyebilirdim ki? Okuyup yazmam işimin değil aydın olmamın gereğidir. Bu da parayla pulla ölçülmez. Ben para kazanmak için değil, zevk için okuyorum desem, bana enayi gözüyle m bakardı, yoksa şaka ettiğimi mi sanırdı...

Çarşıya çıktığımız zaman karım manifatura, tuhafiyeye mağazalarının vitrinlerinden gözlerini ayırmaz, ben kitaplara bakarım. Bu konuda sık sık tartışırız. “Her taraf kitapla doldu, ev darlaştı. Senin yüzünden eşyalarımı koyacak yer bulamıyorum” der. Hiç aldırmam. Kitaplığımıdaki kitapların tozlarını alırım, siler, okşarım sayfalarını, gözüm gibi bakarım onlara. En kızdığım kişiler kitabın değerini bilmeyenler, onu yırtan, hırpalayan, çöpe atanlardır. Hele şurada burada saatlerce bomboş oturanları ya da incir çekirdeğini doldurmayacak laflar edenleri görüyorum da sinir oluyorum. Elllerine birer kitap tutuşturmak, boş duracağınıza kitap okusanız günaha mı girersiniz, diye bağırarak, azarlamak istiyorum. Kitapsız insanlardan nefret ediyorum. Onları adam yerine koymuyorum.

Kimileri de, “Okuyayım ama ne okuyayım? O kadar çok çeşitli kitap var ki, insan hangi birini okuyacağına şaşıyor” diyorlar. Bu da laf mı yani? Oku da ne okursan oku; al bir kitap eline, sevgili gibi bas bağrına. Kitap bulamazsa gazete, dergi oku, şarkı, türkü oku. Kimi sayın büyüklerimiz gibi vatandaşın canına okuma da istersen maval oku, hariçten gazel oku, dua oku, kim ne derse desin, bildiğini oku! “Oku oku budur sonu” diye okumuş yazmış adamların itilip kakılmalarına kafayı takma, karamsarlığa kapılma, kötümser olma. Kitap okuyarak vatani kurtaramazsın belki ama kendini bilgisizlikten, görgüsüzlükten kurtarırısın.

Kitap taşımak tabanca, bıçak taşımaktan iyidir. Sıcak havalarda yelpaze yerine koyar, sallar, serinlersin, sayfalarının arasına para, değerli eşyalarını koyarsın. Nasıl olsa kitabın kapağını açmayacağı için her şey yerli yerinde durur, gel gidelim diyen olmaz! Sizi taciz etmeye kalkanların başına kitabınızı indiriverdiniz mi, tacizci feleğini şaşıtır, neye uğradığını bilemez, kafasına balyoz indiğini sanır. Bir de, kitapsız olmakla suçlanamazsınız. Hele elinizde kara kaplı bir kitap varsa saygınlığınız artar. Bir şey soran olursa yüzüne anlamlı bir bakış fırlatır, dudak bükerek; “Hele şu kara kaplıya bir bakalım” dersiniz, sayfaları ağır ağır çevirir, kafanızı sallarsınız. İtiraz edenlere “Kitapta yeri var” dediniz mi akan sular durur, akıl ve mantık tavana vurur! Elinizdeki kitap kültürlü bir hava verir, sizi ayrıcalıklı bir kişi yapar.

Geçenlerde beni hiç görmeyen ama tanışmak, görüşmek isteyen biri evimize gelmiş. Karım Tanyeri parkında olduğumu söylemiş. Adam geldi ve beni şıp diye buldu. Şaşırdım, o kadar kişinin arasında beni nasıl bildiğini sordum. Güldü, “Gayet basit, dedi. İçlerinde elinde, masasında kitap olan sadece siz vardınız.” Çevreme şöyle bir baktım. Haklıydı. İlaç için bile olsa, kitaplı biri yoktu oturanların arasında, ben aralarında ayıkotu gibi kalmıştım.

Buna benzer şöyle bir olay olmuş geçenlerde. Dış memleketlerinden birinden Türkiye’ye gelen yabancı biri, turistik bir otelin lobisinde, aradığı Türk’ü hemen bulmuş. Nasıl mı? Oturanların arasında kitap okumayan bir tek kişi bizimkiymiş...

Kitapların, değerini bilmeyenlerin eline düşmesi, kaldırımlara, ayaklar altına serilmesi, yok pahasına satılması içimi çok sızlatıyor. Onların okunmadan raflarda sararıp solmasına, yıpranmasına dayanamıyorum. Hele kendisine yazarı tarafından armağan edilen, imzalanan kitapları atan satan kişileri görünce tepem atıyor.

Kitabı o kadar seviyorum ki, kitap okurken öleyim, mezar taşıma kitap resmi yapılınsın ve şöyle yazılınsın diyorum: “ Herkes birbirinin canına okurken/ O, sadece kitap okudu Kitap okumaktan, okutmaktan başka suçu yoktu”

Kitap okumak, okutmak suç mu olur demeyin. Öğretmenliğim sırasında öğrencilere tebliğler dergisinde tavsiye edilmeyen kitapları sınıfta okuttuğum, satışlarında yardımcı olduğum için ceza aldım ve sürüldüm! Bunu Milli Eğitim Bakanlığı yapıyor, şu işe bakın!

Kendini yorma. Biz biliyoruz kitabın önemini, değerini mi diyorsunuz? Oh, içime su serpildi, çok memnun oldum, sevindim. Gelin tanışalım, görüşelim sizinle. Buyurun, bir acı kahvemi için. Kitaplardan söz edelim, kitap sevgimizi paylaşalım, kaynaşalım. Beni nasıl mı bulacaksınız? “Eli kitaplı adamı arıyorum” deyin, hemen gösteriverirler.

TÜRKÇEDE ANLATIM İÇ İÇE

TÜRKAY KORKMAZ

Türkçe anlatım metin, bölümce, tümce, sözcük birimleriyle gerçekleşir. Anlatımda bu anlatım birimlerinin alt birimleri olan belirtme öbekleri de önem taşır. Belirtme öbekleri biçimsel olarak şöyle adlandırılır: iyelik, niteleme, çekim, bağlaç, ünlem, ikileme. Bunlar yargısız anlatımlardır. Örneklersek, benim evim, bebeğin sesi, kırmızı halı, birkaç kişi, papatyadan beyaz, denize karşı, o ve ben, ey çocuk, siyah beyaz,

beyaz	beyaz,	ev	mev...	vb.
Cahit	Külebinin	şiiirine	kulak	verelim mi?

Bir	mavi	balon	mudur	bu	yaz?
-----	------	-------	-------	----	------

İçi	sevi	dolu	yolculuk
-----	------	------	----------

Kurtar	beni	ey	çocuk
--------	------	----	-------

Dişleri	papatyadan	beyaz
---------	------------	-------

Örneklediğimiz belirtme öbeklerine ozan şiirinde yer vermiş. Örneklemeler noktalarla gösterildi.

Türkçede bu anlatım birimleri iç içe gelişir. Metin tüm anlatım birimlerini kapsar. Metin en büyük kümedir. Bu bakımdan Türkçe matematiksel anlatımlı bir dildir. Matematikte kümeler konusu işlenirken A) B, A kümesi kapsar B kümesini; B (A, B kümesi alt kümesidir A'nın açıklaması Türkçe için de geçerlidir. Örneğin, metin (bölümce (tümce (sözcük sıralaması bir önceki sonrakini kapsar anlamındadır. Bu adlandırmayı tersinden okursak sözcük tümceyi, tümce bölümceyi, bölümcelerin metni oluşturduğunu anlarız. Bu durum matematik ile Türkçe ilişkisini göstermektedir.

TÜRKÇENİN MATEMATİĞİ

Türkçe kısa anlatımı seven matematiksel bir dildir. Konuşurken, yazarken matematik işlemleri yaparız.

Örneğin,

üç yüz: 3.100 Bir çarpma işlemidir.

yüz üç:100+3 Bir toplama işlemidir.

Üç yüz altı: (3.100)+6=306 çarpma ve toplama işlemi iç içe yer almıştır.

Sevmiyor değil. (- . - = +) olumlu,seviyor

Seviyor değil. (+. - = -) olumsuz, sevmiyor

Türkçede düşünce matematikteki kümelerin işleyişine bağlı olarak gelişir, oluşur.

En büyük küme metin-bölümce-tümce-sözcük sıralamasına göre oluşur.

Örnek,

A . Dil bir uygarlık olayıdır. : en büyük küme

B . bir uygarlık olayı : alt küme

C . uygarlık olayı : alt küme

D . uygarlık : alt küme

E . olay : alt küme

Beş küme iç içe yer almış.

E(D(C(B(A kümeleri bir sonrakinin alt kümesidir.Tümevarım yöntemi

A)B)C)D)E kümeleri kendinden sonraki kümeleri kapsar.Tümden- gelim yöntemi

Türkçede anlatım kümelerin iki matematiksel işlemiyle gösterilmeye çalışıldı.

Türkçe anlatımda Türkçe düşünmeyi sağlamak için metni temel araç olarak ele alıp dilimizdeki anlam ayrıntılarına inerken tümevarım, tümdengelim yöntemleri yerine göre öne çıkarıldı. Kümelerin sıralanmasında bunu görebiliyoruz.

En büyük küme olan "A" kümesi içinde yer alan "B, C" kümeleri bir belirtme öbeğidir. "B" kümesi önad tamlaması, "C" kümesi ise belirtisiz ad tamlamasıdır. Sözcükler, kavramlar arası ilişkiler kurarak sözcük öbeklerini oluşturur. Burada ad soylu sözcükler bir yüklem olmaksızın doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki kurar.Sözcüklerin bu tür ilişkilerinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar (sözce) doğar.

Sözün belli işaretlerle saptanması demek olan yazı bir işaret sistemini gerektirmekte, bu işaretler harf dediğimiz şekillerle gösterilmektedir. Harflerin bütünü ise

abece (alfabe)'yi oluşturmaktadır. Bir dilin belli bir abc kullanarak yazıyla gösteriliş biçimine yazım denir.

(Atilla Özkırımlı, Türk Dili, Dil ve Anlatım, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2001, s.49)

Yazılı anlatımda sözcükleri Türkçenin kurallarına, geleneklerine göre yazmak için bir tutum birliği gereklidir.Yani yazma olayını belli kurallara bağlayarak ortak yazım birliğine ulaşmak, yerinde noktalama işaretlerini kullanmak.

Yazım birliğinin sağlanması için 12 Aralık 1928'de hazırlanan “ İmla Lügatı” bunun ilk adımı olmuştur. Bu yazım kılavuzunun 1941, 1948, 1956, 1957, 1960, 1962 yıllarında yedi baskısı yapılmıştır. Bu kılavuz yirmi dört yıl boyunca kullanılmıştır.Bu kılavuzda “söyleyişe göre yazım” öncelik taşımıştır.Örneğin, “söyle-” gövdesinin, “söyliyen” biçiminde kullanılması; “gözüyle” söyleyişinin, “göziyle” olarak yazımı, “tren-tiren, linyit-liğnit, prens-pirens” ikili yazım biçimleri yeni sorunlar doğurur.

Türk Dil Kurumu’nca hazırlanan yazım kılavuzu, 1965, 1966, 1967, 1969, 1970’de Yeni İmla Kılavuzu; 1970’de tıpkı basım Yeni Yazım (İmla) Kılavuzu; 1973,1975, 1977, 1980, 1981’de Yeni Yazım Kılavuzu adıyla yayımlanır.1985, 1988, 1993, 1996, 2000’de genişletilmiş gözden geçirilmiş yeni İmla Kılavuzu; 2005, 2008, 2009, 2012’de de Yazım Kılavuzu adlarıyla yazım alanındaki sorunlarımıza çözümler üretmiştir.

Yazım, toplumun uyduğu, uyguladığı ortak yazım biçiminin adıdır. Bunu sağlayacak olan da abecedir. Türk abecesi her ses için bir harf ve her harf yalnız bir ses ilkesine göre düzenlenmiştir. Harfler Türkçedeki sesleri karşılamak için belirlenmiştir. Abc, Arapça, Farsça sesleri karşılamadığından daha önceden dilimize yerleşen bu dillerin seslerini yazmada, okumada zorluklar yaşanmaktadır.

Türkçede sesler söylendiği gibi yazılmakta, yazıldığı gibi okunmaktadır. Bu özellik sözcüklerin söylenip yazılmasında, yeniden okunmasında kolaylık sağlıyor. Bütün sesler yazıda gösterilir ve söylenir. Bu nedenle Türkçe sesçil bir dildir.

Sesçil bir dil olan Türkçede yazım ilke ve kuralları bu gerçeğe göre saptanmıştır. Yabancı kökenli sözcüklerin yazımında yine sözcüğün söyleniş sırasında çıkarılan sesler yazıya geçirilmektedir. Türkçede yer alan yazım ilke ve kurallarını öğrenerek ortak yazıma ulaşabiliriz .

“ Türk abecesinden önce kullanılan Arap harfleri tek ses değil hece yazar. Bu nedenle Kuzey Sami (Suriye) Arami bölgesinde gelişen bu yazıyı “Eskiyazı” ola adlandırıyoruz. Bu yazıyı Türkler 950’den yeni Türk Abecesi’nin kabulüne kadarkullanmıştır. Bu yazıyla 720 yılda halkın ancak yüzde beşi okur yazar olabilmiştir.” (Ömer Demircan, Uyanış; Yeni Türk Alfabeti ve Yazımı Üzerine, Ocak 1972, 10/89, s. 3-5; Yazı Sistemleri Üzerine, Mart, Nisan, Mayıs 1972, s.5-7, 14 ; 8-9,23 ; 9-10, 2

sorunu aşar. Örgün ve yaygın eğitim kurumları üç ay gibi kısa zamanda önemli kazanımlar elde eder.1928 öncesi yazılamayan Türkçe sözcükler yazı diline döner, yeni harflerle yazılamayan sözcükler dilimizden dışlansa da bu sözcüklerden kaynaklanan yazım sorununuz sürmektedir. Örneği, kâr, âdet, hâlâ vb.

Bugünkü Türk abecesi 1 Kasım 1928’de 1353 sayılı yasayla TBMM’de onaylanmış 3 Kasım 1928’de Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu yasaya göre Türk abecesi 29 harften oluşmaktadır. ABC devrimi kendimize özgü her sesi bir imle karşılar. Latin ABC’si imleri seçim yapılarak, kimi seslere de özellik kazandırılarak gösterilmiştir. **Örneğin. “ş” Büyük Atatürk’ün buluşudur.**

Batı kaynaklı Latin ABC’sinde tek sesi birden çok imle gösterilir. **Örneğin, Nietzsche**

ş

Kimi sesler gösterilse de okunmaz **Örneğin Fransızca “ le livre “ sondaki “e” okunmuyor vb.**

Tarih boyunca 4 ABC kullanmışız :

Göktürk :8.yyıl, 38 harf, 5.yyıla uzanır

Uygur : 9-13 yüzyıl, 8.yyılın ilk yarısından 18 harf Soğd abc’nin Geliştirilmiş.

Arap : 10. 20. Yıl kadar, 12.yyılda yaygınlaşır, 28 harf

Latin : 1862 Münif Paşa her sese bir harf önerisi.29 harften oluşan abc Atatürk’le yürürlüğe girer. Atatürk Sarayburnu’nda bir şenlik sırasında:

“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul

Ediyoruz”

ABC seçimi ulus olma yolunda atılmış bir adımdı. Latin ABC’si önemli bir seçimdi. Ümmet toplumdan ulus topluma geçişin bir adıydı ABC. Arap harfleriyle Türkçenin sesleri, özellikle ünlüleri belirtilemiyordu.

Toplumun yazıyla tanışması, sözlü yazından sıyrılması ABC ile gerçekleşecekti. Yazmak konuşmaktan elbette önemliydi. Uygur dünyaya açılmak onların kullandığı ABC’yi seçmek toplumsal bir seçimdi.Bunu Atatürk’le başardık

BİLİM KURGU ROMANI: “AELİTA”**Hasan Akarsu**

Aleksey N. Tolstoy (1882-1945) Rus ve Sovyet edebiyatının önde gelen yazarlarındandır. Ünlü yazar Lev Tolstoy’un akrabası olan yazarın tiyatro, roman, şiir ve masal türünde yapıtları vardır. Aelita adlı bilim kurgu romanında Sovyetler’in Petersburg’dan bir füzeyle Mars’a gidişini, orada yaşananları ve dönüşü anlatır.

Mühendis Los, işçi Kuzmin ve Hohlov ile birlikte, hükümetin desteğiyle roket gibi bir aygıt yapar, kentin birçok yerine duyuru asarak kendisiyle Mars’a gelecek bir gönüllü arar. Kızılordu’da savaşmış ve birçok yerinden yara almış olan İvanoviçGusev onunla uçmaya karar verir. ABD gazetecisi Skiles de Mars izlenimleri için mühendisten bir yazı dizisi sözü alır. Yazar, romanda Petersburg’u, uçuş günü halkın ilgisini, uçuş heyecanını, devrim sonrası Sovyetler’deki yaşamı etkileyici bir dille anlatır. Dünya, uzay gemisinden mavimsi bir fincan gibi görünürken Ay’ın yanından geçerek Mars’a inen iki kişinin orada gördükleri şeyler ilgi çekicidir. Daha sonra Mars’ta yaşayanların da bir düzenleri olduğu anlaşılır. Marslılar, bir uçan gemiyle onları alıp Mars’ı gezdirirler. Yüksek Kurul Başkanı Tuskub, Mars’ın yöneticisidir, onun konağına giderler. Onları karşılayan güzel kadın Aelita (Yıldız Işığı) Başkanın kızıdır. Konakta çok iyi ağırlanıp çevreyi tanırırlar. Bu sürede Mühendis Los, Aelita’ya, asker Gusev de İhoşka adlı kadına tutulurlar. Mars’ın tarihini onlara Aelita anlatır. Yeni kurulan kentte işçiler baskı altındadır, hakları verilmez ve başkaldırı olur. Asker Gusev ile Mühendis Los, isyancılara öncülük ettikleri için Başkan Tuskob tarafından öldürölmek istenir. Onların kaçıp mağaralara gizlenmeleri, kuşatmayı yarıp bir labirentten geçerek uzay gemilerine ulaşmaları heyecan vericidir. Böylece Dünya’ya dönüş yolculuğu başlar. “İnsanoğlunun yurdu. Yaşamın bedeni. Evrenin yüreği. Dünya...” (s.225) özlemiyle Michigan Gölü kıyısına sert bir iniş yaparlar. 18 Ağustos 1921’de başlayan yolculuk dört yıl sonra 03 Haziran 1925’te sona erer. Altı ay sonra Gusev, Los’u bir radyo istasyonuna götürür. Los, Mars’tan gelen sinyal sesinde Aelita’nın sesini dinler. Aleksey N. Tolstoy, “Aelita” adlı bilim kurgu romanında, Mars’ta da insanların bir düzen kurup yaşadıklarını, onların da çok eski bir tarihleri olduğunu, yaşam biçimleri ve ilişkileriyle birlikte yansıtarak düş gücümüzü zenginleştirir. Sinemaya da uyarlanan romanın heyecan verici olduğunu belirtmeliyiz.

(*) Aelita-Aleksey N. Tolstoy, Çeviren: Mazlum Beyhan, Bilim Kurgu Roman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2020, 234 s.

“GERÇEK HESAP BU!” (*)

Hasan Akarsu

Nejat İşler, 1972 İstanbul-Eyüp doğumlu olup tiyatrocu, oyuncu olarak ünlenir. “Gerçek Hesap Bu!” yapıtında anılarını, yaşamöyküsünü alaycı bir dille anlatır. “Hayatın acayip şeylere gebe olduğunu yakından deneyimlemiş bir herifim...” der ve kitabın ortaya çıkış öyküsüne de yer verir. “Kahramanları uydurma olan gerçek hikâyeler anlatacağım” diyerek başlar anılarına.

Nejat İşler’in dedesi İnebolu’da ayakkabı sayacıdır. İstanbul’a yerleşip Feshane Fabrikasında mesleğini sürdürür. Annesi ve babası daha doğmadan “Nejat” adını koyarlar. Dedesi ise adını “Necat” olarak kaydettirir. Annesi Trabzonlu’dur. Nejat, çocukluğundan anımsadıklarına ayrıntılı olarak yer verir. Dedesiyle Mısır Çarşısına gidişleri, Ramazan ayında sahura kalkmayı sevmesi, sünnet olurken düşündükleri, ilkokul ve sonrası Anadolu Lisesi sınavını kazanması, bunun arkadaşları üzerindeki etkisi, âşık olması, kuşpalazına yakalanması vb. olaylar ilgi çekicidir. Evrenin en güzel kızına tutulduğunu düşünür, karşılık bulmayı ise ayrı derttir. 12 Eylül 1980 darbesinin etkilerini anlatır. Babasının karakola başka bir nedenle çağrıldığı öğrenilince gülmekten kırılmaları doğaldır.

Etkileyici Sözler

Yazar, çoğunlukla her yazısının başına önemli sözler koyar. Bu sözlerin deneyimler sonucu ortaya çıktığı anlaşılır. Sözgelimi; “Birini kaybetmeye alıştırsan, artık hiçbir şeyden korkmaz. Senden hiç...” (s.39). Babasının iş dünyası, emekli olunca yeni iş tutma çabası ve başarısızlığı, Nejat’ın ise onun yanında olaylara tanık olması önemlidir. Müzik gruplarına ve oyunculığa ilgisi bu dönemde artar. Fenerbahçe tutkusu, içkiye düşkünlük de ilgi çekicidir. “Tek Sevgilim Fenerbahçe” pankartı taşıdığını belirtir. Spora ilgisi, amatör spor kulüplerine yöneltir onu. Geçimini sağlamak için kitap, müzik vb. tezgâhı açar. Tezgâh ve oyunculuk anıları bu anlatılarda önemli bir yer tutar. “Gerçekten istediğim şeyleri yapmak, gerçekten istediğim yerde, gerçekten istediklerimle zamanımı değerlendirmek. Tek istediğim ve halihazırda yaptığım şey bu” (s.69) diyerek düşündüğü gibi yaşadığından mutlu olduğunu vurgular. Otostop öyküsünde, arkadaşıyla Güney’e inişleri, iki kız arkadaşla yaşadıkları, “felekten gün çalma” gibidir. Figürasyon, tiyatro işleriyle uğraşırken ünlü oyuncularla, sinemacılarla tanışır. Gümüşlük’te uzun süre kalır, yerleşir. Gümüşlükspor’la tanışır ve yönetiminde görev alır. Bu anlatı kitabının gelirini de Gümüşlükspor’a bağışladığını belirtir. Oyunculuk anılarının ilgi çekici olduğunu belirtmeliyiz. Tuncel Kurtiz’i anlatırken onun “zamansız” birisi olduğunu vurgular. “Keşke seninle daha fazla zaman geçirseydik Tuncel Abi...” (s.149) diye yakınması boşuna değildir. Onu en çok Grup Yorum konserindeki konuşmasıyla anımsayacağını söyler. “Yetti Artık” sözleri unutulur mu? Zamanın ruhunu anlamak, korkmadan, yılmadan yaşamak, “alayına isyan” etmek, “zamansız bir adam olmak” Kurtiz’e özgüdür.

Nejat İşler, anılarını yazmakla çok iyi etmiş. Bir tiyatroçunun, sinema oyuncusunun yaşadıkları ilgiyle okunuyor. Yakın zamanın sanat, sanatçı olayları, ilişkileri vb. gözler önüne seriliyor.

(*) Gerçek Hesap Bu!-Nejat İşler, Anlatı, Can Yayınları, 1. Basım, Mayıs 2016, 184 s.

“BEN HEP SENİN YANINDAYDIM” (*)**Hasan Akarsu**

kitabından sonra “Ben Hep Senin Yanındaydım” adlı öykü yapıtıyla okurlarına ulaşır. Yapıtta altı uzun öykü var. Öykülerde bohem yaşantı, küfür dili ve bıçkın delikanlı tipleri ilgi çeker. Düş ürünü bir anlatım, olağanüstülükler öykülerin ilgiyle okunmasını sağlar.

“Dört Yılda Bir” öyküsünde anlatıcı, 29 Şubat doğumlu olduğu için doğum gününün dört yılda bir kutlandığını anımsatır. **“Ahmet’in Öyküsü”** askerlik anılarına yaslanır. Anlatıcı Ahmet Asteğmendir ve Urfa’da askerlik yapar. Kötü düş gördüğünde annesini arama alışkanlığı vardır. Gece yarısından sonra annesini arar ve olumsuz bir olayın olduğunu sonradan öğrenir. Babası, evlerini amcasının zorlamasıyla satmak zorunda kalmıştır. Narkotikte çalışan amcası onu uyuşturucu işine karıştırır. Askerliğinin bitimine 52 gün varken babasının ölüm haberini alır ve Üsteğmen Levent’in kayırmasıyla idare edilerek izinli gider, geriye dönmez. İstanbul’da arkadaş çevresinde gece yaşamına uyar. Arkadaşı Müco ile Maria birlikte olurken Ahmet de Sırp Milena’yla takılır. Adnan amcasından evin satılmasının hesabını sormak ister, öldürmek için planlar yapar. Kan davasından çocukken İstanbul’a kaçırılan Ado (Adalet) abisi silah verir. Ahmet’in annesi, Ahmet’e asıl babasının Adnan Amcası olduğunu söyler. Çocukları olmadığı için annesi Adnan’la yatmıştır. Adnan, Ahmet’in Amcababasıdır. Yine de onu öldürür, o sırada Adnan’ın adamları da annesini öldürür. Karışık bir öykü gibi görünse de olayların bağlantıları öykünün kolay okunmasını sağlar.

“Adı Bahtiyar

Nejat İşler, 1972 İstanbul-Eyüp doğumlu olup tiyatro öğrenimi görür, dizilerde oynar, İstanbul Devlet Tiyatrosu’nda çalışır. Televizyon dizilerinde ve sinema filmlerinde oynar. Gerçek Hesap Bu (2016) r” öyküsünde anlatıcı Bahtiyar olup bir kıyı kasabasıdır. Çocuklara futbol oynatır, antrenörlük, oyunculuk yapar. Günceli izler, kendini yeniler sürekli. Muğla’nın bir köyünde maç sonuçlarını fala bakarak önceden bilen hoca olduğunu duyup ona gider. Onun verdiği içkiyle kendinden geçer.

“Biz Zavallı Erkekler” öyküsünde altı bölüm vardır. Anlatıcı Armut’un asıl mesleği mimarlıktır; ama Nişantaşı’nda bir bar işletir. Okul arkadaşı Hıyar, Amerika’da okur, evlenir, boşanır, zor durumlarda Armut’ta kalır. Barmen’in doğum günü olduğu için izinlidir. Barda Armut kalır, geç gelen bir kadınla içip sevişir. Adı Lilith olan kadın, Armut’un arkadaşı Hıyar’ı kendisine âşık eder. İki arkadaş böylece aynı kadınla yaşarlar. Hıyar, üstünlük sağlar ilişkilerinde. Lilith ise erkekleri kullanarak “256 Erkek Tipi” kitabını yazar. Ardından “Zavallı Erkekler” kitabına başlar. Seviştiği erkekleri “salaklar” olarak adlandırır.

“Hayalet Palyaço’nun Laneti” öyküsü beş bölümdür ve öykü adını çalınan Picasso’nun tablosundan alır. Tablonun Kuveyt Sarayı’ndan çalındığı, ederinin on milyon dolar olduğu bilinir. Tabloyu ele geçirmek için birçok oyunlar oynanır. En son Hamburg’a kaçırılır, orada uyuşturucu baronuna verilecekken polisler olaya el koyar. Hamburg Müzesi’ne konulan tablonun birkaç hafta sonra oradan da çalındığı haberi duyulur. Merakla okunan sürükleyici bir öykü olduğunu belirtmeliyiz. **“Öfkeli Piçler Bataryası”** öyküsü de düş düşler dünyasını yansıtan ve olağanüstülükler taşıyan bir öyküdür. 10 bölümlük öykünün sonunda anlatıcı, kendi yetiştirdiği üzümlerden yaptığı şarapları içerken ölmeye yakın olduğunu belirtir ve “Başka bir dünyanın mümkün” olduğunu söyler.

Nejat İşler, alışılmış öykünün dışında, aykırı bir gençliğin öykülerini yazıyor. Kendine özgü bir anlatım yakaladığını söyleyebiliriz. Düşler, olağanüstülükler öykülerin ilgiyle okunmasını sağladığı gibi heyecanlandırıyor da.

(*) Ben Hep Senin Yanındaydım-Nejat İşler, Öykü, Mundi Kitap (Can Sanat), 1. Basım, Mayıs 2019, 160 s.

Ö Y K Ü L E R

12.ci sayıdan başlayarak dergimizde bir ilk yaşanacak. Dergimizde, öykü yazarımız Turgut Acar'ın bugüne dek yayınlanmış 12 kitabına adını veren öykülerine yer vereceğiz. Bu sayımızda yer alan Kar Üstünde Kızıl Laleler Turgut Acar'ın ilk kitabına adını veren öyküsü. Turgut Acar'ın 1940 lı yıllarda yazdığı bu öykü, 1990 başlarında Yazar ve Eleştirmen Rahmetli Asım Bezirci'nin Turgut Acar'a söylemeden seçerek düzenlediği ve Yön Yayınları'nca 1992 yılında basılmasını sağladığı ilk kitabında yer almakla kalmamış kitaba adını da vermiştir... Turgut Acar'ın yayınlanmış 12 kitabına adını veren öyküler dışında Turgut Acar'ın 1953 yılında Varlık Dergisinde yayınlanan Odacılar adlı öyküsüne de yer vereceğiz. Bu ilk adımla, dergimizde değişik yazarlarımızdan yapacağımız bu tür alıntıları sürdürerek bir antoloji oluşturabilmek dileğiyle...

Turgut Acar'ın 13.ncü sayımızda yer alacak öyküsü, Acar'ın yayınlanan ikinci kitabına adını veren: "KİMSE BİLMEZ BU ANIYI." 14.SAYIMIZDA YER ALAN ÖYKÜSÜ 3. KİTABINA ADINI VEREN: "YALNIZLIĞIN ÇAN SESLERİ..."15.ci sayımızda yer alacak öyküsü 4.kitabına adını veren: "GÜLBELAZ", 16.Sayımızda yer alacak öyküsü 5. Kitabına adını veren : "ZAMAN SIZIYOR AYNAYA". 17.Sayımızda yer alacak öyküsü,6.kitabına adını veren: "ŞAZ". 18.sayımızda yer alan öyküsü,7.kitabına adını veren "Sigaraya Koşulan Beyaz Atlar". 19.sayımızda yer alacak öyküsü, 8.kitabına adını veren Mor Kapı.20.sayımızda yer alan öyküsü, 9.kitabına adını veren EYLÜL BULUTLARI. 21.sayımızda yer alan öyküsü 10.kitabına adını veren öyküsü GÜNAYDIN MUTLULUK

GÜNAYDIN MUTLULUK

Temizliğe gelen kadın mantosunu, başörtüsünü çıkarıp asmış, el çantasını koyacak yer arıyordu. Sabahın erken saati olduğundan gürültü çıkarmamak için özen gösteriyordu. Ayakkabılarını çıkarıp terliklerini giyerken beklemediği bir ses:

“Günaydın, Fatma teyze!” dedi.

İrkildi birden. Döndü baktı:

“Günaydın Filizcik” dedi, “ödümü kopardın kurban olduğum.”

Evin küçük kızı,

“Ödümü kopardın” sözüne güldü. Ardından:

“Fatma teyze öd nedir?” diye sordu.

Fatma teyze çantasını asarken:

“Filizcik kurban olduğum ben de bilmiyorum.” dedi.

“Öyle bir deyim vardır. Söylenir durur halk arasında... Ben de bilmiyorum.”

Küçük kız, yatak odalarına çıkan merdivenin basamağına oturdu. Sormak için bir neden arar gibiydi. Gözleri ışıdı.

“Kızınız da bilmez mi?” dedi.

Fatma teyze işlenirken:

“Bilmez olur mu, kurban olduğum, Filizim, o her şeyi bilir. Onu da bilir herhalde. Burada olsa daha neler bilir

söyler sana, bir görsen sanırsın dil otu yemiş, kurban olduğum.”

Filizcik, omzuna kadar inmiş saç lülesiyle oynarken, gözlerini dikmiş Fatma teyzeyi de dinliyordu. Birden:

“Çok okur mu kızınız?” dedi.

Fatma teyze kovaya su doldurmaya giderken durdu:

“Hem de nasıl, kurban olduğum, okumadan duramaz o. dedi. Nah böyle böyle kitaplar. Sen kavrayamazsın iki elinle. Ya kurban olduğum.”

Filizcik başka soru üretmek için çabalarken, kısılmış gözleriyle.

“Peki, dedi, neler okur?”

“Ben bilemem ki, onu bilse bilse annen bilir. Hem bak ne getirdim ona, okusun da ne olduğunu bana anlatsın diye. Kızıma gelmişti, çok oldu geleli.” dedi.

Elindeki toz bezini kovanın içine attı. İşliğinin cebinden katlanmış bir zarf çıkardı. Filiz’e uzattı. Basamaktan kalan Filiz coşkuyla zarfı aldı. Açtı, içinden çıkardığı mektuba baktı,

“Aaa... Bu bir teşekkür mektubu” dedi, “hem de Milli Eğitim Müdürlüğünden... Basken!”

Fatma teyze, dudağındaki gülümseme ile boynunu bükmüş onu dinliyordu. Sonra:

“Sana söyledim, kurban olduğum” dedi, “biz anlamayız hanımı bekleyelim.”

Filiz, kızarmış dudaklarıyla söylendi:

“Çok karışık yazmışlar” dedi, “içinde Amerika falan fi-
lan da var...”

Annesini çağırdı.

Çağrının ardından açılan oda kapısından, elinde sabahlığı, esneyerek annesi çıktı. Kapının önünde sabahlığını giyip yürüdü. Merdiven başına gelince:

“Ne var, ne oluyorsunuz?” dedi. “Sabah sabah uyutmadınız.”

Filiz elindeki mektubu göstererek:

“Anne bak” dedi, “Fatma teyzenin kızına gelmiş. Okur musun?”

Annesi mektubu alırken bir dolu esnedi yine. Sonra:

“Ayy, dedi, çenelerim çıkacak... Ne bu be?!”

Filiz annesini duymamış gibi:

“Biliyor musun anne” dedi, “hem de Milli Eğitim Müdürlüğünden.”

Anne, elindeki mektubun katını açtı. Göz gezdirdi, umursamazca. Sonra gözlerini yırtarcasına açıp bir bir okudu. Durdu, bellek gücünü toparlayıp düşündü bir. Nefeslenip, yerleri silen Fatma teyzeye dönerek:

“Fatma” dedi, “bu mektup senin kızına mı geldi?”

“Evet hanımım” dedi Fatma, “bize geldi, kızına.”

Anne, elindeki mektuba baktı,

“Doğru, kızına gelmiş. Adı geçiyor baksana! Eee? Şu ne yaptınız?” dedi.

“Hiç hanımım” dedi, “ne yapabiliriz ki, ilk sana gdim. Kimse bilmiyor. Kızım bile...”

Anne kızgın:

“Kızım delirmeyin, çocuğa burs çıkmış, hem de Amkadan, vay be, işe bak” dedi, anne.

Fatma, hanımın bu coşkusuna bir anlam veremedi. Şırdı da.

“Üzülme hanımım, düzelir” dedi, “yeter ki sen üzülme.”

“Ne üzülmesi Fatma” dedi, “verilen zaman gelmiş çatmış, hemen baş vurmaliyiz, hemen... Kalk kalk, Hazırlan gidiyoruz.”

Hanım, çıktığı odaya geri dönerken bir yandan da sabahlığını çıkarıyordu. İçini insani bir duygu sarmıştı, ki benzeri yoktu.

Fatma umursamaz görünerek işleniyordu.

Hanımın odaya girmesiyle çıkması birkaç dakika sürdü. Söylenerek merdivenleri indi. Fatma'ya:

“Ayol nerdesin? Delirtme insanı. Hadi” dedi, “sürünecek zaman değil.”

Fatma, eli ayağına dolaşarak giyindi. Çıktilar. Mektup hanımdıydı.

Filizcik, basamağa oturdu yeniden. Neler olup bittiğini anlamaya çalışıyordu. Küçük başını elleri arasına almış, düşünürken babası çıktı odadan. Terliklerini sürüyerek merdiven başına kadar yürüdü. Filizcik düşünce dolu kafasıyla babasına dönüp baktı. Onu gören babası, merdivenleri tembel tembel inerek yanına geldi, oturdu. Elini kızının omzuna attı. Saçlarını okşadı. Esnerken:

“Neler oluyor Filizcik?” dedi.

Filizcik omuz silkti.

“Bilmiyorum baba” dedi, “ben de anlamadım.”

Babası:

“Nasıl yani?” diye sordu.

“İşte öyle, bilmiyorum, dedi Filizcik, anlamadım da.”

Baba, sıkıntıyla başını kaşıdı. İsteksizce sordu:

“Bir zarf vardı elinde annenin, o neydi, o?”

Omzuna yaslandı babasının:

“Ha! Omu?” dedi Filizcik, “o bir mektuptu. Fatma teyzenin kızına gelmiş. Hem de, Milli Eğitim Müdürlüğünden.”

Baba şaşarak:

“Eee?” dedi.

“Esi bu” dedi Filiz, “sanırım Amerika’ya yollayacaklar-mış onu.”

Şaşkınlığı daha da artan baba, gözlerini açarak dikeldi:

“Bak sen, sonra?”

Babasının sorularını isteksizce yanıtlayan Filiz:

“Son günmüş de bugün.”

“Ne olacak şimdi?” dedi baba.

“Bekleyeceğiz annemleri.”

Neye sıkıldığı belli olmayan baba duvardaki saate baktı.

“Çok erken.” dedi.

Filiz başını kaldırarak babasına:

“Çok acıktım” dedi, “ne zaman gelirler annemler?”

Baba:

“Zamanını bilemem. İşleri bitince gelirler. Bırak onu, ben de acıktım” dedi, “yiyelim bir şeyler, beklemeyelim onları. Geldiklerinde yine yeriz.”

Beraber kalktılar. Baba mutfağa yürüdü. Masadaki meyve tabağından bir muz aldı. Soydu ısırmaya başladı. Kızına:

“Filizcik” dedi, “sen de öyle yap, şimdilik.”

Filizcik babasına uydu, tabaktan bir elma aldı, önünde duran oturacağı çekti, oturdu. Elindeki elmayı ısıtırken:

“Baba” dedi, “burs ne demek?”

Ağzı muzla dolu olan babası ivedilikle çiğneyerek:

“Burs” dedi, “bir öğrenciye, eğitim için verilen para... Anladın mı?”

“Anladım baba.” dedi Filiz.

“Nerden çıktı bu?”

“Nerden çıkacak, Fatma teyzenin kızına vermişler, Amerika’dan.”

“Öyle mi?”

“Evet, öyle. Son güne kalması Fatma teyzenin yüzünden.”

Baba, dudaklarını büzüp kaşlarını kaldırarak:

“Hımmm, demek annenlerin koşuşması bundandı.” dedi baba.

Filizcik elmayı sesli ısıtırıyor, sesli yiyordu. Baba ise muz ısıtırıyor mu, öpüyor mu belli olmuyordu. Ağzındaki muz yutarken:

“Annen iyi bilir o işleri. Çok uzamaz, gelirler şimdi.” dedi.

Sözü ağzında kaldı babanın. Kapı çalındı.

“Ben açacağım.” dedi, koştu Filizcik.

Baba, yeri, göğü, denizleri dinler gibi önüne bakıyor, bekliyordu. Filiz:

“Geldiler, baba geldiler...” diye çığırıştı.

Baba kapıya doğru yürüdü.

“Neredesiniz, sabah sabah. Neler oldu?” diye bağırdı. Evet evet bağırdı. Sanki, geçmişte söylenmemiş, açılmamış bir kızgınlığın patlamasıydı bu. Anne şaşırdı:

“Ne oluyorsun ayol?” dedi, “‘insan bir hoş geldiniz’ der. Sana yakışmadı doğrusu. Anla dinle sonra konuş...”

Fatma teyze, kapının yanında eliflemiş, kıpırtısız duruyordu. Nefes almıyor muydu?

“Hadi Fatma” dedi anne, “açlıktan, yorgunluktan öldük inan olsun. Hazırla bir şeyler.”

Fatma görünmezlere dalmıştı, uyandı. Soyunarak koştu. Anne de dışarılıklarını çıkarmak için yukarı çıktı.

Baba ile Filizcik, merdiven dibinde suçlu öğrenciler gibi sus pus kaldılar bir zaman. Filizcik:

“Ben Fatma teyzenin yanına gidiyorum, öldüm açlıktan.” dedi, mutfığa koştu.

Baba ne yapacağını bilmeden öylece ayakta durdu. Ne kadar? Anne hazırlanıp merdivenleri inerken o da çözülüp çıkıyordu. Karşılaştıklarında anne durdu, elindeki zarfı babanın yüzüne doğru sallayarak:

“Benim bildiğim, dışarıdan gelene ‘Neler kotardınız’ diye sorulur. Ama nerde, sen sadece bağırmayı bilirsin. Vara bağır, yoğa bağır, ne oluyorsa!” dedi. Baba sadece dinlemekle yetindi. Susuldu. Sonra yukarılı aşağılı yürüdüler.

Fatma teyze masayı hazırlayınca, günü de düşünerek, içinde kabaran türkü söyleme isteğini söze çevirip.

“Hadi Filizcik” dedi, “çağır anneni sen de otur, kurban olduğum.”

Filizcik:

“Bana ne, o gelir şimdi.” derken, anne:

"Geldim geldim..." dedi, yelyepelek masadaki yerine oturdu.

O günkü mutluluğu tinsel bir ezgi dinler gibi iç dünyalarına sindirerek kahvaltılarını yaptılar.

Sessizce.

TÜRKÜ YARASI

ÖYKÜLER

YILMAZ ÇONGAR

O, doğaya âşıktı. Erkenden deniz kenarına indi, ayakkabılarını ıslatmadan kıyı boyunca yürüdü. Deniz durgundu, sonra bahçelere yöneldi, ağaçlarda zeytinler henüz küçüktü, yol giderek dikleşiyordu, bir süre tırmandı. Edremit Körfezi'ni kuşbakışı gören, kale gibi tepeye çıkmalıydı. Bugün değil ama mutlaka.

O gün yine erkenciydi, hafif giyindi, gömlek, pantolon, spor ayakkabı, eline bir sağlam sopa aldı, yılanı, çiyana, uğursuza karşı. Yürümeye başladı, daha doğrusu tırmanmaya, gözü o kayalık tepedeydi. Kulağına eşinin sözleri geldi, “Kendini delikanlı sanmaktan vazgeç artık, başına bir iş açacaksın!”.

Asfalt yol bitmiş, toprak yoldaydı artık, oksijen artmıştı, daha rahat soluk alıyordu. Orman müzisyeni cırcır böceklerinin çığlıkları hiç bitmiyordu. İlerde sapından iple bağlanmış bir kova güneşte parlıyordu, sağ tarafında ağzı açık bir kuyu, hemen yanında, plastik bidonları keserek yapılmış biryalak vardı. Suyu çekti, içti, yüzünü yıkadı, yalağı doldurdu. Tırmandı, tırmandı... Tepedeydi şimdi. Kayalıkları fethetmişti, “Heey! Aşağıdakiler, şarkıları sizin için söyleyeceğim.” diye bağırdı, Edremit Körfezi'ne doğru.

“Kara bulutları kaldır aradan / Ne kadar özenmiş sesi yaradan.” Sesi yankılanıyor, denize doğru coşup uçuyordu.

Yazlıkta aynı bölgede oturduğumuz halde, ancak on yıl sonra birbirimizi tanıdığımız , arkadaşlığı ile gurur duyduğum yazar Celal İlhan'ın TÜRKÜ YARASI adlı yapıtının ilk öyküsü olan TEPEDEKİ ÇIĞLIK'ta doğanın güzelliği böyle yansıtılmıştı.

Yapıt 128 sayfa olup 22 öyküden oluşuyor.

METRODA BİR ADAM adlı ikinci öyküde kumral saçları omuzlarına dökülen, biraz ince giyinmiş Bahar hanım, koca metroda kitap okuyan tek kişidir.İneceği istasyona yaklaştığında kitabını kapatır, çantasına koyar, ayağa kalkar, tam o sırada yanında oturan, orta yaşlı adam “Mantonuzu giymelisiniz, dışarı çok soğuk” der. Bahar, tam “Size ne benim mantomdan!” diyecekken, adamın gözlerinde insancıl ışıklar sezer, ruhunda bir ferahlama duyumsar, diyeceğinden vazgeçer. Merdivenlerden çıkarken teşekkür etmek için adamı gözleriyle arar ama bulamaz. Gönlüne sinen bu ferahlık, evine gelinceye dek sürer. Bu iyimser duygu evde de etkisini gösterir, kocası ile arasında süregelen gerginliği azaltır, ağzından o denli tatlı sözler çıkar ki, kocası ona “Kumrum benim!” der.....

İzleyen öykü, EYLEMDE BİR GÜZEL dir. Songül o gün çok mutludur. Yürürken duvarlardan sarkan leylâklara “Merhaba!” der. Yine de yüreğini daraltan, her gün gördüğü, duyduğu gaz fişekleri, polis copları, tekmelerle, tokatlarla vuruşmalar gözlerinin önünden gitmez. Sevgilisine armağan alacaktır, ama caddeler, sokaklar eylem içindedir. Kızılay’da otobüsten iner, sevgiliyle buluşur. Sımsıkı sarırlılar, erkeği ona “Güzeller güzeli sevgilim!” der. Herkes bir yana koşuşmaktadır, anlaşılmaz bir telâş vardır ortalıkta. Songül’ün yüreği küt küt atar. Tam gençlerin dolup taşıdığı bir kafeye gideceklerken, çığlıklar, pankartlar, polis arabalarının siren sesleri arasında kalırlar, o sırada Songül arkasından itmeye ve polis çelmesiyle yere yuvarlanır.....

Bir sonraki öykü, GEZİ PARKI’nda yazar orada geçirdiği bir günü anlatır. Küme küme çadırlar, aralarında çay ocakları, tabureler, küçük masalar, çadırların arkasında yorganlar, yastıklar, sakalları kapkara uzamış genç erkekler, gözleri ıslık ıslık genç kızlar, bu havayı dillendiren pankartlar, “Başbakan İstifa. -Her yer Taksim, her yer direniş. -Kaskını çıkar, copunu bırak, delikanlı kim bakalım?. Gezi Parkı buydu işte.

Gitar çalıp, şarkı söyleyenler, gelene gidene parasız aş sunanlar, istemeden çay getirenler, yazar bunların arasında “Keşke ben de genç olsaydım” diye düşünür. Sonra dayanamaz, gencecik bir kıza sorar: “Neden buradasın?”, kız gülererek yanıtlar, “Evimden daha rahat burası, altı aydır işsizim, babam, annem, ağabeyim her biri ayrı sorunlu. Burada güle oynaya parasız karnımı doyuruyorum, öl deseler, ölürüm bu insanlar için. Yazar, Grevden Dönen adlı yapıtını armağan eder bu kıza....

MANDOĞLAN bir anı öyküdür. Hidayet dayı anlatılır burada. Aslında dayı değil de hala oğludur. Kentte yaşamıştır ama yoksuldur. Her ziyaretinde, cebinden bir avuç kırık leblebi çıkarır ikram eder. Asıl işi kent varsıllarına kışın ormandan yakacak odun taşımaktır. İşsiz kaldığı zamanlar, lağım temizleme, mezar kazma gibi, her işi yapar. Tüm yaşamı acılar, sıkıntılar içinde geçmiştir. Bir kez ormandan odun çekerken, korucular tarafından suçüstü yakalanır, iki ay hapis yatar.

Onun söyleşilerine doyum olmaz, köylüler çok sever, ağızları açık dinlerler. Hareketleri çok yavaş, ağırbaşlıdır. Köylü zekâsı, bu nedenle ona Mandoğlan adını takmıştır. Bu ad aslında Mandoğan demektir. Diğer büyükbaşlarla karşılaştırıldığında mandalar gerçekten ağırbaşlı, vakur hayvanlardır.....

GÜLCAN adlı öyküde, akraba evliliklerinin neden olduğu hastalıklar konu edilir, anlatımın verdiği coşku, bir anda üzüntüye dönüşür.

Gül hanım ile otuz yıllık eşi Seçkin bey, Alanya’dan Antalya’ya yol alırken, sağda Alâra Çayı’nı görürler, biraz ilerde Alaâttin Keykubat’ın eseri Alâra Han vardır. Orada konaklayacak yer ararlar. Han’ın onarımı yeni bitmiştir, haftada üç gün ziyarete açıktır. Karşılarına çıkan bir gölette suya dalarak oynayan çocuklar görür, tam istediğimiz yer diyerek arabayı durdurur,

piknik sepetlerini çıkarmaya başlarlar. Altı, yedi yaşlarında görünen bir kız çocuğu koşarak yanlarına gelir. Gül öğretmenin elini tutar, onları biraz ilerdeki çay bahçesine götürür. Sevimli kız ile başlayan dostluk, onun annesi, ağabeyi ile sürer. Baba, Manavgat'ta bir otelde çalışmakta, haftada bir, evine gelebilmektedir. Gülcan, Gül hanımın kucağında "Sen beni küçük görüyorsun ya on üçüme bastım bu ay" der. Seçkin bey, on dört, on beş yaşlarında olan ağabey ile kalenin yıkıntıları arasında gezerler, yorulur, bir taşta oturup konuşurlar, ağabey kekemedir, bir diğer kızkardeşin de yatalak olduğunu, ağzına yemek yedirildiğini anlatır. "Nedenini biliyorum ben, annemle babam teyze çocuklarıdır da ondan" der.....

Yapıta adını veren TÜRKÜ YARASI öyküsü, birinci tekil kişi kipiyle kaleme alınmıştır. Gazi madalyası taşıyan Abbas Çavuş'un evinin önünde dallarıyla göğe kucak açan bir ulu armut ağacı vardır. Köye gelen saygın konuklar, sevilen ozanlar hep bu ağacın altında ağırlanır.

Köylü bir gün, saz aşığı, bağlama pîri Refik Usta'yı konuk eder. Armut ağacının gölgesi halılar, yastıklar, yün yataklar, gümüş sinilerle, şarap kadehleriyle, meyve tabaklarıyla döşenir, donatılır. Ozan demlenmeyi sever.

Zaman, babanın gençlik günleridir. Boylu boslu, yakışıklı baba Ferize'ye âşıktır. Ferize'de baygın bakışlarla, gülümsemelerle bu aşka karşılık verir. Ailesi Ferize'yi vermek istemez, altı erkek kardeşi vardır, kızın etrafında kuş uçurtmazlar. İki kadehten sonra Refik ustanın bağlaması coşar, türküler birbirini izler, semah da unutulmaz.

Dam başında sarı çiçek oy oyyy

Burdan kalkıp Ürgüp'e göçek, nenni de Feridemnenni,

Baba Feride'yi, Ferize olarak algılar, yüreği yanar. Türkü bittiğinde fenalaşır, başı döner, duvara tutunur. Ferize yanına yanaşmıştır, "Ne oldu? Niye sallandın öyle, benim gibi senin de mi başın döndü yoksa?" der. O anda her şey unutulur, iki genç birbirine bağlanır, arkası, nişan, düğün, askerlik. Üç yıl özlem çekilir, Çankaya'da vatan hizmeti, büyük Atatürk'ü görür, onunla gözgöze gelmenin mutluluğunu yaşar.

Askerlik biter, Ferize'siyle diz dize, kucak kucağadır artık. Çocuk sahibi olmanın zamanı gelmiştir. Yıllar, tarlada toprak sürme, ekip biçmeyle geçer, çocuktan bir belirti yoktur. Evlât mutluluğu için kaygılı bekleyişler sürer. Çocuksuz ailenin köy yerinde saygınlığı hiç olmaz. İçleri sevgi dolu, ama birbirinden utanan karı koca, iki sevgili, iki can. Ümit veren hacılar, hocalar, tekkeler, zaviyeler, evliyalar, yatırlar, solan yüzler, çocuk özlemiyle geçen dokuz uzun yıl.

Ferize hastalanır, çaresi yoktur, iyileşemeyeceğini anlar, son günlerinde erkeğine yeni bir eş bulmak için arama içindedir.....

PAZARLIK adlı öykünün başkişisi Alican bey, doksan yaşını hayli geçmiştir. Son yıllarda dostları, sevdikleri ortalıkta görünmez olmuş, büyük olasılıkla öbür dünyaya göçmüşlerdir. Ancak Alican dede. bu dünyadaki işlerini daha bitirememiş, hatta yaşamını yazmaya yeni başlamıştır. Giderek zamanının daraldığını düşünür, işlerini bitirmeden bu dünyadan gitmek istemez. Yapacağı işlere yüreğini de katmak ister, fakat Canalı Melek'in (Azrail'in) aniden geleceğini duymuştur, o nedenle korkar, kaygılanır. Canalı Melek'ten, beş yıl daha yaşamak için izin almak ister. O, geldiği zaman dil dökcek, çocukken hatim indirdiğini, Kur'an'ı ezberleyip, hafız olduğunu, sonradan Köy Enstitüsü'nde okuyup orada öğretmenlik yaptığını, insanlığa ışık tutmak, cehaleti yoketmek istediğini söyleyecektir. Bir eliyle de tüm isteklerini içeren, önceden hazırladığı, dilekçeyi sunacak, pazarlığa girecektir.

Yazar Celal İlhan, diğer öykülerinde; arabasını kaldırımlara parkeden, görgüsüz, kural tanımaz kişilere çok kızan, ceza olarak, arabalarını çizen bir kadını; bir ilçede yaşayan, yıllarca herkese yardım eden eczacı Ceren hanımın emekli olduktan uzun süre sonra ilçeyi ziyaretini, oradaki kişilerle kucaklaşmasını, duygulu anlar yaşamasını; emekli Şükrü beyin hastane koridorlarında çektiği sıkıntıları, bu arada bilgisayar sisteminin bozulması, doktorların durumu hiç umursamadan hemşirelerle kahkahalarla süren muhabbetlerini, ve benzer olayları yazınsal bir dille anlatırken, hukukun üstünlüğü, kişilerin kanun karşısında eşitliği, ülkemizin geri kalmışlığı, cehaleti yok etmek için savaşmak, işçilerin emeklerine saygı göstermek gibi konuları ustaca işler.

Yalın, arı bir dil kullanan, öztürkçe sözcükleri yeğleyen Celal İlhan' ın öyküleri, bir solukta zevkle okunacak niteliktedir.

Türkü Yarısı- Öyküler- Celal İlhan- 128 sayfa- Kanguru Yayınları- Ocak 2020- Ankara

BEYOĞLU BİR ŞENLİKTİR**HİKMET KURTER**

Karım Beyoğlu sevdalıdır. Öyle ki bu sevgisini, “Beyoğlu bir şenliktir.” diye üç sözcüklü bir özdeyiş haline bile getirmiştir. Beyoğlu’nun geçmişi, gelişimi, tarihi yapıları hakkındaki bilgisi sanat tarihçileriyle boy ölçüşebilecek denli derindir. Evimize ne zaman İstanbul dışından bir konuk gelse Beyoğlu’nun hanlarını, hamamlarını, pasajlarını, apartmanlarını gezdirmeden yakasını bırakmaz...

Yakın zamanlara dek sık sık, “Sinemaları, tiyatroları, lokantaları, barları, eğlence yerleriyle Beyoğlu bir şenliktir.” derdi. “Geceleri her yeri, her yanı ıslıl ıslıl ışığa boğulan İstiklâl Caddesi’nin dur durak bilmeden akan insan kalabalığını, sokak çalgıcılarını görmeyi ne kadar özledim bilemezsin... Ne dersin, Beyoğlu’na çıkalım mı, hıı?..”

Artık Beyoğlu lafı edildiğinde sözü değiştiriyor. Neden mi?.. Anlatayım.

Harbiye Açık Hava Tiyatrosu’ndaki Joan Baez konserinden çıkmıştık. Saat gecenin on biri. Aylardan temmuz. Gündüzki gibi bunaltıcı, sıcak bir hava. İki erkek, üç kadın --can dostum ve ben, eşlerimiz bir de eşimin işyerinden bir arkadaşı- arabama doluştuk. Eşimin iş arkadaşını Taksim de indirecek biz dördümüz karşı yakaya, Anadolu Yakası’na geçecektik.

Açık Hava Tiyatrosu’nun yer aldığı Taşkışla Caddesi’ndeki trafik –bir anda onlarca aracın yola çıkmasıyla- yavaş ilerliyordu. Cadde, İstanbul Teknik Üniversitesi Yerleşkesi önünde Dolmabahçe ve Gümüşsuyu yönünden gelen yollarla kesişiyor, trafik arapsaçına dönüşüyordu. Uzun duraklamalardan sonra kesişim noktasını aşp Divan Oteli ile Taksim Parkı arasındaki yola kıvrıldık. Birkaç metre gidip duruyorduk. Gümüşsuyu yönünden gelen eski, külüstür bir Murat bir süreden beri peşimizdeydi. Sürücüsü gaza yükleniyor, bizim arabaya çarpmasına kıl payı kala fren yapıyordu. Bize ha çarptı ha çarpacaktı. Elimden de bir şey gelmiyordu. Bu kalabalıktan sıyrılıp çıkmak mümkün değildi. Perşembenin gelişi çarşambadan belli olur. Sonunda olan oldu. Külüstür marka araba göz göre göre aracımıza çarptı. Biz iki erkek otomobilimizden indik. Arkadaki –boyası dökülmüş, yer yer pas içindeki- Murat’ın sürücüsü de indi. Üstü başı dökülen, otuzunda var yok, pisbıyık, cavlak kafalı, fırlak göbekli, kısa boylu bir adamdı. Burnunun üstü delik delikti. Suratında üç günlük

(49)

sakalı vardı. Kara kıllı kolları dövmelerle kaplıydı. Zilzurna sarhoştı. Yalpalıyor, zorlukla ayakta durabiliyordu.

Burnumdan soluyarak,

“Gece vakti beğendin mi yaptığını?” dedim bodur adama.

“Birden durmasaydın çarpmayacaktım. Benim bir kusurum yok.” diye bir de üste çıkmaya çalışmadı mı?

“Demek hem suçlu, hem güçlüsün, ha?.. Peki, anlaşıldı... Ama sakın kolay kolay elimden kurtulacağını sanma!”

“Aniden durdun. Benim bir suçum yok...”

Zaten kolaylıkla ilerlenemeyen bir yoldu. Arabalarımızı yolun ortasında bırakıp ağız dalaşına girmekle trafiği tamamen felce uğratmıştık. İlk şaşkınlığın ardından araçlarını süremeyenlerin koro halinde başlattığı protesto eylemi kulakları sağır eden bir gürültüye dönüşmüştü. Bas bas bağırانların, sık sık çalınan klaksonların sesleri, yakası açılmadık sövgülere karışıyordu.

Çılgınlığa varan bu curcunayı birden yanımızda bitiveren bir polis sona erdirdi. Benim sürücü belgemi arabama çarpan adama, onun araç ruhsatını bana verdi.

“Gidin, aranızdaki meseleyi karakolda halledin.” dedi.

Yeniden araçlarımıza bindik. Biz önde, külüstür Murat arkada dura kalka, zar zor Taksim’e ulaşabildik. Eşimin iş arkadaşını arabamızdan indirir indirmez gaza bastım. Hem de öyle böyle değil, hırsla. Kendime geldiğimde Beyoğlu Emniyet Amirliği’nde ydik. Karakola bir an önce varmak düşüncesine kendimizi öyle kapılmışız ki ne yakın dostum ne de ben eşlerimizin arabaya binip binmediğinin ayırımına varamamış, onları gecenin bir yarısında Taksim’in ortasında bir başlarına bırakıvermiştik.

Karakolun önünde otomatik silahlı bir polis nöbet tutuyordu. Bizi durdurarak,

“Önce içeriden sıra numaranızı alın.” dedi. “Sonra sıranızın gelmesini bekleyin.”

Yapmacık bir sırıtışla başımı “Evet” anlamında salladım.

Karakolun önü, -sakallısından, sinekkaydı tıraşlısına, atkuyruğu saçlısından dazlağına, palabıyıklısından kaytan bıyıklısına- çeşit çeşit insan kaynıyordu. Kiminin morarmış gözleri, kiminin patlamış dudakları, kiminin de yarılmış kafalarından Beyoğlu’nun bir şenlik yeri olduğu anlaşıyordu.

(50)

Biraz sonra eşlerimiz de yanımıza geldiler. Yüzlerinden düşen bin parçaydı. Beyoğlu'nun ışıltılı yanan ana caddesi, İstiklâl Caddesi'nde gece vakti iki kadının laf atılmadan, rahatsız edilmeden yürüyemeyeceğine yakından tanık olmuşlardı.

Eşim ağlamaklı bir sesle,

“Ben hayatımda bu denli aşağılandığımı, utandığımı anımsamıyorum.” dedi.

Karım bu haldeyken ben ona nasıl,

“Ama hayatım, senin de sık sık dile getirdiğin gibi, Beyoğlu bir şenliktir.” diyebilirdim ki?

Aracıma arkadan çarpan yerden bitmenin adını sanını elimdeki ruhsattan öğrenmiştim: Süleyman Cirit.

Şimdi karşımda suspus duruyordu Süleyman Cirit. Donuk, kayıtsız bakışlarını boşluğa dikmişti. Suskunluğu beni çileden çıkarıyordu.

“Susma, konuş!” dedim. “Bir şeyler söyle.”

Yüzüme yine bön bön baktığını görünce,

“Konuşsana... Ne susuyorsun?” diye gürledim.

Şiirine dize düşürmeye çalışan bir şair gibi dudaklarını kıpır kıpır oynatmaya başladı.

“Ne mırıldanıyorsun öyle? Doğru dürüst konuşsana. Söyleyeceğin bir şey varsa, söyle. İçinde kalmasın.”

Geçirdi. Yalanıp yutkunduktan sonra,

“Gel, vazgeç şikâyetçi olmaktan.” diye dili çözöldü.

“Hayhay!” dedim. “Sen de kesenin ağzını aç, zararımı ziyanımı karşıla. Şikâyetten vazgeçeyim.”

“Olmaz. Ben suçlu değilim.”

“Suçlu değil misin?.. Fitil gibi sarhoşsun. Bir kibrit çaksam havaya uçarsın. Alkollü araç kullanmak suçtur, bu biir... Arabama arkadan çarptın, etti sana iiiiiii... Suçlusun, hem de iki kere suçlusun. İki kere ikinin dört ettiği gibi suçlusun, katalavis?”

Zaman akıp gidiyordu.

Çopur burunlu bücürle karşılıklı ayakta dikiliyorduk. Arkadaşlarım ve karım otomobilde oturuyorlardı. Süleyman Cirit, önüne sürülen ateşkes anlaşmasının ağır

(51)

koşullarını kabul etmek istemeyen bir diplomat tavrıyla direndikçe direniyor, “Ben suçsuzum.” diyordu.

Eşim bir ara öfkeyle,

“Bilge, bırak şu adamı.” diye seslendi arabadan. “Görmüyor musun, anlaşılacak, uzlaşılacak biri değil!”

Gerçekten de o anda, en değerli şeyimizi, zamanımızı boşa harcatıyordu bu kerkenez.

“Lanet olsun senin gibi adama... Senden alacağım hasar bedeline de!..” deyip yürüyüp gitmek var, ama yaradılışım, kişiliğim, naturam buna engel oluyordu. Hakkımı almadan bu herifin yakasını bırakırsam günlerce huzurum kaçacak, uyku durak bilmeyecektim. Söze, lafa gelince mangalda kül bırakmayan, ama iş uygulamaya gelince estek köstek eden, ipe un seren takımından değildim ben.

Yarım porsiyon adam, Nuh diyor, peygamber demiyor; ağzından “Ben suçsuzum.”dan başka bir söz çıkmıyordu.

“Bak,” dedim, “karakol kapısındayız. Birazdan bizi içeri buyur edecekler, ifade vereceğiz. Kafayı çektiğin gün gibi ortada. Alkollü olduğuna dair tutanak tutulacak. Belki de seni karakolda alıkoyacaklar. Ben suçsuzum demekle işin içinden sıyrılamazsın. Gel, inadından vazgeç de anlaşalım. Arabama verdiği zararı gidermeyi kabul et. Sonra sen yoluna, ben yoluma.”

Suratını ekşiterek,

“Zararımı gider, zararımı gider diye tatava edip duruyorsun.” dedi. “Neymiş zararın?.. İşte araban önümüzde... Birazcık tamponu eğilmiş, birazcık da boyaları sıyrılmış. Hepsi o kadar. Kafa ütölemeyi bırak. Üstelik kusur bende değil, sende.”

“Kusur nasıl bendeymiş?.. Aracıma arkadan çarpan sen değil misin?”

“Sen çarpana değil, çarptırana bak. Ne bileyim arabayı bana bilerek, isteyerek çarptırmadığını?.. Daha önceden ezilmiş tamponunu benim üzerimden onartmaya kalkmadığını?”

Çirkefe taş attığımı anlamıştım. Meğer malın gözüymüş bu kıçtan bacaklı... Yok arabamı isteyerek ona çarptırmışım, yok daha önceden ezilmiş tamponunu onun üzerinden onartmaya kalkıyormuşum... Daha da neler?

“Sen ne mene bir yaratıksın?..” dedim. “İnsan hiç gece yarısı bile isteye arabasını çarptırır mı be adam?”

(52)

Karıncayı bile incitemeyen ben, şu bıdık herifin boğazına sarılmamak için kendimi zor tutuyor, ya sabır çekiyordum.

Bu tarz konuşmayla bir yere varamayacağımızı anlayınca bu inatçı keçişi pohpohlarsam, tatlı dille konuşursam belki yola getirebilirim diye düşündüm. Hatta bu düşünce daha önce aklıma niye gelmedi ki diye bir de kendime kızdım. Yüzüme tatlı bir gülümseme yayarak,

“Sen aslında içkili araba kullanacak bir adam değilsin.” dedim. “Belli ki şeytana uymuş, direksiyona geçmişsin. İstemedenden de olsa bir kaza yapmışsın. Ben insan sarrafıyım. Yüzünden, halinden, duruşundan senin iyi biri olduğunu anlıyorum. Arabama verdiği zararı kuruşuna kadar karşılayacağını adım gibi biliyorum.”

“Denizde kum bende para. Karun kadar zenginim.” dedi Süleyman Cirit. “Sen bakma benim böyle hırpani kılıkla gezdiğime. Böyle dolaşıyorum ki bende para olduğunu çakozlamasınlar, çulsuz sansınlar. İmanla paranın kimde olduğu bilinmez, demiş eskiler. Ama ben tek kuruşumu bile sokağa atmam. Boşuna nefesini tüketme. Yok... Benden kapık çalışmaz. Çünkü suç bende değil.”

Gönül okşayıcı sözlerin de fayda etmediğini görünce sigortalarım atmıştı.

“Ulan.” dedim. “Madem denizde kum sende para. Madem Karun kadar varsılsın. Neden parana kıyıp da şu külüstür marka arabanın yerine kendine bir yenisini almadın? Bana işkembeden atmaya kalkma ”

Zaman akıp gidiyordu.

Karakolun önündeki insan kalabalığı sanki seferberlik ilan edilmiş gibi gittikçe artıyordu. Eli silahlı nöbetçi polis, yeni gelenleri sert, tok sesiyle,

“Acele etmeyin!.. Önce içeriden sıra numarası alacaksınız, sonra sıranızı bekleyeceksiniz...” diye uyarıyordu.

Az ötede birkaç kedi, duvar kenarına yığılmış çöp torbalarını didikliyordu.

Onca insanın fosur fosur içtiği sigaralardan sokağın her yerini duman sarmıştı. Kimileri bir aşağı bir yukarı volta atıyor, kimileri de ellerini kulaklarına boru yapmış bizi dinliyordu. Bizim karakola hangi nedenle geldiğimizi öğrenenler, önce aralarında fısıldaşmaya sonra da,

“Sizin başka işiniz mi yok? Devletin amiri, memuru böyle incir çekirdeğini doldurmaz sorunlarla mı uğraşacak?” diye söylenmeye, homurdanmaya başladılar. “Ne olmuş yani Allahın garibi arabanıza çarpmışsa? Salıverin gitsin adamcağız...”

(53)

Çöpleri karıştıran kedilerden biri –Beyaz patileri dışında her yeri kömür gibi kapkara olanı- bacaklarıma sürtündü. Eğildim, okşadım.

Zaman akıp gidiyordu.

İnsanların derin uykuda olduğu bu saatte bizim ne işimiz vardı karakol kapısında?

Bize ne zaman sıra gelecekti?.. Sabaha karşı mı?.. Sabah mı?...

Daha bir, bir buçuk saat önce Joan Baez, Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda yeneceğiz, dize getireceğiz “We shall overcome” diye haykırıyordu. İyi de, bu inatçı keçiyi, bu baş belasını yenmek, dize getirmek o kadar kolay değildi.

Zaman akıp gidiyordu.

Artık sabrım tükenmişti.

“Elini vicdanına koy!..” diye kızgınlığımı dışarı vurdum. “Delicesine bir istek, bir arzuyla koştüğümüz konserden aldığımız hazzı, tadı tuzla buz ettiğin yetmezmiş gibi bir de arabama verdiği zararı da karşılamaya yanaşmıyorsun? Sende hiç insaf yok mu?..”

Süleyman Cirit kollarını göğsünde kavuşturmuş, söylediklerime kulak veriyormuş gibi duruyordu. Birden,

“Tamam.” dedi. “Zararını ödeyeceğim. Ama bir şartla, pazarlık edeceğiz.”

Duyduklarım doğru muydu?.. Yelkenleri suya indirmiş miydi gerçekten?.. Sonunda yola gelmiş miydi?.. Söylediklerinden caymasın diye,

“Şartını şurtunu kabul ediyorum.” dedim. “Hemen başlayalım.”

Çekişe çekişe pazarlığa giriştik. Müthiş de pazarlıkçıydı. Onarım bedelinin onda birini ödemeyi teklif edince onun varlıklı, zengin biri olduğuna inandım. Vur aşağı tut yukarı hasar bedelinin beşte birine razı etti beni.

O beni kafeslemekten memnundu ben de ondan kurtulduğuma.

Elinden parayı alır almaz sürücü koltuğuna oturdum. Dudaklarımda çarpık bir gülümsemeyle gaza bastım. Kendimi kuş gibi hafif hissediyordum.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü,
deneme, eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni: Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu:

Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba, Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini koymayı görev bilir.

Başka bir yerde yayınlanmış yazılar dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez. Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti ödemez.

DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
